

Standardisert individualisering

Unge voksne i Oslo mellom verdier og valg

Ragnhild Margrethe Janson Gustavsen

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

1 juli 2013

Standardisert individualisering

Unge voksne i Oslo mellom verdier og valg

© Ragnhild Margrethe Janson Gustavsen

2013

Standardisert individualisering –Unge voksne i Oslo mellom verdier og valg

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: OK Printshop

Sammendrag

Temaet for denne oppgaven er unge voksne i Oslo beskrevet i lys av ulike teorier om individualisering, da særlig de såkalte samtidsdiagnosene fra Anthony Giddens, Ulrich Beck og Zygmunt Bauman. Mer spesifikt handler den om overgangen fra ungdom til ung voksen, og de unge voksnes syn på egne framtidsutsikter, og hvordan dette kan forklares i et individualiseringsperspektiv. I oppgaven forsøker jeg å svare på hvordan en gruppe unge voksne gjør løsrivelsen fra foreldrehjemmet, starter arbeidet med å finne sin voksne identitet, og hvordan de takler de ulike usikkerhetsmomentene de opplever når de skal begynne med utdanning og yrkesliv.

Datamaterialet oppgaven er skrevet på grunnlag av, består av 34 semistrukturerte intervjuer med en gruppe unge voksne fra Oslo som nylig har avsluttet videregående skole. Informantene er trukket fra respondentmassen til den tredje runden i NOVAs LUNO-undersøkelse, og er en del av oppfølgingsprosjektet «Young Perspectives».

Individualiseringsteoriene omhandler visse samfunnsprosesser som antas å ha løst opp i tradisjonelle institusjoner som familie og klasse, og gjort individet til den viktige grunnsteinen i samfunnet, mens gruppetilhørigheten mister sin relevans. Ung voksen-perioden er en relativt ny fase i livsløpet. Det moderne arbeidslivets krav til utdanning og læring gjør at utviklingen av en voksenidentitet, og tilværelse, forlenges, og skaper dermed dette rommet mellom ungdom og «ferdig» voksen.

Individualiseringen av samfunnet kan observeres i mange sammenhenger, men dette bruddet med den «gamle moderniteten» eksisterer sammen med en forbløffende kontinuitet i livssjanser. For mye fokus på endringstendenser og for lite på kontinuitet har vært en utbredt kritikk mot samtidsdiagnosene fra forskere på sosial reproduksjon. Andy Furlong og Fred Cartmel(2007[1997]), to av de fremste forskerne på unge voksne, har med utgangspunkt i dette paradokset lansert en hypotese om individualiseringen som epistemologisk feilslutning. Hypotesen går ut på at individualiseringen i mye større grad har forandret folks oppfattelse av samfunnet, enn den har endret de objektive realitetene. Jeg har i denne oppgaven forsøkt å se både informantenes verdier og praksis i dette perspektivet.

Den større fortellingen jeg fant, om hvordan informantene gjør overgangen fra ungdom til ung voksen, er i stor grad fortellingen om individualisering. Individualiseringen har ført til at det

har oppstått en rekke nye normer for hvordan man ideelt sett skal bli og være ung voksen. Et eksempel på nye normer er friåret. Blant mine informanter er det bare noen få som ikke har tatt et slikt år. Av dem igjen er det bare én som ikke vurderte dette sterkt. Friåret er en del av en større fortelling som for mine informanter strekker seg lang utover dette året, om konstant læring og selvutvikling. Dette fremstår til en viss grad som moralske forpliktelser. Tvetydigheten i at individualiseringen både løser opp konvensjoner på den ene siden, og skaper nye på den andre, har jeg gitt navnet standardisert individualisering.

På tross av et felles individualisert narrativ og en individualisert virkelighetsforståelse er det ikke slik at det individualiserte verdisetet følges i praksis. Nettopp der de avviker fra individualisert praksis ser man forskjeller mellom unge voksne med forskjellig sosial bakgrunn og kjønn. De kanskje viktigste forskjellene handler om hvordan informantene forholder seg til utdanning, deres relasjoner til de nærmeste. De sosialt strukturerte valgene kan gi unge voksne fra høyere middelklasse fordeler i arbeidsmarkedet senere.

Informantene rapporterer alle om betydelig usikkerhet og følelse av at det er mange muligheter for å feile i valgene man tar, og at det kan få store konsekvenser hvis man ikke gjør det riktige valget. Dette kommer tydelig frem når de snakker om sine fremtidsplaner, som omtales i risikoterminologi, som «satse på», «ta sjansen på», og «prøve på».

Imidlertid oppleves ikke denne risikoen likt uavhengig av sosial bakgrunn og kjønn, og disse ulikhetene har blitt til en empirisk basert typologi. Det er et mønster hvor de som sliter minst med følelsen av personlig risiko i denne fasen, og tar de tilsynelatende største sjansene, med tilsvarende mulighet til gevinst, er de med foreldre med høy klassetilhørighet. Det er i mitt materiale støtte for at det finnes noen av de sosialt reproduserende mekanismene Furlong og Cartmel (2007) beskriver, også blant mine informanter i Oslo. Likevel finner jeg at de har en større forståelse av samfunnsstrukturer enn teorien om den epistemologiske feilslutningen forutsetter. Individualiseringen fremstår, for mine informanter, like mye som et verdiset, som virkelighetsbeskrivelse.

Forord

Det er mange som har bidratt på ulike måter til at jeg nå er klar til levering. Uten at de skal gjøres ansvarlige for eventuelle brølere. De står jeg nok for selv.

Aller først fortjener min veileder Torben Hviid Nielsen en stor takk for god veiledning under hele prosessen. Du har stilt med en stødig hånd på rattet når det trengtes, men gav meg rom til å følge mine egne innfall likevel. I tillegg vil jeg takke Jens Lunnan Hjort for at jeg fikk være med på deres prosjekt «Young Perspectives». Takk fortjener også de andre masterstudentene på prosjektet Linda, Kine og Stian, for gode diskusjoner med og uten Torben og Jens.

Uten Truls, Vida, Lisa og Kristian på kollokviegruppa hadde jeg vel ikke kommet så langt som til masteroppgaven, og dere har gjort veien dit til en fornøyelse.

For verdifulle innspill til oppgaven vil jeg også nevne Trygve, Johanne, Per og Anna. Korrekturlesing har jeg fått også, av Nora og Signy, tusen takk.

Mamma og Pappa har bare unntaksvis protestert når jeg har skiftet studium, og forlenget oppholdet på UiO med enda noen år. Takk for alt dere har bidratt med.

Jonathan får en takk fordi han er en god kompis å ha når nøden er størst, og nye episoder av Doctor Who finnes på verdensveven.

Men viktigst av alt, takk til informantene som gav av sin verdifulle tid, på perm eller mellom slagene, for å gjøre dette prosjektet mulig.

Oslo, 1 juli 2013, Margrethe Gustavsen

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	V
Forord	VII
1 Innledning	1
1.1 Restandardisering av ung voksen-perioden	1
1.2 Den epistemologiske feilslutningen	3
1.3 Problemstilling	4
1.3.1 Forskningsspørsmål:	5
1.4 Oppgavens gang	5
2 Teori og tidligere forskning	6
2.1 Moderne samtidsdiagnoser- ny modernitet?	6
2.2 Kritikk av individualiseringstesene	8
2.3 Sosial reproduksjon	10
2.4 Unge voksne –en ny livsfase i en ny modernitet	12
2.4.1 Identitetsbygging	13
2.5 Syntetisering av individualisering og ulikhet	17
2.5.1 Individualisering som falsk bevissthet	18
2.5.2 Individualiseringens ulikhetsmekanismer	20
2.6 Oppsummering	22
3 Metode	24
3.1 «Young Perspectives»	24
3.2 Utvalg	24
3.2.1 Rekruttering av informanter	25
3.3 Innsamling av data- Semistrukturerte intervjuer	26
3.3.1 Utforming av intervjuguiden	27
3.3.2 Gjennomføringen av intervjuene	28
3.4 Analysen	29
4 Standardisert individualisering	32
4.1 Frigjøringsprosesser -fra ungdom til ung voksen	32
4.1.1 Friåret	33
4.1.2 Foreldreassistert frigjøring	36
4.2 Er man sitt yrke? – Identitetsbygging	38

4.2.1	Ikke bli som andre	40
4.2.2	Økonomi og sosial status i yrkesvalg	41
4.2.3	Selvet som oppussingsprosjekt.....	43
4.3	Strukturelle utfordringer -individuell ansvar	45
4.3.1	Et valg å lykkes	46
4.3.2	Uendelige muligheter - vanskelige valg	47
4.4	Fristilt til det samme	49
5	Grenser for individualisering?	51
5.1	Noen utdanninger er høyere enn andre	51
5.2	Studier som mål eller middel	53
5.3	Selvrealisering- På jobb eller på fritida?	54
5.4	Ulike relasjoner, ulike muligheter?	55
5.4.1	Venner	56
5.4.2	Kjærester	58
5.4.3	Familie.....	58
5.4.4	Organisasjonsdeltakelse	60
5.5	Konsekvensene av grensene	61
6	Ulike reaksjoner på en usikker tid	63
6.1	Fire reaksjonstyper	65
6.1.1	Kompetitive	65
6.1.2	Flinke piker	68
6.1.3	Realistiske	70
6.1.4	Uavklarte	74
6.2	Sosialt strukturert usikkerhet	76
7	Konklusjon	77
7.1	En normstyrt livsfase	77
7.2	Ny modernitet -ny reproduksjon.....	79
7.2.1	Risikotypologien	81
7.3	Epistemologisk feilslutning eller ufarlig illusjon?.....	82
7.4	Veien videre.....	83
	Litteraturliste	84
	Vedlegg 1 Utvalgsnotat	89
	Vedlegg 2 Informasjonsskriv	116

Vedlegg 3 Intervjuguide..... 118

1 Innledning

Denne oppgaven handler om hvordan fremtiden fremstår for et knippe unge voksne i Oslo, som akkurat har avsluttet videregående opplæring, og er i starten av ung voksen-prosessen. Formålet med oppgaven er å få et innblikk i hvordan en gruppe unge voksne gjør løsrivelsen fra foreldrehjemmet, starter arbeidet med å finne sin voksne identitet, og hvordan de takler de ulike usikkerhetsmomentene de opplever når de skal begynne med utdanning og yrkesliv. Dette skal settes i sammenheng med teorien på feltet, som er inspirert av teorier om individualisering, da særlig de såkalte samtidsdiagnosene fra Anthony Giddens, Ulrich Beck og Zygmunt Bauman.

1.1 Restandardisering av ung voksen-perioden

«Så lett ødelegger du din egen merkevare»¹. Overskriften på artikkelen i Dagens Næringslivs bilag med det talende navnet «Talent» har dratt sin ukritiske tolkning av samfunnsutviklingen Ulrich Beck omtaler som «achievement society» (2002: 40) så langt at det for mange kanskje fremstår litt fremmed. De færreste av oss er ennå helt klare til å se på oss selv først og fremst som en salgsvare. Likevel er det interessant hvordan DN her tolker merkevarebygging av selvet som hovedoppgaven til Talents målgruppe, nemlig unge voksne. En annen observasjon er at det åpenbart ikke er alle måter å være ung voksen på, som er like riktig.

Ung voksen-perioden (Frønes og Brusdal 2000), eller «emerging adulthood» er en relativt ny livsfase som oppsto på grunn av prestasjonssamfunnets nære slektning, kunnskapssamfunnet (Arnett 2000). Når foreldrenes veier til voksenstatus ikke lenger eksisterer, på grunn av endringer i produksjonen, og ny teknologi som gjør arbeidslivets krav radikalt annerledes, skapes et rom mellom ungdom og voksen. Dette tidsrommet skal brukes til å erverve seg den kompetansen arbeidslivet etterspør, og skaper samtidig en destandardisering av disse årene, hvor man kan leve friere og forfølge flere interesser og muligheter enn tidligere. Arnett avviser antydningen om at unge voksne bare er et produkt av egoistiske unge, og som er bortskjemte av foreldregenerasjonens velstandsøkning, og slipper å ta på seg voksenansvar fordi foreldrene syr puter under armene på dem (2006). Det individualiserte samfunnet, med

---

¹ <http://www.dn.no/talent/article2610452.ece> lest 22/6

kravet om å skape sin egen fremtid gjør denne perioden høyst nødvendig, sier han. Individualiseringstesen hvor Giddens, Beck og Baumanns teorier har hatt den største innflytelsen, postulerer det samme. De hurtige samfunnsendringene som Bauman kaller den flytende moderniteten på grunn av sin flyktige karakter, krever at man danner sin selvstendige identitet fra bunnen av. De revurderer og endrer i takt med samfunnets stadig skiftende krav (2002: xv), eller driver «bevisst merkevarebygging gjennom studietiden», som DN talent velger å kalle det. Slik fremstår DN artikkelen som den kanskje ytterste konsekvens av logikken bak fenomenet Bauman beskriver.

I et individualisert samfunn med stadig større mangfold i muligheter for yrker og muligheter for ulike former for selvrealisering er det da overraskende lesning at det har vært søkerrekord til økonomiske fag i år. Samordna opptak kunne fortelle at 15.438 søkere² av 117 200³ søkere totalt hadde økonomi som førstevalg. Mer enn en av ti søkere ønsket å bli økonomer. At så mange ønsker det samme virker i utgangspunktet som den slår beina under en av individualiseringens viktigste poeng, nemlig at «gamle verdier» som status, lønn og karriere ikke lenger tiltalte det individualiserte menneskene, som heller la vekt selvutvikling og frigjøring som de nye verdiene (Beck 2002: 38). Er det mulig å bli fristilt til det samme?

Beck skiller mellom «valg»- og normalbiografi når han beskriver forskjellen på livsløpet i henholdsvis det første moderne og det andre moderne samfunn. Forskjellen mellom de to var at de fleste nå har valgmuligheter. Dette er ikke det samme som at man nødvendigvis må velge annerledes.

A normal biography life course, developing according to the 'old' rules: finishing education, getting a job, getting married and beginning a family, is not the same today as it was for former generations, simply because it takes place in another time which allows options *even* if they are not used (du Bois-Reymond 2009: 37).

Enten du velger noe gammelt eller nytt, spesielt eller noe som mange andre gjør, er ikke forskjellen fra tidligere først og fremst at man velger annerledes, eller at unge velger mer

---

² <http://universitas.no/nyhet/58261/sokerstorm-til-okonomifag> lest 24/6-2013

³ <http://www.samordnaopptak.no/info/om/sokertall/sokertall-2013/> lest 24/6-2013

forskjellig, selv om dette også er en del av bildet. Det at mulighetene finnes forandrer situasjonen i seg selv, fordi man må ta et aktivt valg om å søke seg til for eksempel en populær profesjon. En ung voksen-periode er ikke nødvendigvis helt fri for trender og normer. Forskningen på unge voksne viser faktisk at destandardiseringen som kommer av de endrede forutsetningene i arbeidslivet skjer simultant med ulike former for restandardisering. Kunnskapssamfunnet er i seg selv en slik restandardisering, da det fører til en forventning fra samfunnet om at de aller fleste skal fullføre utdanning som tidligere bare var ansett som nødvendig i en liten brøkdel av arbeidslivet. Andre tegn til restandardisering internasjonalt er trenden om å utsette familiedannelse, som er en viktig del av årsaken til ung voksen-perioden. Imidlertid antas det at denne formen for standardisering ikke nødvendigvis er varig. Den krever dermed at man ikke setter seg fast, men tilpasser seg utviklingen og nye former for destandardisering. «Destandardization and the development of new standards leading to – possibly short-lived – restandardization will be caught in the unforeseeable turmoil of such acceleration and make constant adaptation a necessity» (du Bois-Reymond 2009: 36). Konklusjonen til du Bois-Reymond er da i stor grad som Baumans. I det flytende samfunnet kan man ikke knytte seg for mye til sine forestillinger om virkeligheten, for man har ingen forsikringer om morgendagen. Usikkerhet er da også et viktig kjennetegn ved den nye moderniteten, og den har kommet enda tydeligere frem de siste årene med økt pessimisme rundt vår felles nære fremtid (Bauman 2011).

1.2 Den epistemologiske feilslutningen

Et viktig begrep for å forstå individualiseringstesesene er risikosamfunnet, eller risikogesellschaft på originalspråket, et fenomen Beck har formulert og reformulert et utall ganger siden det først kom i 1986. Essensen av dette begrepet er at systemiske utfordringer blir oppfattet som personlig risiko, og som bare kan håndteres som en personlig sannsynlighetsberegning. En slik følelse av personlig risiko, da særlig for personlig nederlag, er funnet igjen i den empiriske forskningen på unge voksne. Med utgangspunkt i flere transnasjonale undersøkelser har Andy Furlong og Fred Cartmel kommet til den konklusjonen at ungdom og unge voksne har en større subjektiv følelse av risiko for å mislykkes i sitt livsprosjekt enn deres objektive livssituasjon skulle tilsi (Furlong og Cartmel 2007).

Imidlertid er ikke risiko for å mislykkes likt fordelt blant de unge voksne. Frykten for at den nye refleksive innsikten i egen person tar over for innsikt i strukturelle forhold uttrykkes i alle

teorier om det individualiserte samfunnet. I 2002 skrev Beck «It can now be predicted that the full range of problems associated with the achievement society and its tendency toward (pseudo-)legitimations will emerge in the future» (40). Hvis du ikke forvalter din egen merkevare på riktig måte, kan du ikke skylde på sosial urettferdighet, eller DN «Talent». Du hadde alle muligheter, og du misbrakte dem.

Furlong og Cartmel har arbeidet videre utifra disse sosiologiske bekymringene, og tolker den manglende forståelsen for den vedvarende sosiale ulikheten i det individualiserte samfunnet som en epistemologisk feilslutning. De unge har en oppfattelse av at de selv har ansvaret for utfallet, ikke bare av det de kan kontrollere, men også for faktorer som ligger utenfor deres kontroll. De tar dermed sine valg for fremtiden utifra et falsk premiss om individualisering, som egentlig bare tilslører sosiale ulikheter. Konsekvensene av å ta valg på feil premisser er selvsagt at man ikke nødvendigvis tar riktige beslutninger for fremtiden, noe som kan føre til ytterligere marginalisering av unge voksne med et vanskelig utgangspunkt, sammen med en tilleggsbelastning i vissheten om at man bare har seg selv å takke. Talende for denne følelsen av moralsk ansvar for egen ulykke er Baumans ord «[t]oday there is no pharaohs commanding the foremen to flog the slothful. (even the flogging has been made a DIY job and replaced with self-flagellation.) » (Bauman 2000: 49). På systemnivå fører den epistemologiske feilslutningen nettopp til den legitimeringen av sosial ulikhet, og at sosial urettferdighet blir omgjort til individets brist (Furlong og Cartmel 2007).

1.3 Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg med utgangspunkt i 34 semistrukturerte intervjuer med unge voksne utforske hvordan en restandardisering kan se ut. Tar dagens unge voksne sine valg uten noen faste holdepunkter? Eller har det oppstått noen nye normer som er viktige for ung voksenperioden blant unge voksne i Oslo? Jeg har forsøkt å skissere denne standarden, selv om det bare blir et øyeblikksbilde av hvordan hverdagen og virkeligheten ser ut akkurat nå.

Samtidig vil jeg forsøke å problematisere den epistemologiske feilslutningen, og undersøke om valgene til unge voksne i Oslo er basert utelukkende på en falsk bevissthet om individuelle muligheter, eller om de forholder seg til individualiseringens verdier på en annen måte enn den epistemologiske feilslutningen forutsetter. Til slutt vil jeg studere nærmere de unge voksnes usikkerhet, og følelse av risiko i det samme perspektivet. Fokuset her vil blant

annet ligge på forskjeller mellom unge voksne med ulik klassebakgrunn, og til dels også kjønnsforskjeller.

1.3.1 Forskningsspørsmål:

- 1) Fører nye normer for identitetsbygging til en restandardisering av ung voksen-perioden?
- 2) Følges de individualiserte verdiene alltid av individualisert praksis?
- 3) Opplever de unge voksne personlig risiko uavhengig av kjønn og sosial bakgrunn?

1.4 Oppgavens gang

Oppgaven har 7 kapitler. I neste kapittel vil jeg presentere de teoretiske perspektivene som ligger til grunn, og plassere mitt bidrag i den teoretiske diskusjonen rundt unge voksne. I kapittel 3 gjøres det rede for prosjektet oppgaven er en del av, og gjennomgås hvilke metoder jeg har brukt og valg jeg har tatt i innsamling av datamateriale og analyse. Kapittel 4, 5 og 6 er analysekapitler. Hvert forskningsspørsmål har sitt eget kapittel. I kapittel 6 vil jeg også presentere en empirisk basert typologi, for å besvare siste forskningsspørsmål. Siste kapittel er et sammendrag av de viktigste funnene, og hvordan de henger sammen med hverandre, og med den tidligere forskningen presentert i kapittel 2.

2 Teori og tidligere forskning

Dette prosjektet har som bakgrunn samtidsdiagnosene fra Anthony Giddens, Ulrich Beck, og Zygmunt Bauman. Deres teori om det senmoderne, andre moderne, eller flytende samfunnet har også bestemt utvalgskriteriene for utvalget av informanter. Derfor vil kapittelet ta utgangspunkt i deres teorier. Jeg vil først gi et omriss av samtidsdiagnosene og noen av innvendingene mot dem. Hovedvekten vil ligge på deres teorier om individualisering, og de antakelsene om ny modernitet som de har felles. Resten av kapittelet vil dreie seg mer spesifikt om de to teoretiske hovedtemaene for oppgaven, unge voksne, og deres identitetsdannelse og personlig risiko i det individualiserte samfunnet. Her vil jeg underbygge og kontrastere særlig Beck og Baumans syn med andre teorier. Jeg vil også presentere empiri med disse teoriene som utgangspunkt, for å vise hva mitt prosjekt kan bidra med.

2.1 Moderne samtidsdiagnoser- ny modernitet?

De moderne samtidsdiagnosene oppsto på midten av 1980-tallet, og var et forsøk på å sette i sammenheng de endringene i samfunnet man mente å finne fra den «første» moderniteten, som er betegnelsen på det kapitalistiske samfunnet som erstattet føydalsamfunnet. Den første moderniteten, det tradisjonelle industrisamfunnet, hadde gått gjennom så grunnleggende og gjennomgripende endringer at man ikke lenger kunne bruke de gamle forestillingene om det moderne samfunn som grunnsteiner i samfunnsforskningen. Vi trengte en radikalt ny måte å se vårt samfunn på etter over hundre år hvor de sosiologiske klassikerne Weber, Marx og Durkheim hadde vært grunnlaget for vår tolkning av samtiden.

De teoretikerne som har hatt det kanskje største gjennomslaget av de nye samtidsdiagnosene er Anthony Giddens, Ulrich Beck og Zygmunt Bauman. Deres teorier har det til felles at de hevder at den mest påfallende endringen vi ser fra den gamle til den nye moderniteten er individualisering. Denne utviklingen skjer parallelt med, og forsterkes av ny teknologi og velstand, og urbanisering og globalisering. Den nye moderniteten har som sin forgjenger, sitt utgangspunkt i endringer i arbeidslivet(Beck 2002). Veien til det individualiserte samfunn startet ifølge Beck med overgangen til et kapitalistisk samfunn. Endringen kom da man gikk fra et tilnærmet selvforsynt liv, til et hvor mennesker ble knyttet sammen på et arbeidsmarked.

Livssjansene ble bestemt av din posisjon på dette markedet (Weber), eller hvorvidt du eide produksjonsmidler eller bare din egen arbeidskraft (Marx). Teknologiske endringer har ført til endrede krav i arbeidslivet, som i sin tur har ført til kunnskapssamfunnet. Velferdsstatenes fremvekst og bedre økonomiske forhold for arbeiderklassen har gjort sammenhengen mellom foreldrenes og barnas klasses tilhørighet svakere. Kvinnens økte deltakelse og til dels høyere status i arbeidsmarkedet har endret forholdet mellom mann og kvinne i samfunnet, og i familien. I tillegg har fremveksten av nye rettigheter og velferdsordninger i stor grad knyttet seg til individet, ikke til familien eller andre sosiale grupperinger.

Som følge av refleksiv modernisering oppstår en ny type kapitalisme, en ny type arbeid, en ny type global orden, en ny type samfunn, en ny form for natur, en ny form for subjektivitet, en ny form for hverdagslig samliv, ja en ny type stat. (Beck 2004:43).

Endringene gjør dermed at mange av strukturene som kjennetegnet det moderne samfunnet blir løsere og mindre viktig som forklaringsvariabler for samfunnsfenomen, som familieband og klasseidentitet. Beck kaller disse tidligere så viktige sosiologiske kategoriene for «zombie-kategorier». Det er en dualitet i denne benevnelsen av dem som «de udøde», som er betegnende for mye av ideene rundt det individualiserte samfunnet. Man kan ikke ignorere de gamle bautaene, men samtidig fremstår de mer som et ekko enn som levende institusjoner i den nye moderniteten.

Verdier som ordnet livene våre i den tidlige moderniteten må også sees i et nytt lys når strukturene de var ment til å opprettholde ikke lenger har samme betydning. Derfor opplever vi en form for fristillelse ikke bare fra institusjonene, men også kulturelt og moralsk. Vi må skape vår egen identitet og egne verdier som gjenspeiler vår hverdag. Vi har ikke i like stor grad som de generasjonene som kom før dette bruddet i historien mulighet til å orientere oss med utgangspunkt i våre foreldre eller besteforeldres kulturelle forestillinger.

Historien er full av slike brudd, og det var nettopp et slikt brudd som skapte også den «gamle» moderniteten. Det som imidlertid gjør den nye moderniteten annerledes er at den «moderniserer seg selv» (Bauman 2000:13 i Krange og Øia 2005:113). Endringene skjer ekstremt hurtig, og viser heller ingen tegn til å stanse med deg første. Vi ikke ser en endring som skal gjøre plass til en nyordning av samfunnet, men en endring som vedvarende tilstand.

I det individualiserte samfunnet ender individene og institusjonene opp med en gjensidig individualisering, en individualiseringsspiral. Mangelen på kollektiver tvinger individene til å gjøre sine beslutninger uten kollektive tradisjoner som utgangspunkt. De gamle tradisjonene må individet forholde seg refleksivt til, og de må vurderes som bare en av mange muligheter (Giddens 1991: 146). De individualiserte livene fører igjen til krav om flere valgmuligheter fra institusjonene. Folk forventer i mye større grad tjenester som er skreddersydd deres behov og ønsker: Dette bidrar til at de offentlige institusjonene utvikler seg i retning av mer mangfoldige tjenester, og legger mer til rette for ulike livsstiler (Krange 2004: 54). Slik fortsetter altså utviklingen i retning av et stadig mer individualisert samfunn, som er i for rask endring til at man kan være sikker på hvordan fremtiden ser ut allerede i den nærmeste fremtid.«Det som er så spesielt med vår tids usikkerhet er at den eksisterer uavhengig av noen overhengende historisk katastrofe. Snarere ligger den innvevd i de hverdagslige konsekvensene av en sterk kapitalisme» (Sennett 1998: 39).

2.2 Kritikk av individualiseringstesene

Individualiseringstesene har etter hvert hatt stor innflytelse på mange ulike sosiologiske felt, og ikke minst finner den gjenklang i folks forestillinger, og i mediene. Dette betyr ikke at disse tesene står som noen ubestridt sannhet i sosiologien i dag. De har blitt kritisert for å være for filosofiske, og fjerne fra den empiriske virkeligheten. Den mest utbredte kritikken av tesene fra teoretikere som forsker på sosial ulikhet er at de legger for stor vekt på brudd og radikale endringer i samfunnsutviklingen, og undervurderer kontinuiteten. Det er altså en klar teoretisk uenighet, ikke nødvendigvis om eksistensen av verken vedvarende sosial ulikhet eller en ny individualisering, men av den relative vekten man skal legge på den ene eller andre. Da Giddens kom med sin bok «Modernity and Self-Identity -Self and Society in the Late Modern Age» i 1991, kritiserte han sosiologien for å legge for mye vekt på kontinuiteten i moderniteten, og overse de nye tendensene. Senere har blant andre Furlong et al. hevdet at pendelen svingte for langt i andre retningen, og at det var for mye fokus på de nye tendensene, og at de overskygget en fortsatt lagdelt realitet.

The life phase can become more protracted and fragmented, perceived and imagined in different ways with relatively little impact on the subsequent reproduction of inequality. In studying youth it is essential to remain aware of these crucial economic continuities and frame our interpretations accordingly (2011: 357).

En samtidsdiagnose skal ikke være en helhetlig samfunnsbeskrivelse, men beskrive brudd i historien, og nye tendenser som ikke ennå er manifestert. Likevel går de de nye samtidsdiagnosene langt i å si at de endringene som individualiseringen har ført med seg, fører til dyptgripende endringer, ja sågar et radikalt annerledes verdensbilde. Dette er bakgrunnen til mye av kritikken som har kommet mot diagnosene. Det hevdes at individualiseringstesene legger stor vekt på frie valg, og undervurderer strukturelle føringer. I tillegg mener mange at de samtidig beskriver den såkalte første moderniteten med for stor vekt på struktur, og dermed konstruerer en kunstig stor endring fra den første til den andre moderniteten.

Det harde skillet mellom individet og samfunnet som kjennetegner individualiseringstesene kan være et problematisk utgangspunkt i seg selv, og har ifølge Brannen og Nilsen (2005: 422) sin bakgrunn i at man tar for gitt et strukturelt utgangspunkt som ikke er gyldig verken universelt eller uavhengig av tid. Tvert i mot forutsetter individualiseringstesene en nærmet idealisert versjon av nord-europeiske velferdsstater, som kanskje allerede har nådd og passert sin gullalder. Dette gjøres i stor del uten at man kontekstualiserer analysene, man tar for gitt noen relativt uvanlige forutsetninger, og generaliserer uavhengig av dette. Beck sier at sivile, politiske og sosiale rettigheter, ved siden av et utdanningssystem og arbeidsliv som tar utgangspunkt i individet, gjør at basisen for kollektive forståelser av samfunnet blir irrelevante. I virkeligheten er de sosiale rettighetene både ulike i mengde og i hvilken grad de er knyttet til individet uavhengig av familierelasjoner. I tillegg kommer uformelle sosiale systemer og andre tilpasninger som gjør bildet mer komplisert, særlig i land utenfor Nord-Europa, men også her.

En annen kritikk som har kommet om individualiseringstesene er at den er vanskelig å falsifisere empirisk fordi den er tautologisk. Individualiseringsteoretikerne hevder at det har skjedd en reell endring i samfunnsstrukturen i retning av individualisering, og samtidig lanserer de en bekymring om individualisering som en form for falsk bevissthet, og et utslag av det moderne menneskes refleksivitet ikke omfatter strukturelle forhold. Slik blir det nær sagt umulig å motsi dem, fordi nesten alle resultater kan tas til inntekt for enten det ene eller andre synet. En annen empirisk orientert kritikk dreier seg om at flere av samtidsdiagnosene er basert på et uortodokst empirisk grunnlag. Både anekdoter om bekjente, tegn i populærkulturen og andre virkemidler er tatt i bruk, mer enn systematisk innsamlet empiri.

2.3 Sosial reproduksjon

En sentral del av kritikken mot individualiseringstesesene har sin motivasjon i at de legger for liten vekt på systematiske ulikheter. Mye av litteraturen om unge voksne, og mitt prosjekt, har sin bakgrunn nettopp i motsetningen mellom økende individualisering, og stabile sosiale forskjeller. Derfor vil jeg kort skissere opp to hovedretninger i forskningen på sosial reproduksjon for å danne et grunnlag for denne diskusjonen senere i kapittelet, rational choice-perspektivet, og kulturperspektivet. Jeg vil legge vekt på kulturperspektivet, da dette har hatt betydning i min inndeling av informantene i klassebaserte kategorier.

Raymond Boudon (1974) står for en rational choice-tilnærming til sosial reproduksjon. Han skiller mellom primære og sekundære effekter av klassebakgrunn. Den primære effekten er den som gir seg utslag i skoleprestasjoner, mens den sekundære effekten av sosial bakgrunn fører til ulikhet i valg. Sosial posisjon-teori, som Boudon kalte det, er en teori som tar utgangspunkt i at alle mennesker er rasjonelle aktører. Den går i tillegg ut ifra at alle har samme grunnleggende mål, å oppnå den samme sosiale posisjonen de er oppvokst i, eller forbedre den. Motivasjonen er sterkest for å opprettholde posisjonen, derfor vil individene legge mest vekt på dette i sine valg. Konsekvensen er at unge som må ta lengre teoretisk utdanning for å opprettholde sin posisjon, i flere tilfeller vil gjøre dette. Andre uten en slik bakgrunn kan se dette valget som en unødig risiko, der man kan ende opp med en lavere posisjon enn sine foreldre, hvis man ikke klarer å fullføre utdanningsløpet. Denne teorien er senere videreutviklet blant annet av Breen og Goldthorpe (1997). Marianne Nordli Hansen (2011), viser at den største klasseforskjellen i utdanning i dag ikke lenger er *om* man tar høyere utdanning, men *hvilken* høyere utdanning man tar. Av unge som gikk ut av ungdomsskolen med karakteren 5 i snitt ser vi at en stor andel av unge med høy klassebakgrunn søkte seg til profesjonsutdanning ved universitet, og en svært liten andel til høgscoleutdanning. For unge med lav klassebakgrunn var det motsatt. Hun tolker dette som en rasjonell vurdering, og et resultat av at «omkostningene er store[hvis man satser på langvarig profesjonsutdanning] og veien dit er usikker» (186), noe som er et større problem hvis man ikke har pengesterke foreldre til å dempe fallet hvis man mislykkes.

Kulturperspektivet bygger i stor grad på arbeidet gjort av Pierre Bourdieu. Hans begrep om kulturell kapital er grunnlaget for mye av denne forskningen. Han finner tre former kulturell

kapital, objekter, i form av eiendeler, kroppsliggjorte handlingsdisposisjoner, kalt habitus, og institusjonelle, som kommer gjennom utdanning (1986). En persons habitus er sosialt strukturert, og følger da personens klassebakgrunn. Å ta en lengre prestisjefylt utdanning vil derfor føles mer naturlig for unge med en habitus fra de høyere klasser. Unge med en høy klassetilhørighet vil også i større grad ha tilgang til disse utdannelsene. Dette skyldes at skolesystemet premierer deres kulturelle kapital, som består av den kulturen som utdanningssystemet er basert på.

Flere kjente kvalitative studier⁴ har hatt som mål å belyse hvordan denne utviklingen av ulike former for habitus oppstår. I en kvalitativ studie av middel- og arbeiderklassefamilier, som har hatt stor betydning for hvordan vi ser på sosial reproduksjon, fant Annette Lareau (2003) to distinkte oppdragelsesmetoder som springer ut av to ulike sosiale kulturer. Disse har hun beskrevet som «natural growth» og «concerted cultivation». Kort oppsummert kan middelklassens «concerted cultivation» beskrives som en bevisst kultivering av personlige egenskaper og høy grad av medbestemmelse i familien. Arbeiderklassens «natural growth» bygger i kontrast på et tydelig skille mellom barn og voksne, og fri utvikling gjennom uorganisert lek. Hun fant at de hadde stor innvirkning på barnas selvtillit og forhold til viktige institusjoner. Lareau finner også at forholdet til foreldrene, og forholdet foreldrene har til institusjoner i samfunnet spilte sammen, og bidro til den kulturelle og medfølgende sosiale reproduksjonen. Arbeiderklasseforeldre hadde i hennes studie mindre kontakt og mindre samarbeid med institusjonene som formet barna deres, som for eksempel skolen. I store trekk var konsekvensen av disse to faktorene at middelklassebarn opplevde en følelse av mestring og tro på egne ferdigheter og muligheter. Dette har Lareau kalt «sense of entitlement». Arbeiderklassebarna fikk, i møte med de selvsikre barna og de ulike institusjonene og autoritetene en usikkerhet på egne ferdigheter som førte til fokus på egne begrensinger heller enn muligheter. Lareau har kalt dette «sense of constraint». I et samfunn som i stor grad premierer akkurat de verdiene som middelklasseforeldre jobbet systematisk for å overføre til sine barn, ville dermed barn som var oppdratt med en tanke om natural growth ha et litt mindre heldig utgangspunkt i kampen om sosiale goder og sosial status. Kari Stefansen har i en norsk studie av småbarnsfamilier funnet igjen mye av praksisen fra Lareaus studie. Hun påpeker likevel at den norske konteksten der frykten for at barna ikke skal klare seg er mye mindre enn i USA, gjør begrunnelsen for denne oppdragelsesformen annerledes. Hun hevder

---

⁴ Kjent norsk korrespondanseanalyse med bakgrunn i Bourdieu er Rosenlund (1992)

at denne formen for samhandling i middelklassefamilier i Norge handler mer om en kulturell norm om at «barn skal bli hørt, og sett», enn en bevisst oppdragelsesstrategi (2011).

2.4 Unge voksne –en ny livsfase i en ny modernitet

Samfunnstendensene Giddens, Beck og Bauman beskriver er i utgangspunktet teorier som omfatter alle medlemmer av samfunnet. Likevel har deres samfunnsdiagnose fått en enorm betydning for forskning på unge. Det er unge som først kjenner endringene på kroppen, og endringene blir dypere for de generasjonene som har levd hele sitt liv i det individualiserte samfunnet. Enda viktigere er at endringene i måten individet forholder seg til samfunnet på har skapt en ny livsfase, hvor en skarp overgang fra ungdomstid til voksenliv har blitt til en lang overgangsperiode som på norsk kalles Ung voksen-perioden (Frønes og Brusdal 2000: 48). Dette begrepet har blant annet sin bakgrunn i begrepet «Emerging adulthood» som beskriver tiden mellom 18 og 25 for unge voksne i den vestlige verden. Jeffrey Jensen Arnett, som skapte begrepet, har begrunnet det med den tydelige endringen i måten denne aldersgruppen lever, og rollen de inntar i storsamfunnet.

Arnett peker på flere trekk som skiller dagens unge voksne fra tidligere. Han sier at et viktig kjennetegn på denne mellomtiden mellom ungdomsliv og voksenliv er nettopp at det er en tid mellom der man på noen områder er voksen og på andre ikke. Det er en del av livet der man er fokusert veldig på seg selv. Ikke selvsentrert, som ungdom ofte beskyldes for å være, men i en fase der man har færre avhengighetsbånd, og tar de fleste større avgjørelser på egen hånd. Det er en tid til å utforske sin egen identitet. Særlig karriere og kjærlighetsforhold er viktige arenaer man prøver å finne sin plass i. Det er den kanskje mest ustabile tiden i livet, der man stadig gjør endringer, som å flytte eller reise i lengre tid, eller endre studie- og fremtidplaner. Det kanskje viktigste kjennetegnet ved «emerging adulthood» er at man aldri har større muligheter eller større optimisme enn i akkurat disse årene. Man har nettopp muligheten til å drastisk forandre sitt liv i disse årene som man ikke har i noen annen alder (Arnett 2006: 7).

Man har tidligere sett tegn på en slik «emerging adulthood» i en svært begrenset del av overklassen. Det som har skjedd, ifølge Arnett, er nettopp at dette gikk fra å være et marginalt fenomen til å bli hovedregelen for unge voksne i land der velstandsøkningen og utdanningsrevolusjonen har skapt dette rommet mellom ungdom og voksen. Dagens

arbeidsliv krever i stor grad at man tar en form for utdanning etter vanlig skolegang, og dette forandrer måten vi lever på, og måten vi ser oss selv disse årene. Man utsetter yrkeskarriere, etablering med barn skjer senere, og man reiser mer enn før. Unge voksne er, fordi de utsetter yrkeslivet, også økonomisk avhengige av både foreldre i de familiene, der det er en mulighet, og, der den finnes, velferdsstat lengre enn før. Dette forsterker bildet av at dette er en tid hvor man er uferdig som voksen, og fremdeles er i utvikling.

I et individualisert samfunn er personlig ansvar kanskje en av de viktigste forskjellene på en ungdom og en voksen. Derfor blir det å gradvis ta over dette ansvaret, den største oppgaven i livsfasen «emerging adulthood». Dette skjer på to måter, ved at man tar selvstendige avgjørelser, og blir økonomisk uavhengig av sine foreldre. Ingen av delene er så rett frem eller uproblematisk i det individualiserte samfunnet, og i denne perioden utvikler man seg ofte ikke i en lineær bevegelse som tidligere, men tvert i mot frem og tilbake, ved å prøve ut ulike retninger, mens man hele tiden vurderer og revurderer ønsker og muligheter, både i yrke og utdanning, og i privatlivet.

2.4.1 Identitetsbygging

It is not freedom of choice, but insight into the fundamental incompleteness of the self, which is at the core of individual and political freedom in the second modernity (Beck og Beck-Gernsheim 2002: xxi).

På individuelt nivå er en av de viktigste konsekvensene av et individualisert samfunn at identiteten vår formes på en grunnleggende forskjellig måte fra tidligere. Vi har ikke lenger en satt identitet, verken en som er gitt til oss, som i det førmoderne samfunnet, eller oppnådd innen relativt smale rammer, som i det moderne samfunnet. I det senmoderne samfunnet er identiteten åpen når man går inn i ung voksen-perioden, og den må administreres og revideres mange ganger i løpet av få år. Dette er ikke noe som opphører helt når ung voksen-perioden av livet er over, men fordi man bygger sin identitet nesten fra bunnen av, vil dette arbeidet ha sin største intensitet i deler av ungdomstiden og tiden som ung voksen.

Med individualiseringen av identiteten oppstår en «self-culture» som erstatter de tidligere middel- og arbeiderklassekulturene som man formet sin kollektive identitet rundt. Tidligere har mange antydnet at middelklassekulturen koloniserer arbeiderklassekulturen med sine distinkte verdier (Bauman 2000: 19), men Beck understreker at Self-culture transcenderer

begge disse verdisettene, og skaper en ny distinkt kultur uavhengig av begge sine forgjengere (Beck 2002: 42). Den individualiserte kulturen handler om en søken etter «a life of their own». Et eget liv som krever anerkjennelsen av at man har en åpen identitet som må skapes, i sammenheng med og i forhold til andre selvstendige individer.

To put it in a nutshell, 'individualization' consists in transforming human 'identity' from a 'given' to a 'task' – and in turn to keep the individual actor responsible for performing this task and of the consequences of the performance . . . (Bauman 2002: xv)

Paradokset Bauman peker på når han beskriver identiteten som en oppgave er at man faktisk kan mislykkes, og ikke klare å lage en identitet. Hvis man ikke i hvert fall har en klar forestilling, om hvem man er, står man handlingslammet tilbake. Den største oppgaven for individet er dermed å vite hvem man er. For å skape seg en identitet må man ikke bare finne ut hvem man har lyst til å være, man må også reflektere over både sine tidligere opplevelser og handlinger, og hvordan man forvalter nåtiden. Derfor er selvvurdering og refleksivitet en av nøkkelegenskapene for et vellykket individ hvis man skal tro samtidsdiagnosene. Har man ikke refleksivitet nok kan man ikke navigere seg gjennom tilværelsen, men driver istedenfor ukontrollert gjennom de hurtig endrede betingelsene som oppstår i den nye moderniteten. Scott Lash(1994 i Illeris et al. 2009: 50) har gått så langt som å dele mennesker inn i kategorien refleksive vinnere og tapere, for å illustrere de potensielt store konsekvensene av å ikke ha egenskapene nødvendige for å finne sin plass i det individualiserte samfunnet.

Det er ikke bare praktiske konsekvenser i form av fall i sosial status og marginalisering som venter den som ikke klarer å «navigere» i den nye moderniteten (Wyn 2009: 101). I en self-culture som Beck beskriver har oppgaven med å skape seg sin egen identitet også blitt et moralsk anliggende. Han beskriver en ny form for moralsk kodeks som snur mange av de vante forestillingene om hva moral handler om på hodet. Tidligere har moral vært noe som kun omfattet tanker og handlinger i den grad disse påvirket forholdet mellom mennesker. I den nye moderniteten kan moralen også strekke seg til hvordan man forholder seg til seg selv. Man kan for første gang si at man har «a duty to oneself» (Beck 2002: 38), altså er det direkte umoralsk å ikke forsøke å bli den beste og frieste utgaven av seg selv. Det individualiserte samfunnet gir flere muligheter og større frihet enn noen gang før, og hvis man ikke benytter seg av dem, svikter man det moderne prosjektet.

For å bli den den beste utgaven av seg selv, er det nødvendig å drive målrettet bygging av selvet eller identiteten, som overskriften på dette avsnittet understreker. Dette har ført oss til det Bernstein (2001) kaller «the totally pedagogised society» eller det fullstendig pedagogiserte samfunn. I dette samfunnet er vi forventet, og forventer, å aktivt ta lærdom av alle erfaringer uavhengig av sammenheng. Formell utdanning har blitt en forutsetning i stor grad, men ikke nok i seg selv for å oppfylle samfunnets krav til kompetanse. Bakgrunnen for dette er at utviklingen i arbeidsmarkedet med utviklingen av teknologi som gjør noen yrker overflødige, skaper nye, og ikke minst endrer de fleste betraktelig. På den ene side skaper teknologien mindre behov for rutinearbeid, og dermed økt krav til kompetanse. På den andre siden har utviklingen gått for fort til at utdanningsinstitusjonene har kunnet holde følge i en overgangsperiode. Dette har ført til at de har redefinert sin rolle. Utdanning har ifølge Frønes og Brusdal (2000: 57) gått fra å si noe om hva du kan til å si noe om hvem du er. Egenskapene, ikke kunnskapene vektlegges. Evner som selvdisciplin, nysgjerrighet, evne til å planlegge og arbeidskapasitet for å velge noen.

I det man gjør dette skiftet fra kunnskap til egenskap er det naturlig å se for seg utviklingen til Bernsteins pedagogiserte samfunn. Personlige egenskaper formes i like stor grad av erfaringer utenfor, så vel som innenfor det offisielle utdanningssystemet. Disse erfaringene kan i større grad også være i tråd med de aller siste endringene i samfunnet, mens det formelle systemet nødvendigvis må ha en viss forsinkelse. I sin ytterste konsekvens betyr dette at arbeidet med å bygge identitet har blitt en del av læringsutbyttet og vice versa. Dette øker inntrykket av identitetsdannelsen og formell utdanning som uløselig bundet sammen, og ofte umulig å skjelle fra hverandre. «Identity work has become a significant new dimension of learning in late modernity» (Wyn: 2009: 101). Bernstein har uttrykt stor skepsis mot det han ser på som en uthuling av mening som kommer i kjølvannet av «trainability», evnen til å omkalfatre identiteten på kommando.

The concept of trainability, the key to life long learning and life long learning itself, the mode of socialisation into the Totally Pedagogised Society, erodes commitment, dedications, and coherent time, and is therefore socially empty (Bernstein 2001: 366).

Det er et paradoks at den kanskje viktigste oppgaven for mennesker i senmoderniteten er å finne sin kjerne, eller stabile identitet, samtidig som kravene til fleksibilitet og endringsvilje og –evne er så stor. Hvordan skal man på samme tid ha en stabil kjerne, og være klar til å endre nær sagt alle aspekter av livet når som helst?

Consider for instance, the contradictions of self-made identities which must be solid enough to be acknowledged as such and yet flexible enough to bar freedom of future movements in the constantly changing volatile circumstances (Bauman: 2000: 49-50).

Løsningen på dette paradokset blir å danne en «fleksibel identitet» (Illeris et al.: 2009: 36). Med en relativt stabil kjerne, får identiteten mange og omskiftelige ytre lag. De ytre lagene letter tilpasningen til nye omstendigheter, og sakte men sikkert endrer de også den tyngre, mer stødige kjernen. Men en fleksibel identitet er mer omfattende å skape enn en statisk identitet, fordi krever konstant arbeid. En slik identitet krever at man hele tiden oppfatter endringene i omgivelsene, finner ut hva konsekvensene er for eget liv, og gjør de nødvendige endringene for å tilpasse selvet. Richard Sennett kaller denne utviklingen for «corrosion of character». Deler av karakteren skaller av i fleksibilitetens kjølvan. At forventningen om en fleksibel identitet har til dels store konsekvenser for individet er det bred enighet om. Sennett går i tillegg langt i å antyde at det først og fremst er samfunnets altoppslukende krav til økonomisk vekst og utbytte til aksjonærene, som fører til korrosjonen av karakteren. I dette lyset fremstår det individualistiske mennesket mindre som et frigjort individ, og mer som offer for den nye kapitalismen (Sennett 2001: 181).

I et individualisert samfunn må du kanskje skape din egen identitet, men den oppstår likevel ikke i et vakuum. En viktig forskjell fra det moderne til det flytende samfunn er ifølge Bauman at man ikke lenger leter innenfor sin egen familie, klasse eller lokalsamfunn for inspirasjon. I stedet for å identifisere seg med mennesker som er innenfor deres tradisjonelle referanseramme, identifiserer man seg universelt, og idoler får en større betydning enn tidligere (Nielsen: 2010: 175). Vi velger oss noen helter, og ved å identifisere disse heltene har man prøvd å komme frem til hva slags egenskaper som verdsettes aller høyest i det individualiserte samfunnet. Sennett trekker frem deltakerne i det årlige økonomiske toppmøtet i Davos som vår tids avguder: De er energiske og risikovillige. Viktig er også deres evne til å gi slipp på fortiden og takle fragmentering av virkeligheten. Til sammen blir dette spontanitet, og fleksibilitet, som han definerer som de mest bejublete egenskapene i den nye kapitalismen. «Den moderne risikokulturen er spesiell ved at stillstand blir betraktet som et tegn på fiasko, og stabilitet anses som en langsom død. Målet er følgelig mindre viktig enn at man legger ut på reisen» (Sennett: 1998: 101). Richard Florida trekker i sin bok «The rise of the creative class» (2004) frem nettopp det han kaller «den kreative klasse». Dette er en gruppe individer som har mulighet til å drive historien videre, hvis de klarer å oppfatte sin

felles identitet, og agere som klasse. Kjennetegnet på medlemmene av den kreative klasse er at de har frie jobber der arbeid og fritid glir inn i hverandre, og at de i stor grad bestemmer over sin egen tid. De er de som kommer med de nye ideene, skaper de nye konseptene, og driver økonomien fremover. Selv om de jobber innenfor mange ulike sektorer minner egenskapene og livene til forveksling det man har sett som kunstner- eller bohemplivet. De to gruppene, forretningsmennene i Davos og Floridas kreative sjeler har altså mange fellestrekk.

Baksiden av medaljen er at individualiseringens egenskaper gir uttelling bare for de som befinner seg i samfunnets øverste sjikt. Fri arbeidstilknytning og arbeidet som livsstil på toppen kan på bunnen lett bli til en underbetalt ringevikar som ikke har råd til å si nei til vakter på ugreie tidspunkt, eller arbeidere som jobber ubetalt fordi de ikke klarer å nå resultatmålene sine innenfor arbeidstiden. Idealet om fleksibilitet som forretningsmannen tjener så mye på, kan føre til store omveltninger i hverdagen for de ansatte, med evige omorganiseringer og restruktureringer de selv ikke kan påvirke, eller unngå. Bauman har, med sitt begrepspar turist og vagabond, beskrevet hvordan den fleksible kapitalismen fremstår for ulike lag av samfunnet. Han snakker om et hvileløst samfunn i stadig endring, der du defineres som enten en vellykket reisende, en turist, eller en marginalisert figur i form av en vagabond. Turisten er den frivillig reisende, som kan benytte seg av alle mulighetene og gledene reisen tilbyr, for å dra hjem igjen når hjemlengselen blir for stor. Kontrasten er Vagabonden, en reisende uten mål og mening, som blir slengt rundt fra sted til sted fordi han ikke har noe hjem. Hans reise er ikke selvvalgt, og den gir intet tilbake.

2.5 Syntetisering av individualisering og ulikhet

Individualiseringstesene har fått stor innvirkning på mye av forskningen som er gjort på unge og unge voksne. Samtidig har det også i denne forskningen vært en dragkamp mellom ungdomsforskerne som legger mest vekt på kontinuiteten i ulikhetsperspektivet, og de som vektlegger individualisering og brudd i historien. Det har oppstått et skille mellom forskerne som vektlegger kultur og de som vektlegger livsløp og økonomiske faktorer, som ikke nødvendigvis er fruktbart hvis man vil komme videre i å forstå både kulturelle strømninger og sosiale mekanismer for ulikhet. I en individualisert og fragmentert kultur blir distinksjonen mellom struktur og kultur vanskeligere og opprettholde, det argumenteres for at en konvergens av de to perspektivene allerede er i gang (Furlong et al. 2011: 360).

For å klare å konsolidere de ulike synene er det nødvendig å utarbeide en løsning på et tilsynelatende uløselig paradoks: Hvordan kan vi både finne klare indikasjoner på at det har skjedd en grunnleggende endring i hvordan samfunnet forholder seg til individet, og samtidig finne at ulikheten mellom individene fortsatt forklarer livssjanser? «Collective identities once manifest in class-based resistance to the school have weakened and underlying class relationships have become obscure, although traditional sources of inequality remain intact» (Furlong and Cartmel 2007).

2.5.1 Individualisering som falsk bevissthet

Et av forsøkene på å syntetisere «den nye friheten og den gamle nødvendigheten» (Nielsen 2010: 177-178) som har fått stort gjennomslag har vært Andy Furlong og Fred Cartmels bøker «Young people and social change –individualization and risk in late modernity» fra 1997, og «Young people and social change- New Perspectives», som kom ti år etter. Resultatene av transnasjonale empiriske studier var både at de så dette paradokset, og behovet for en slik syntese, og det de anser som løsningen. Teorien bygger på ideen om «epistemological fallacy», eller epistemologisk feilslutning. De hevder at individualiseringen vi ser til en viss grad er en ny *subjektiv virkelighet*, som selvsagt også påvirker og oppstår av en *objektiv virkelighet*, men også dekker over denne objektive virkeligheten og gir oss en følelse av at endringene i individualisert retning har vært større og mer dyptgripende enn de i realiteten er. Dette er altså en variant av Marx' begrep om falsk bevissthet. Både Bauman og Beck fremmer samme bekymring i sine arbeider, men Furlong og Cartmel legger mener at denne falske bevisstheten er en viktigere og mer prominent del av virkeligheten i det individualiserte samfunn, enn det de oppfatter at individualiseringstesene anerkjenner.

While we accept the main thrust of their arguments about individualization, we suggest that life in late modernity revolves around an epistemological fallacy: although social structures, such as class, continue to shape life chances, these structures tend to be increasingly obscure as collectivist traditions weaken and individualist values intensify. As a consequence of these changes, people come to regard the social world as unpredictable and filled with risks which can only be negotiated on an individual level, even though chains of human interdependence remains intact (Elias 1978, 1982 i Furlong og Cartmel: 2007: 2-3).

Årsaken til den epistemologiske feilslutningen er at strukturene ikke lenger former våre

verdier og selvforståelse som de gjorde tidligere, og de individualiserte verdiene får en tilsvarende større rolle. Resultatet av dette er at de unge voksne gir seg selv ansvaret for å takle følgene av de strukturelle rammene som fremdeles setter begrensninger for deres livsutfoldelse. Disse begrensningene blir isteden oppfattet som personlig risiko. Alle unge voksne opplever i en eller annen form påkjenningen med opplevelsen å skulle skape sin egen identitet, og det personlige ansvaret for å gjøre en vellykket overgang til voksenlivet.

Yet despite the maintenance of traditional lines of inequality, subjectively young people are forced to reflexively negotiate a complex set of routes into the labour market, and in doing so, develop a sense that they alone are responsible for their labour market outcomes. Young people are forced to negotiate a complex maze of potential routes and tend to perceive outcomes as dependent of upon their individual skills, even when the objective risks are slim. In term, the perception of risk can lead to subjective discomfort.(Furlong og Cartmel: 2007: 52)

Følelsen av risiko har altså ikke alltid noen sammenheng med hvor høy sannsynligheten for å feile i sitt identitetsarbeid, eller ende opp i en marginalisert posisjon, i realiteten er. Arbeidsmarkedets uforutsigbarhet og stadige endringer, gjør vurderingen av sannsynligheten for ulike utfall blir vanskeligere, og da vil alle unge voksne føle byrden av muligheten for at de å mislykkes i sitt livsprosjekt. Likevel er det et fundamentalt poeng hos Furlong og Cartmel at denne risikoen ikke er den samme på tvers av ulike klassetilørigheter. Problemet med denne falske bevisstheten er at den fører til en selvstendig subjektiv påkjenning for de som ikke har muligheten til å ta «riktige valg» som kommer i tillegg til den objektive marginaliseringen. Samtidig legitimerer den fremveksten av nye former for fleksibel kapitalisme med utrygge arbeidstilknytninger, som fører til en marginalisering av grupper av unge voksne.

The individualisation of risk may mean that the situations which would once have led to a call for political action are now interpreted as something that can only be solved on an individual level through personal action. The search for solutions to entrenched inequalities tends to become focused on individual 'deficiencies' rather than social and economic structures.(Furlong og Cartmel: 2007: 6)

2.5.2 Individualiseringens ulikhetsmekanismer

Selv om ulikhetene i livssjanser er stabile betyr ikke det at mekanismene for ulikhet ikke kan endre seg når samfunnet individualiseres, med nye muligheter, men også nye begrensninger for de unge, og unge voksne.

«While many outcomes in young people's lives remain highly predictable, these outcomes does not emerge from an inevitable or abstract social logic, but through people actively doing work to maintain distinctions and advantages over others» (Furlong et al.:2011: 357).

Ung voksen-perioden er i stor grad en periode av økonomisk avhengighet og usikkerhet. Fremveksten av prosjektstillinger, deltidsarbeid og vikararbeid, som Sennett påpekte i «Det fleksible mennesket», er en sentral del av den fleksible kapitalismen, gjør at foreldrenes privatøkonomi fort kan bli en viktig faktor for hvilke sjanser man kan ta, og hvilke formelt tilgjengelige muligheter man kan benytte seg av.

While the demand for flexible, skilled workers in the new "information society" creates advantages for some young people, the continued segmentations of labour markets helps ensure that traditional privileges are protected (Furlong og Cartmel 2007:52).

Økningen i Norge av mer eller mindre ubetalte «internships» i flere bransjer, inspirert av utviklingen spesielt i USA, har ført til debatt, fordi det både gjør arbeidsmarkedet for nyutdannede hardere. Dette er fordi man har stor tilgang på svært billig arbeidskraft med omtrent like mye erfaring som de som er i det «vanlige arbeidsmarkedet». I tillegg fører dette til ulikhet fordi ikke alle har råd til å ta slike stillinger. Et eksempel på en slik debatt er diskusjonen om praktikantstillinger i UD. For en statsvitenskapsstudent, i hard konkurranse med andre om ettertraktede stillinger, er en slik praksisplass et verdifullt aktivum på en CV. Jobben er imidlertid så lavt lønnet at man ikke har mulighet til å gjøre dette hvis man ikke har oppsparte midler, eller en familie som kan bidra økonomisk (Fjellvang 2013). Et annet eksempel på en situasjon i ung voksen-perioden dette kan ha betydning for mange, er friåret som over 50 prosent av unge voksne i Norge tok i 2002 (Evensen 2007).

«The economy of experience» (Brown et al. 2003) er blitt brukt om trenden om å vektlegge uformell læring, som jeg tidligere har referert til som et utslag av Bernsteins «the totally pedagogised society». Begrepet tar tak i et viktig poeng nemlig opplevelse som kapital, som

både kan fordeles ulikt, og bidra til sosial lukning. Man kan sammenlikne den uformelle læringen med utdanningens legitimerende rolle hos Bourdieu (Heath 2007: 91).

As more and more contestants enter the labour market with graduate qualifications the value of credentials as a screening device declines. Therefore, personal qualities are emphasized in an attempt to legitimate the reproduction of inequalities, rather than improve productivity (Brown et al. 2003).

Sosial reproduksjon oppstår imidlertid ikke bare i den uformelle læringssfæren, men også innenfor utdanningssystemet. Forskere på unge voksne finner at med masseutdanningen kommer nye former for horisontal stratifikasjon, det vil si ulikheter i arbeidsmarkedsposisjoner som ikke har sin bakgrunn i lengden på utdannelsen eller oppnådde grader, men i forskjellige typer utdanning på samme nivå. Dette kan for eksempel dreie seg om prestisjen på utdanningsinstitusjonen, eller på fagområdet. Empiriske studier viser at den horisontale stratifikasjonen i stor grad følger gamle klasseskiller, og reproducerer disse, fordi kunnskapen om prestisjen til de ulike studier og utdanningsinstitusjoner og betydningen av de to faktorene for posisjonering i arbeidsmarkedet ikke er likt fordelt i befolkningen (Furlong 2009: 123). I Storbritannia dreier dette seg blant annet om forskjellen på «gamle» universiteter og såkalte polytechnical schools, som nå er gjort om til universiteter. Dette er på mange måter sammenliknbart med den norske situasjonen Marianne Nordli Hansen beskriver med forholdet mellom universiteter og høyskoler (2010).

Tradisjonelt har mange sosiale rettigheter vært knyttet til familien som helhet, heller enn individet, og full status som voksen har kommet i stadier. Imidlertid var det en utvikling som blant annet kom av formidabel økonomisk vekst i tiårene etter 1945 i retning av stadig flere individuelle voksenrettigheter og en aksept for unge over 18 som selvstendige individer har fått fotfeste. Nå kan man si at denne utviklingen nå har gått i sirkel. Individualiseringen som utviklet seg sammen med, og i gjensidig påvirkning av statens, og da særlig velferdsstatens skifte av fokus fra kollektiv til individ har ført til at unge igjen er mer avhengige av sine foreldre, og skapt mellomfasen ung voksen. I de harde økonomiske tidene i Europa ser man nå at utviklingen mot at aldersgruppen 18-25 hadde fulle «voksne rettigheter» er i ferd med å gå i revers (Furlong og Cartmel 2007: 57). Samfunnets kulturelle forventning om at unge voksne ikke er fullt ut ansvarlige for seg selv har allerede fått håndfaste konsekvenser. Land som ikke allerede har slike begrensninger vurderer nå å sette høyere aldersgrenser på forskjellige trygdeordninger, med begrunnelse om at deres familier fremdeles må sies å ha

ansvaret for deres underhold. Et forslag om å fjerne bostøtte til unge voksne under 25 år, nettopp med denne begrunnelsen, var nære på å bli realiteten i Storbritannia i 2012.

working age welfare should principally be for people with no other means of support who have "fallen on hard times" - and that doesn't necessarily include under-25s being subsidised to live independently when they could move back into the family home (David Cameron 25 juni 2012).

I Norge har vi sett liknende debatter, for eksempel om unge som faller ut av videregående utdanning kanskje likevel ikke burde ha rett på sosialhjelp selv om de var over 18 (Rikoll 2012).

Denne utviklingen, at man ser på ung voksen-perioden som en slags naturlig forlengelse av ungdomstiden, vil kunne være med på å øke den sosiale reproduksjonen, da foreldrenes økonomi og ressurser vil ha større betydning for unge voksne, både med hensyn til å ha mulighet til å flytte hjemmefra for å ta høyere utdanning, eller ha en trygghet i det fleksible og usikre arbeidsmarkedet. Paradoksalt nok vil denne perioden, som har oppstått på grunn av det individualiserte samfunnet, gjøres mindre individualisert, da unge voksne ikke lenger vil være selvstendige subjekter for velferdsordningene, som var et av de viktige elementene i individualiseringen av samfunnet, ifølge Beck.

Unge voksne opplever da marginalisering på to fronter. Den rent økonomiske, med usikre velferdsordninger hvor de fort kan risikere å bli en salderingspost, og ved nye former for symbolsk vold, som legitimerer grov utnyttning av deres arbeidskraft i den fleksible kapitalismen.

2.6 Oppsummering

Forskningen på unge voksne har i lang tid vært preget av en motsetning mellom forskere som legger vekt på endring og kontinuitet. I stor grad er det slik at de som legger vekt på endring har sett etter denne i subjektive forståelser, og i samtidskulturen. De som legger vekt på kontinuitet finner denne i empiriske studier av objektive livssjanser. Andy Furlong et al (2011), er blant de som påpeker at disse synene er i ferd med å konvergere, som jeg har vist i dette kapitlet.

Min intensjon med dette prosjektet er å ta tak i verdier og oppfatninger blant unge voksne i Oslo. Med bakgrunn i deres subjektive forståelse vil jeg bruke individualiseringstesene og teoriene om nye mekanismer for ulikhet. Formålet er å forstå hvordan sosial ulikhet kan reproduseres i en individualisert virkelighet. Jeg vil videreføre det arbeidet som allerede er gjort på feltet ved å se om jeg finner likheter og forskjeller på min lille gruppe unge voksne i Oslo, og situasjonen jeg har skissert her fra studier i Storbritannia. Utgangspunktet skal være å se på hvordan de unge voksnes individualiserte verdier preger deres fremtidsvalg, og hvordan de forholder seg til usikkerheten som knytter seg til ung voksen-perioden.

3 Metode

Kvalitativ metode i sosiologien består av et stort spenn av vitenskapelige verktøy. I dette kapitlet skal jeg beskrive hvilke av de metodiske og teoretiske verktøyene jeg har benyttet meg av, og begrunne de metodiske beslutningene jeg har tatt for å samle inn og analysere det empiriske materialet. Etske betraktninger vil følge beskrivelsen av situasjonene der de har vært aktuelle.

3.1 «Young Perspectives»

Denne oppgaven er blitt til som en del av et større prosjekt som studerer ulike aspekter av livssituasjonen til unge voksne i Oslo. Prosjektet har sin teoretiske bakgrunn i sosiologiske debatter om individualisering og klasse.

Bakgrunnen er en longitudinell studie av '92-kullet i Oslo, Longitudinell Ung i Oslo, utført av NOVA- Norsk institutt for oppvekst velferd og aldring. Med utgangspunkt i LUNOs tre store spørreundersøkelser, har stipendiat ved UiO Jens Lunnan Hjort og hans veileder Torben Hviid Nielsen startet oppfølgingsprosjektet Young Perspectives. Prosjektet består i tillegg til Hjorts egen doktorgrad, av fire masteroppgaver, som tar for seg ulike undertemaer med samme teoretiske utgangspunkt. De tre andre masterstudentene på prosjektet er Linda Pettersen, Kine Paulsen, og Stian Mathisen. Prosjektet til Hjort innebærer statistisk analyse av data fra den siste spørreundersøkelsen i LUNO, hvor han har formulert to spørsmålsbatteri inspirert av samtidsdiagnosene til Anthony Giddens, Ulrich Beck og Zygmunt Bauman. Dette er supplert med 34 dybdeintervjuer som er utført av masterstudentene. Det er datamaterialet fra disse intervjuene vi har basert masterprosjektene våre på. Samarbeidet har vært en uvurderlig ressurs i arbeidet. Vi møttes jevnlig, spesielt i begynnelsen, for å diskutere teoretiske utfordringer og gjennomføringen av prosjektet.

3.2 Utvalg

Young Perspectives har et teoretisk utgangspunkt, med individualisering og klasse som en teoretisk paraply for prosjektene. Vi gjorde derfor et teoretisk utvalg (Tagaard: 2009: 55).Utgangspunktet var en hypotese om at individualiseringen kan slå ut forskjellig for unge

voksne med ulik sosial bakgrunn. Informantene ble valgt ut fra deltakerne i LUNO-undersøkelsen, på bakgrunn av deres skår på en indeks Lunnan Hjort laget av sine spørsmålsbatterier. Variablene som ble valgt ut var en operasjonalisering av «*orientering mot selvrealisering og fleksibilitet* i arbeidslivet,[...] og *orientering mot utlandet* (evt. “kosmopolittisk” orientering) i ens fremtidsplaner. [...]ulike, men beslektede dimensjoner av ungdommenes fremtidsorienteringer»⁵. Han plukket så ut de som var i hver sin ende av fordelingen for å få frem ulike perspektiver, såkalt «least similar» design, og kalte disse for segment 1 og 2. Segment 1 var de som svarte mest i overenstemmelse med en individualisert tankegang, og segment 2, det motsatte. Dette designet ble en liten utfordring for oss av flere grunner. Allerede tidlig i prosjektet ble deltakere med yrkesfaglig bakgrunn hentet ut for å være med i en undersøkelse hos NOVA. Elever på yrkesfag var sterkt representert i segment 2, og vi fikk dermed en skjevhet i utvalget. Fordi gutter var så underrepresentert i segment 1, bestemte Hjort seg for å kvotere inn gutter i dette segmentet. Dette var fordi vi ville ha muligheten til å se på hvordan kjønn påvirket individualisering.

3.2.1 Rekruttering av informanter

Resultatet av Hjorts utvalg var en liste med informanter som vi kontaktet først med et skriv med informasjon om prosjektet⁶, og beskjed om at vi ville kontakte dem. Senere ble informantene forespurt om de hadde lyst til å være med på undersøkelsen. I denne fasen var det tydelig at rekrutteringen av informanter gikk mye lettere i segment 1 enn i segment 2. Det var særlig gutter i segment 2 som sa nei til å delta, mens nesten alle jenter i segment 1 ville være med. Til slutt endte vi med ni jenter fra segment 1, åtte gutter fra segment 1, elleve jenter fra segment 2 og seks gutter fra segment 2.

Selvseleksjon kan lett bli et problem ved rekruttering til slike undersøkelser. Spesielt når målet er å få så stor variasjon av informantenes orienteringer som mulig. De som sier seg villige til å delta, ofte er de som har en opplevelse av å mestre dagliglivet (Tagaard 2009: 54). Dette fant vi også gjaldt våre informanter. Av våre 34 informanter var det bare to som sto uten fullført videregående utdanning etter tre år. Til sammenlikning var det, blant de som begynte videregående opplæring høsten 2007, kun 75 prosent som hadde fullført etter fem år.

---

⁵Spørsmålsbatteriet og utvelgelsen er detaljert beskrevet i Jens Lunnan Hjorts notat som ligger i vedlegg 1.

⁶Informasjonsskrivet ligger som vedlegg 2.

Alle disse seleksjonsmekanismene var med på å gjøre forskjellene mellom informantene mindre. Fra begynnelsen av hadde vi imidlertid valgt en metode for å rekruttere informanter som hadde så forskjellige holdninger som mulig. Derfor avgjorde vi at utvalgets variasjon var tilstrekkelig for å få frem variasjonen i orienteringer vi trengte for å se tendenser med overføringsverdi for det vi kalte «variasjoner over gjennomsnittet». Med andre ord en stor del av ung voksen-befolkningen i Oslo.

3.3 Innsamling av data- Semistrukturerte intervjuer

Dybdeintervjuet gir, til forskjell fra de fleste andre metoder for datainnsamling, en stor grad av detaljrikdom. metoden muliggjør, og forutsetter kanskje, stor grad av selvrefleksjon både hos intervjuer og informant, og gir derfor data som er interessant for sosiologisk analyse. For vårt prosjekt, hvor det personlige og individuelle sto i fokus, var individuelle dybdeintervjuer et naturlig valg fremfor gruppeintervjuer. Valget av «least similar design» som utgangspunkt for utvalget, gjorde også dette ønskelig, da gruppene ville bli for heterogene til å fungere optimalt.

Den etiske problemstillingen som knytter seg til dybdeintervjuet som metode er at man risikerer at informanten føler at de personlige grensene blir overskredet, fordi han eller hun føler seg presset eller lurt til å snakke om temaer de i utgangspunktet ikke ønsker å diskutere. I en intervjuform som baserer seg mye på refleksjon kan man også ende i en situasjon der man gjør seg nye tanker som man ikke hadde gjort seg på forhånd, og som ikke alltid er behagelige. En viktig forskningsetisk regel er at man i minst mulig grad skal endre sine forskningsobjekters oppfattelse av seg selv (Fog 2004: 118-124 i Thagaard 2009: 110). Det er vanskelig å kontrollere informantens refleksjoner i etterkant, men jeg forsøkte å ikke presse informantene for hardt dersom det var noe jeg fikk følelsen av at de ikke ville snakke om. Jeg utførte også alltid en uformell debriefing i etterkant og forsikret meg om at deres opplevelse av intervjusituasjonen var god.(Kvale og Brinkmann 2009: 88-9). Samtlige ga uttrykk for at de syntes det var fint å delta.

3.3.1 Utforming av intervjuguiden

Formålet med våre intervjuer var i utgangspunktet todelt. Vi skulle ha svar på spørsmål som var relatert spesifikt til vår egen oppgave, og på mer overordnede spørsmål som Hjort skulle bruke til sitt prosjekt. Tidlig i arbeidsprosessen bestemte vi oss for at vi måtte gjennom så mange temaer som overlappet med hverandre at det var ønskelig med en felles intervjuguide. Slik firedoblet vi antallet informanter til oppgavene, og fikk dermed et rikt datamateriale å gå utifra. Intervjuguiden hadde to nivåer, et temaspesifikt, og et med overordnede problemstillinger som var direkte inspirert av det teoretiske grunnlaget. Spørsmålene la opp til en kombinasjon av narrative og begrepsavklarende intervjuer (Kvale og Brinkmann 2009: 163-5), der de unge både skulle fortelle om egne opplevelser og fremtidsplaner, og reflektere rundt begreper og forestillinger. Et eksempel på dette var at informantene ble bedt om å si sin mening om ordtakene «Enhver er sin egen lykkes smed» og «Skomaker bli ved din lest», og reflektere over hvorfor de mente den ene eller den andre var mindre sann, eller opplevdes mer eller mindre relevant for deres liv. Slik fikk vi ta del i både det erfaringsnære og deres mer abstrakte betraktninger.

Vi valgte et semistrukturert design for å kunne plukke opp temaer underveis og ikke begrense oss for mye til våre antakelser, men åpne for at informanten tok initiativ. Intervjuguiden besto av mest mulig åpne spørsmål, samtidig som vi diskuterte og ble enige på forhånd om hvilke temaer vi ville prøve å komme innom i løpet av intervjuene. Spørsmålene fulgte i størst mulig grad det vi anså som et naturlig samtaleforløp, men var enige om at vi skulle gå der samtalen førte oss, selv om det betød at vi måtte komme tilbake til spørsmål senere. Grunnen til at vi ville gjøre det slik var at det var ønskelig for å få flyt i intervjuet, og det gav også rom til å snakke mer om de temaene den enkelte informant selv vektla, og mindre om det som ikke ble oppfattet som så relevant av informanten.

For å øve opp intervjuferdigheter og prøve ut intervjuguiden, gjorde vi noen testintervjuer. Gjennom våre egne nettverk fikk vi tak i «prøveinformanter» som var i samme alder og livssituasjon som den gruppa med unge voksne vi skulle intervjuer senere. Etterpå diskuterte vi både de utfordringene vi så med intervjusituasjonen, og intervjuguiden. Dette førte til en revidering. Likevel opplevde vi midtveis i innsamlingen at det var vesentlige elementer som

ikke var med, og at noen elementer gav oss lite igjen i forhold til tiden de tok av hvert enkelt intervju. Derfor bestemte vi oss for å gjøre en ny revidering av intervjuguiden.⁷

3.3.2 Gjennomføringen av intervjuene

Intervjuene ble gjort alene, eller med Jens Hjort til stede. Det eneste kravet til sted var at det et sted det var mulig å sitte en til to timer og snakke sammen, og få opptakene gode nok til å transkribere senere. De fleste av mine intervjuer gjorde jeg på kafé, og ett på veileders kontor. Dette var fordi det var mer praktisk for informantene enn å dra til universitetet. Intervjuene ble tatt opp og transkribert med nye navn på informantene, så de skulle være mer anonymisert, for å overholde det etiske kravet om konfidensialitet. Transkripsjonene og lydopptakene blir slettet ved prosjektets slutt, av samme årsak.

Intervjuene ble innledet av at jeg gikk gjennom hovedpunktene i informasjonsskrivet, som at de på et hvert tidspunkt kunne trekke seg fra studien, og spurte om det var greit at jeg tok opp samtalen som lydfil. Ingen motsatte seg dette. Jeg presiserte at vår interesse lå i det de faktisk opplevde og mente, og at det ikke var noen riktige eller gale svar for oss. Dette oppfattet jeg som viktig å understreke. Informantene skulle forstå at åpenhet og ærlighet var viktig, og at de kunne være trygge på at de uansett ikke ville møte noen sosiale sanksjoner fra min side.

Alfred Kinsey, biolog og sexolog, som med sine medarbeidere gjennomførte 6000 dybdeintervjuer om svært sensitive temaer, har påpekt nødvendigheten av å være en medfølende og takknemlig lytter for å få gode data. Når man etablerer kontakt med intervjupersonen «bør intervjupersonen behandles som en venn eller gjest i ens hjem» (Kinsey et al. 1948: 48). Jeg forklarte litt mer utdypende om prosjektet for de som uttrykte interesse, og det var mange som var litt nysgjerrige på hva det dreide seg om. Sosiologi har blitt et fag i videregående skole, så flere av informantene hadde egne erfaringer med Sosiologi fra før.

Intervjuet begynte med at jeg innhentet personopplysninger som for eksempel hvilken skole de akkurat hadde gått ut fra, om de hadde søsken, og hvor de var fra i byen. Dette var informasjon som det var greit å ha klart allerede fra begynnelsen av intervjuet. Det kunne være nødvendig bakgrunn for å forstå alt informanten fortalte senere, og det er enkle spørsmål

---

⁷ Siste utgave er den som ligger i vedlegg 3.

å svare på, slik at både intervjuer og informant fikk en myk start på intervjuet. Vi la opp spørsmål i en rekkefølge som både virket naturlig fra et samtaleperspektiv for å legge oss nærmest mulig opp til en vanlig samtale, men også med tanke på å ta de mer sensitive opplysningene om kropp og andre temaer som kunne bli såre, til sist. Dette, for at ikke de «enkler» spørsmålene ikke skulle lide av et stemningsskifte som følge av spørsmål som ble oppfattet som ubehagelige å svare på (Thagaard 2009: 100) I ettertid fremstår dette til en viss grad som overflødig. Informantene var avslappede når de snakket om temaer vi på forhånd hadde regnet som sensitive, som kropp og kroppsidealer, og jeg opplevde aldri at de ga uttrykk for ubehag.

Som den som stiller spørsmål har man stor makt over samtalens gang, og kunnskapen som kommer ut av intervjuet vil alltid bli påvirket av den relasjonen som skapes mellom deltakerne i en samtale selv når de ikke er i en ujevn maktposisjon (Kvale og Brinkmann 2009: 53, 72-73). I tillegg er jeg eldre enn mine informanter, noe som kan gi en ekstra autoritet. Likevel var min opplevelse at informantene sa ifra om at de var uenige med meg, eller at jeg hadde misforstått det de sa. Dette tolker jeg som at de både evnet å reflektere over temaene selvstendig, og følte seg trygge nok i situasjonen til å motsi meg. Likevel hendte det at jeg stilte mindre kritiske spørsmål enn jeg ønsket til de problemstillingene som kom uforberedt, av frykt for å styre informantene for mye, og redsel for at de skulle gi mindre hvis de følte at de møtte en motspiller heller enn medspiller i meg. Opplevelsen i ettertid er at noen av de mest interessante utsagnene kom når vi brukte en mer konfronterende teknikk og utfordret informantene på deres utsagn, fordi de da fikk reflektert mer over sine synspunkter, og så dem på andre vinkler. Dette opplevde jeg spesielt når jeg stilte spørsmål som gikk imot informantenes individualiserte narrativer, og påpekte mulige strukturelle forklaringer på sosiale fenomener som sosial ulikhet. Da viste deg seg ofte at informanten hadde reflektert over dette i større grad enn det som kom frem i første omgang.

3.4 Analysen

En viktig regel når man analyserer andre menneskers utsagn er at det skal ligge en respekt for informantene til grunn. Man skal alltid ta utgangspunkt i at deres virkelighetsbilde er riktig og viktig. Man kan imidlertid ikke overta deres begrepsapparat fullt og helt. Hvis sosiologen skal ha en funksjon, må det nettopp være ved at personen kan ta et skritt tilbake og se

informasjonen i et perspektiv som ikke er tilgjengelig for de som lever i situasjonen selv. «[M]er erfaringsfjerne analyseformer er en viktig tilnærming for å overskride deltagerens common sense-forståelse (og således også unngå kun å bli mikrofonstativ)» (Fangen 2008: 173). Likevel er det viktig at personer ikke føler seg feilrepresentert eller overhodet ikke kjenner igjen sine egne utsagn i ettertid. Dette prøvde vi å unngå, ved at vi på prosjektet diskuterte vår forståelse av utsagnene med hverandre, fordi vi ikke hadde kontakt med informantene i etterkant. Det ville også vært betenkelig å gi dem vetorett i forhold til materialet (Thagaard 2009).

I denne oppgaven har jeg benyttet meg av narrativ analyse. Fordi det dreide seg om en narrativ analyse med mange informanter var det formålstjenlig å analysere materialet på en litt annen måte enn en analyse med få informanter. Jeg har derfor fokusert på å identifisere en «typisk» fortelling og trender i materialet, enn å beskrive detaljerte livsløp, slik Kvale og Brinkmann beskriver.

Analysen kan også være en rekonstruksjon av de mange historiene som fortelles av forskjellige intervjupersoner, i form av en «typisk» fortelling som er mer rikholdig, mer fortettet og sammenhengende enn spredte historier i enkeltintervjuer (Kvale og Brinkmann 2010: 229)

Jeg har i tillegg til en den typiske fortellingen også sammenliknet og kontrastert informantenes narrativer, og inndelt informantene i en empirisk basert typologi, for å tydeliggjøre forskjellene mellom ulike fortellinger. Dette er også en inndeling som fokuserer på fellestrekk hos informantene innenfor hver type, heller enn de individuelle forskjellene (Miles og Huberman 1994: 145-146 i Kvale og Brinkmann 2009: 240). Når man lager en slik typologi er det alltid fare for at man går glipp av nyanser når man prøver å få informantene eller dataene inn i kategoriene man har laget (Fangen 2008: 181). For å prøve å unngå dette har jeg kontinuerlig gått tilbake og sett på intervjuene i arbeidet med typene, for å se at jeg beskriver informantene korrekt. Grunnen til at jeg likevel valgte å lage en slik typologi, selv om dette kan føre til en forflatning av fremstillingen, er at den gir så store fordeler i form av tydelighet. Dette veide derfor tyngre enn eventuelle ulemper. Tre av informantene passet ikke inn i noen av mine typer, og jeg har derfor ikke plassert dem i typologien. De er derfor bare med i kapittel 4 og 5. Dette er Kristine, Even og Olav.

Inndelingen i klassekategorier er gjort etter fars utdanning og yrke, og mors utdanning og yrke der far ikke er aktuell. Jeg har delt inn i tre grupper, øvre og lavre middelklasse, og arbeiderklasse. Denne informasjonen har jeg fått av informantene, og det knytter seg derfor en viss usikkerhet til dem, da det ikke er førstehåndsinformasjon. Dette var imidlertid eneste alternativet, da vi ikke fikk tillatelse av NSD til å knytte våre informanter opp til det det sto om dem i LUNO-undersøkelsen. I to av intervjuene, med Lars og Pham, ble de ikke spurt om foreldrenes yrke og utdanning. Derfor har jeg ikke kunnet plassere disse to etter klassetilhørighet.

4 Standardisert individualisering

Overgangen fra skole til høyere utdanning eller yrkesliv markerer for de unge voksne en frigjøring som øker deres valgmuligheter dramatisk. Det er en klar oppfatning blant mine informanter om at de som 19-åringer i dag har et større handlingsrom enn de som har kommet før dem. Likevel viser det seg i praksis at bildet er noe mer komplisert. De første årene etter videregående skole ser man et bilde av foreldreassistert frigjøring. Selv om de vurderer seg selv som svært uavhengige sine foreldre, bor likevel de fleste hjemme, og kommer en god stund fremover til å være avhengig av foreldrenes støtte. Fristillingen kan derfor sies og være mer ideologisk enn praktisk i denne perioden.

Mange av informantene identifiserer seg i stor grad med de yrkesveiene de står mellom. Dette valget fremstår derfor som eksistensielt for dem. Samtidig har slutten av tenårene og begynnelsen av 20-årene, med kunnskapssamfunnet, i større grad blitt en distinkt livsfase som har sin egen karakter. Det har vokst frem normer for hvordan man skal gjøre og ikke gjøre også denne perioden. Det som tidligere var et normbrudd, å ikke etablere seg og ikke “bli voksen”, har blitt til en form for standardisert individualisering, der de individualiserte idealene ikke lenger bare betyr frihet fra gamle normer, men også begrensningen av nye.

I dette kapittelet viser jeg tre hovedtrekk ved den standardiserte individualiseringen. Første del handler om frigjøringsprosessene som gjør ungdom til unge voksne i Oslo i dag. Andre del beskriver ulike normer og idealer som er viktige i den identitetsbyggingen som er hovedoppgaven til unge voksne. I tredje del beskriver jeg de unge voksnes følelse av personlig ansvar for å skape en «riktig identitet» og oppfylle forventningene til et voksenliv i tråd med individualiseringens idealer.

4.1 Frigjøringsprosesser -fra ungdom til ung voksen

Å være ung har alltid båret med seg dualiteten mellom avhengighet og avstand til familie og samfunnets institusjoner. Imidlertid har graden av og tidspunktet for de forskjellige formene for frigjøring vært ulik i forskjellige epoker.

Fristillingen fra utdanningssystemet; fra en standardisert avhengighet til den friere tilknytningen man har i høyere utdanning, er den viktigste formen for frisetting for mine

informanter. De aller fleste ser imidlertid for seg at de skal ta høyere utdanning, og friåret er derfor det mest synlige og viktige virkemiddelet i de unges frigjøringsprosess. Hvor viktig løsrivningsfasen har blitt ser man i hvor stor betydning de unge voksne selv legger i den. Det ses også på hvor mange normer som har oppstått for hvordan den perfekte overgangen skal gjøres.

I dette avsnittet tar jeg for meg de to frigjøringsprosessene som er viktige for mine informanter akkurat nå. Dette er fristillingen fra utdanningssystemet, gjennom friåret, og fra foreldrene. Det ligger en klar ambivalens i den gradvise løsrivelsen og ansvarliggjøringen som skjer både i utdanningssystemet og i forhold til foreldregenerasjonen. På den ene siden uttrykker de at de har følt at de ble mer tatt på alvor jo lenger ut i skolesystemet de har kommet, og har hatt mulighet til å velge bort både mennesker og fag de ikke interesserte seg for. På den annen side ligger det alltid en usikkerhet i å få økt ansvar for sin egen utvikling og fremtid. I en tid der man forventer en utstrakt grad av autonomi kan disse følelsene komme i konflikt med hverandre. Med økte muligheter og lenger utdanning blir denne overgangen stadig mer komplisert og dermed også både langvarig og kostbar. Dette er en av årsakene til at utflyttingen fra foreldrehjemmet ofte lar vente på seg en stund etter man er ferdig med skolegangen. Likevel eksisterer i aller høyeste grad idealet om autonomi for de unge voksne. Denne motsetningen mellom idealet og de praktiske mulighetene, løses av en relasjon der foreldre støtter de unge med praktisk og økonomisk hjelp. Samtidig krever de voksne stadig mindre tilbake i form av familieforpliktelser og emosjonell tilknytning.

4.1.1 Friåret

Mine informanter har en opplevelse av hastverk med å finne ut av hva de skal gjøre med livet sitt. Likevel tar de en pause. De aller fleste av dem gjør noe annet enn skole et år mellom videregående skole og høyere utdanning.

Hos mange av informantene er det tydelig at de ser på friåret som en del av en frigjøring fra det standardiserte utdanningssystemet. Her står man fritt til å bruke tiden på det man har lyst til, og finne ut hvem man har lyst til å være. Dette friåret er en del av dannelsesideal, som det brede lag av samfunnet har tatt til seg fra tidligere tiders øvre middelklasse (Heath 2007:100).

Nå fremstår året på mange måter som symbolet på individualiseringen av samfunnet og ung voksen-perioden, som med kunnskapssamfunnet vokste frem som en selvstendig periode i livsløpet for første gang (Frønes og Brusdal 2000: 50).

De aller fleste av informantene mine har tatt et friår. Det er bare noen få som har startet i utdanning, og de som har begynt å studere har forskjellige og gjennomtenkte begrunnelser for dette. Lisa vil beholde «momentet», og er redd for at hun ville falle ut av utdanningsmodus hvis hun tar seg et friår. Johannes har kommet inn på skoler både i Norge og utlandet som baserer seg på opptaksprøver. Han har derfor ingen forsikringer om å komme inn senere hvis han hadde tatt et år hvor han gjorde noe annet, selv om han har tenkt mye på dette. Man ser at normalen er å ta dette året. De fleste som ikke har gjort det forteller at de har tenkt mye over dette før de tok beslutningen om å ikke ta seg et friår, og har behov for å begrunne sitt valg.

Denne nye normen om friår setter også noen allerede eksisterende institusjoner inn i en ny ramme. For bare få år siden var det obligatorisk militærtjeneste for alle tjenestedyktige unge menn, men dette var ikke et friår. Det var et pliktår. Nå er det nærmest valgfritt, og brukes av flest gutter, men også jenter, som et avbrekk fra det «normale» livet. Astrid og Petter bruker året i militæret til å bestemme seg for hva de har lyst til å studere senere. Dette at ungdom finner annen mening i etablerte strukturer er et kjennetegn ved individualiseringen. Selv om praksisen skiller seg lite fra tidligere, legger de unge voksne selv vekt på andre aspekter enn man gjorde da. Hjalmar, som ikke var tjenestedyktig, og derfor gikk rett til universitetsutdanning, påpeker også at hans ønske om å være i militæret var mer for å trene opp personlige egenskaper som ryddighet, struktur og selvdisiplin, heller enn av pliktfølelse. André sier rett ut at en av hovedårsakene til at han ville inn i forsvaret var at det så bra ut når han skulle søke jobb senere.

André: Men, for eksempel befalskolen da, noe av grunnen til at jeg søkte her var fordi det er greit å ha på CV'en, det er jo en lederutdanning som er ganske, ganske godt anerkjent. Det er supplement til en annen utdanning.

At man bruker friåret som avbrekk er noe de fleste informantene er enige om. Det betyr derimot ikke at dette er et år som kan brukes til hva som helst. Line og Andrea, som ikke har klart å skaffe seg jobb dette året viser tydelig misnøye og skamfølelse for at de «kaster bort tiden». Astrid uttrykker også at hun har valgt å bruke sitt år i militæret blant annet av bekymring for at hun hadde endt opp med å «sose rundt og sove» hvis hun hadde blitt

hjemme, uten like mange faste plikter. Mange vil også helst at jobben eller reisen skal kunne være relevant for det de vil jobbe med senere, og dette er noe de har tenkt på da de bestemte seg for å ta et friår. Man kan få inntrykk av at de har et behov for å rettferdiggjøre tidsbruken for seg selv og andre.

Normen om at friåret må brukes til en form for selvutvikling eller styrking av kompetanse på en eller annen måte, stemmer godt overens med Bernsteins (2001) begrep om det «totalt pedagogiserte samfunn». Hans teori er at tanken om konstant læring og selvutvikling også utenfor det organiserte utdanningssystemet har oppstått både på grunn av stadig endrede kompetansekrav og inflasjonen i formell utdanning. Utdanning har blitt en forutsetning, men er ikke tilstrekkelig på arbeidsmarkedet (Frønes og Brusdal 2000: 57). Når alle tar høyere utdanning er dette ikke lenger nok for å skille seg fra de andre arbeidssøkerne. Man trenger i tillegg egenskaper og erfaringer som ikke alle har. I Storbritannia har utbredelsen av friåret allerede skapt en industri hvor ulike aktører kappes om å få jobben med å fylle friåret med mening for de unge håpefulle (Heath 2007: 90). Dette finner vi til en viss grad igjen i Norge gjennom den nye markedsføringen hos de tradisjonelle folkehøgskolene, og diverse muligheter til å ta for eksempel ex-phil på Bali, eller bartenderkurs på Ibiza. Christian har allerede begynt på sin uoffisielle utdannelse:

Christian: Altså, jeg har jo jobbet en del med entreprenørskap på videregående og har lenge vurdert å ta en utdannelse i entreprenørskap. Men nå må jeg egentlig bare se hvor det jeg holder på med nå tar meg, fordi å jobbe for den bedriften lærer meg veldig mye mer tror jeg enn en skole ville lært meg.[...] Men jeg kommer nok til å ende opp med å ta noen studier av noe slag regner jeg med.

Han vil gjerne holde på med et område av musikkindustrien som ikke er særlig stort i Norge. Han opplever derfor at han må ta initiativ til å lære seg store deler av faget på egen hånd, ved siden av studier. Derfor bruker han friåret sitt på å jobbe gratis for et lite firma som driver med dette, for å skaffe den kompetansen han mener utdanningene ikke kan gi ham. Likevel er han sikker på at han må ta noen form for formell utdannelse i tillegg.

Informantene viser at i takt med at friåret har blitt en del av et normalt livsløp heller enn en selvrealisering for de få, har denne fasen også utviklet klarere normer. Det er tydelig at det nå er «riktige» og «gale» måter å bruke denne pausen fra utdanningssystemet på. Vi ser altså en standardisering av friåret.

4.1.2 Foreldreassistert frigjøring

Nesten alle informantene bor hjemme fremdeles. Noen snakker om å flytte ut, men det er mest i forbindelse med at de planlegger å studere utenlands eller utenbys. De færreste virker som de føler at de har dårlig tid, akkurat når det gjelder å komme seg ut av foreldrehjemmet. Dette står i en viss kontrast til den stressfølelsen de forteller om knyttet til valg av utdanning og yrke. Nettopp alle forandringene i livet og usikkerheten som følger med er en viktig faktor i dette. Flere påpeker at det er en trygghet i det å fremdeles bo hjemme, noe de setter pris på.

Hjalmar vet ikke helt hva han skal, og om han vil fortsette på studiet. Det å bo hjemme blir dermed en slags «sikkerhetsventil» for at han ikke trenger å hoppe uti med begge beina.

Hjalmar: Jeg bor hjemme ja, jeg stresser ikke med å flytte ut. [...] Jeg tenker at jeg skal etablere meg med studier først, sånn "nå vet jeg hva jeg skal gjøre to-tre år fremover, da kan jeg tenke på å flytte ut"

Intervjuer: Ja.

Hjalmar: Men det er liksom ja, føler meg fortsatt som et lite barn jeg, så...

Intervjuer: Kan det være litt sånn fordi du kan tenke deg og dra til andre byer eller noe, hvis du ikke vet.... altså, også?

Hjalmar: Ja, altså det kan jeg gjerne tenke meg, jeg kunne gjerne dratt til utlandet også. Men litt av grunnen til at jeg starta her var jo... for det første syntes jeg internasjonale studier virka veldig interessant. For det andre var det jo.. Det var liksom... Det er jo greit å starte her, og komme i gang og lære litt om... Det hadde vært litt kjedelig og dra til utlandet og så "oi, det her vil jeg ikke," og så komme hjem med halen mellom beina. Det var liksom en liten frykt da.

Det er en asymmetri mellom tidspunktet man skaper seg et helt selvstendig voksenliv i forbindelse med utdanning og yrkesutøvelse, og tidspunktet det skjer på hjemmeplan med å etablere seg med egen familie. Dette er en nødvendighet når man ser hvordan utviklingen har gått med hensyn til kravene som stilles i arbeidslivet. Ung voksen-perioden er en tid hvor de fleste har liten økonomisk frihet, og høy grad av avhengighet til institusjoner rundt. Grunnen er at store deler av denne tiden vil gå med til ubetalt kompetanseheving, enten det er i form av utdanning eller mer uformelle former for kompetanse. Friåret er for eksempel på mange måter også muliggjort av at de unge voksne fremdeles bor hjemme. Mange sparer penger og reiser, noe som ville vært vanskelig hvis de hadde husleie å betale. De forsørges i stor grad ennå, og bare Andrea tar opp dette som et problem, og som noe hun har skyldfølelse for å gjøre. Hun omtaler sin tilværelse som arbeidsledig i påvente av frisørskole som å «snylte på mamma».

Dette har nok en sammenheng med at hun ikke føler at hun bruker tiden på riktig måte, og at hun dermed ikke har «gjort seg fortjent til» slik hjelp. At mange får ulike former for økonomisk støtte kan også ha kommet som en naturlig konsekvens av økt velstand i foreldregenerasjonen. En bieffekt av dette er at det oppstår en tankegang der unge voksne fremdeles et naturlig forsørgerobjekt. Selv de som tjener penger forventes å bruke dette på utenlandsreiser og nye opplevelser, heller enn hverdagslige ting som mat og husleie, som er foreldrenes ansvar ennå. Pengene man tjener minner i så måte aller mest om tidligere års lommepenger, som går til de «unødvendige» godene. Grunnen til at Andrea ser annerledes på det har nok også en sammenheng med at Andreas mor har dårlig råd i forhold til de fleste foreldrene, og er alenemor. Den eneste som oppgir at hun bidrar til husholdningen med å betale litt for kost og losji er Zhara, som har innvandrerbakgrunn. For henne er dette helt naturlig, i kontrast til majoritetsungdommen, hvor dette fremstår ganske fjernt, selv for Andrea.

Flere av informantene sier også at de skal få hjelp i form av penger eller mulighet til å låne leilighet når de faktisk flytter ut av foreldrehjemmet. Da de færreste av de unge voksne er klare for å etablere seg med en partner på en stund, og at foreldre hjelper til med bolig illustrerer at foreldrene fungerer som erstatning for egen familiedannelse som ikke kommer like tidlig som den gjorde for noen generasjoner siden.

Denne formen for langvarig, gradvis autonomi fra foreldrene er historisk typisk. Like fullt skiller den seg fra vår nære historie og måten foreldregenerasjonen til dagens unge voksne opplevde sin overgang fra ung til voksen på 60 og 70-tallet (Furlong og Cartmel 2007: 56). Mange av informantenes foreldre er også fra mindre steder i Norge, og dro alene til Oslo for å studere og jobbe da de var veldig unge. Man ser likevel at de unge voksne opplever en økt frihet som tidligere ikke tilfalt unge som fremdeles ble forsørget, selv om barna fremdeles bor hjemme, og senere i en boligsituasjon ofte delvis finansiert av foreldrene. Det kan slik se ut som utdanningssystemet til en viss grad også setter premissene for relasjonene i hjemmet. Overgangen fra videregående til friår og høyere utdanning utløser en forventning om større autonomi. Likevel er også den følelsesmessige tilknytningen til foreldrene fremdeles viktig. Perioden der individuell utvikling og selvutfoldelse er i førersetet blir stadig lenger. En konsekvens av at egenetableringen lar vente på seg, er at familien de har vokst opp i er den eneste stabile relasjonen de har når venneflokket fra videregående spres utover ulike kontinenter i sitt friår.

Såkalte rene relasjoner, hvor det gjensidige utbyttet av et forhold og ikke praktisk avhengighet knytter folk sammen, er holdt frem som et ideal, både av mine informanter og som samfunnsidealene trukket frem i teoriene rundt individualisering (Giddens: 1991). Paradokset ligger nettopp i at de kommer hånd i hånd med stadig større involvering, både praktisk og følelsesmessig, i barnas liv også etter de er ferdige med videregående opplæring. De praktiske, men også de følelsesmessige utfordringene som et stadig mer komplisert ung voksen-liv fører med seg, utfordrer åpenbart dette idealet. Blant mine informanter er det tydelig av måten de beskriver forholdet til sine foreldre på, at løsningen i stor grad har blitt at forholdet mellom foreldre og barn er enveis. Kravene til økonomiske og emosjonelle bidrag går bare i én retning, fra foreldre til barn. Gjennom å fasilitere sine barns frigjøring heller enn å stille krav til deltakelse i familien, sørger de for at idealet om rene relasjoner til en viss grad blir opprettholdt. De lærer samtidig opp den nye generasjon i egne normer for relasjonsbygging, som de tar med videre i vennerelasjoner og kjærlighetsforhold.

I den grad foreldre stiller krav i det hele tatt er det gjerne forventninger til barnas egen selvrealisering. De fleste foreldre har et klart ønske om at barna skal ta høyere utdanning, og mange av foreldrene har også noen tanker om hva slags utdanning barna skal ta, eller hva de burde gjøre med friåret sitt. Internasjonale studier har vist at foreldre mener at det er mer legitimt å støtte unge voksne økonomisk hvis pengene går til frigjøring, som for eksempel gjennom å lette utdanning eller utflytting av foreldrehjemmet (Goldscheider et al. 2001). Likevel er det tydelig at valg av utdanning og bruk av friåret er et svært følsomt område som er grobunn for mye konflikt, hvis man ikke trår forsiktig. At valget om det som fremstår som det mest eksistensielle i livet skal tas uten innblanding av utenforstående er tydelig, og det er like tydelig at foreldrene i aller høyeste grad oppfattes som utenforstående.

4.2 Er man sitt yrke? – Identitetsbygging

Et av hovedtrekkene med livsfasen ung voksen er utmeislingen av en stabil voksenidentitet. En sammenhengende biografi holdes av Giddens (1991) opp som en av grunnpilarene for å oppnå lykke i det individualiserte samfunnet. Men hva bygger de unge voksne sin identitet på?

Informantene ser akkurat nå på sin posisjon i yrkeslivet som sin aller viktigste identitetsmarkør. Dette gjenspeiler seg også i måten de opplever at arbeidsgivere oppfatter

dem på også. De tenker at arbeidsgivere kjøper deres egenskaper, heller en kunnskaper, altså hele deres person, og ikke bare de kvantifiserbare kvalifikasjonene (Frønes og Brusdal: 2000: 57). De ser dermed på arbeidslivet som en viktig arena for livsutfoldelse, og hvordan man lever som en del av ens naturlige posisjon i arbeidslivet. En del av årsaken til det store fokuset på nettopp jobb og utdanning som grunnlaget for ens identitet er selvsagt at andre identitetsmarkører som kjærlighetsforhold og foreldreskap ikke ennå har så stor betydning for informantene som er helt i begynnelsen av ung voksen-perioden. Likevel er det påfallende at det bare er noen ganske få av informantene som sier rett ut at en jobb kan være bare en jobb, som først og fremst er til for å finansiere andre goder, som ferier og etablering av familie.

Selve fristillingen de unge voksne skal gjennom i disse ung voksen-årene, er heller ikke ment som en periodisk frihet og løssluppenhet som skal etterfølges med innordning til gamle verdier. I hvert fall ikke når det kommer til arbeid og yrkesliv, som for de fleste er det de bruker mest tid og krefter på å se for seg nå. Ideen med frigjøringen er at den skal lede til et autonomt og originalt voksenliv. Man skal ikke gå ferdig opptråkkede stier, men heller finne sin egen vei. Et paradoks er at en stor del av informantene som legger vekt på disse aspektene av det moderne idealet, har søkt seg til, eller vurderer, svært tradisjonsrike og etablerte utdanninger som juss, medisin, økonom og lærer. Flere har også søkt seg til samme profesjon som sine foreldre, selv om de da understreker at dette er tilfeldig.

Mange informantene understreker også at de overhodet ikke er opptatt av den sosiale statusen som følger med utdannings- og yrkesvalg. Dette er viktig fordi det er de iboende verdiene til arbeidet, og gleden man finner i dette som skal være grunnsteinen i deres yrkesliv. Hvis arbeidet skal være en del av identiteten, vil den forringes av at man lar ting som status og lønn være avgjørende. Dette får også et moralsk aspekt, der flere uttrykker avstand til det de oppfatter som den rådende idealiseringen av status og penger. En idealisering som interessant nok avvises på egne vegne av de fleste, selv om de ser for seg at dette er veldig viktig for andre. Likevel er det mange som oppgir yrker som tradisjonelt har høy status som drømmeyrket. Der friheten i friåret bare var verdifull hvis den var frihet til noe, syns det også å være slik med yrkesvalg. En grunn til at statusyrker som krever spesielt talent eller utdanning likevel er et ideal, er at ambisjoner har en egenverdi for de unge voksne. Idealet er at man må utfordre seg selv til å bli det beste man kan bli. I et rutinepreget yrke som ikke krever utvikling av selvet, har man gitt opp å bli den beste utgaven av seg selv.

4.2.1 Ikke bli som andre

«Hva skal du bli når du blir stor»? Dette er ikke et trivielt spørsmål for våre informanter. Nettopp at de *blir noe*, når de nå velger utdanning og yrke, er i denne sammenhengen viktig. De unge har skyhøye forventninger til at arbeidslivet skal oppfylle deres drømmer, og mange gir uttrykk for at fremtidig yrke er en av de viktigste faktorene for at de skal oppleve livet som verdifullt. Silje understreker dette når hun blir bedt om å forklare hva som er viktig for henne når hun velger yrke.

Silje: Hvorfor skal ikke vi få lov til å... å på en måte søke det vi har lyst til selv da, og hvorfor skal vi bare være en nytteverdi for staten liksom, hva er på en måte vitsen med det, hvis vi ikke er lykkelige selv da. Så det er kanskje et mål for meg da, at jeg vil trives med det jeg driver med, jeg vil trives med det veldig godt, jeg vil ikke ta en jobb som samfunnet trenger, jeg vil ta en jobb som jeg har lyst til å ha. Og det er derfor jeg er villig til å gamble på å skuespiller da. For det er noe jeg har lyst til å gjøre.

I ideen om det individualiserte samfunnet, der man skaper sin egen identitet, ligger nettopp dette idealet om fullstendig autonomi fra gamle bindinger, som familie og lokalsamfunn. Det hjelper ikke med all verdens nye muligheter hvis man lar seg styre av andre. Dette ser man ekstra tydelig blant unge også i tidligere undersøkelser (Øia 2007), og våre informanter gir i stor grad uttrykk for at følelsen av at de er fullstendig upåvirket av andre når de skal ta store beslutninger er veldig viktig for dem. Når vi diskuterer valg de har tatt, og livsvalg de er i ferd med å ta, er det mange som understreker at dette gjøres uten noen påvirkning utenfra.

Intervjuer: Føler du noen gang at foreldrene dine sitter med forventninger til hva du burde ha gjort?

Nina: Ikke om hva jeg burde gjort, kanskje, men de har jo forventninger til det jeg driver med nå. Og de har jo hatt forventninger til at jeg skulle starte videre utdanning. Men jeg tror jeg står fritt til å velge selv hva jeg ønsker å gjøre.

Intervjuer: De har aldri sagt at de vil at du skal bli det eller det, lege eller noe?

Nina: Nei, det har de ikke.

Intervjuer: Har det noe å si at moren din jobber innenfor samme felt?

Nina: Nei egentlig ikke for det begynte hun med da jeg var ti år, og jeg hadde nesten bestemt meg før det. Og tanta mi har jobbet som sykepleier, og hun har ikke hatt noen særlig innvirkning på meg heller, egentlig.

Nina syns det er viktig å understreke at hun selv har kommet på ideen om sykepleierstudiet. Likevel er det faktum at hun har valgt det samme som både sin tante og mor er bare et av

eksemplene i materialet på at de nære omgivelsene påvirker mange i studievalg i større grad enn det ideen om det nye frisatte mennesket skulle tilsi. Det virker som mye av inspirasjonen kommer like mye fra de nære relasjonene de har, som fjerne idoler, slik Bauman hevder er konsekvensen av den flytende moderniteten (2004b i Nielsen 2010: 175). Det er altså en klar diskrepans mellom hvordan informantene selv opplever at de overhodet ikke blir påvirket av miljøet rundt seg, og de reelle valgene de tar.

Det er noen av informantene som innrømmer i litt større grad at de blir påvirket av sine foreldres ønsker for dem. Flere av disse har innvandrerbakgrunn. Dette underbygger funnene fra undersøkelsen «Ung i Oslo» i regi av Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring (Øia 2007: 41-43), som mitt prosjekt har som utgangspunkt. Der kom de frem til at det er mindre tabu for innvandrere fra enkelte miljøer å ta hensyn til foreldrenes ønsker i store spørsmål. Likevel er dette heller ikke uproblematisk for de som innrømmer påvirkning. Zhara har ganske klare forventninger til seg fra sin mor, men hun fokuserer helst på den friheten hun tross alt har, heller enn begrensningene.

Intervjuer: Det er ikke noen konflikter som oppstår rundt dette her? Når moren din har alle disse kravene, som du sier, som noen, du eller søsknene dine sier at nei, jeg vil bestemme selv jeg vil gjøre det på min måte?

Zhara: Nei, jeg bestemmer jo egentlig selv, det er bare at vi må ha 5 års utdanning og sånne ting. Det er greit, det ingen som har problemer med det.

For Astrid oppfattes denne avhengigheten av foreldrenes samtykke som enda mer problematisk, og hun er helt ærlig om at hun skulle ønske hun var mindre opptatt av hva foreldrene synes.

Astrid: Og det er veldig viktig hva de mener. Jeg vil jo gjøre det bra vil jo at de skal være fornøyd med det jeg gjør. Så ja, absolutt. Jeg vil jo ikke at det skal være så viktig egentlig, men det er jo veldig viktig. Syns jeg da.

4.2.2 Økonomi og sosial status i yrkesvalg

Når man snakker om arbeidsliv og utdanning eller fremtidig familieliv står også spørsmålet om økonomi sentralt. Hvor viktig er lønn for valg av yrke? Er mange redde for å ikke ha en sikker inntekt? Informantene nevner ofte økonomi når vi snakker om yrkesvalg og framtidvalg, men da stort sett for å understreke at dette på langt nær er det viktigste for dem

ved valg av yrke. Det er mange som nevner spesifikt at dette ikke er viktig for dem når de velger, men samtidig nevnes trygghet og realisme som faktorer. Det kan se ut som deres tanker om økonomi handler om frykt for ikke kunne forsørge seg, snarere enn penger som mål på suksess. Det som går igjen er at man trenger «nok» penger, men når man har dette er det en mindre faktor.

Marit: Ja, det er det absolutt. Men det er jo en ting som må veies litt opp i opp, man gidder ikke ha en jobb som man synes er helt grusom, bare fordi man tjener sykt mye penger på det. Men selv om man gjør noe man synes er kjempegøy så må man jo kunne leve av det.

Sosial status og andre tidligere symboler på suksess er ifølge Beck mindre viktig for de yngre generasjoner nå enn tidligere. «In the eyes of the many, the conventional symbols of success (income, career, status) no longer fulfill their need for self-discovery and self-assertion or their hunger for a fuller life». Flere tidligere studier av unge voksne i Skandinavia bekrefter dette (Illeris et al. 2009: 142). Dette påpekes også av mange av informantene for deres egen del, men samtidig med en antakelse om at det betyr mer for andre.

Aleksandra: jeg har veldig rare drømmer, for jeg har ikke noe behov for å være rik eller noe, så for meg så kunne det vært veldig hyggelig å bare være en reiseguide, og rett og slett bare organisere reiser og være der da. Og på en måte vise turister rundt og kunne mye om stedet jeg viser.

Aleksandra er ikke alene om å se på seg selv som et unntak fra en materialistisk statuskultur. Selv om en del av dem har sett for seg utdannings- og yrkesløp med høy lønn og status, er de klare på at dette ikke har vært en del av motivasjonen for å søke seg til denne utdanningen. Valget av noe så viktig som yrke skal være personlig, i den forstand at kriterier som ikke direkte har med arbeidets natur, men heller de ytre omstendighetene yrket utøves i, har en lavere status når man bestemmer seg for hvilken retning man vil yrkeslivet skal ta. Hvis man hadde valgt yrke ut ifra sosial status og penger ville dette innebære både at man var overfladisk, men også manglet originalitet og autonomi. At slike ytre faktorer skulle tillegges betydning ville også gå i mot tanken om utdanning og yrkesliv som en grunnleggende del av identiteten og selvrealiseringsprosjekt. Arbeidet skal være et mål, ikke et middel. Det er ytterst få av våre informanter som ikke er med på tankegangen om at man, for å leve et autentisk liv, tro mot sine indre idealer, ikke må gi etter for statusjaget og grådigheten.

4.2.3 Selvet som oppussingsprosjekt

Ideen om konstant forbedring av selvet kommer veldig tydelig frem i de delene av livet som i minst grad er strukturert utenfra, som friåret. Likevel er det ingenting som tyder på at de unge voksne ser på friåret som enden på denne måten å leve på. Det ligger i bunnen en holdning om at man alltid skal strekke seg lenger, og prøve å få til mer og bedre. Når dette settes på spissen i flere av intervjuene med informantene, kan det virke som forandring i seg selv er et mål. Noe annet er alltid bedre enn det som er nå, fordi det er en erfaring til. Erfaringer samles nærmest som poeng i et dataspill, og hvis man sier seg fornøyd og slutter å samle poeng, opplever man bare stagnasjon, forfall og skuffelse. Svært få av informantene sier at de kunne se for seg å utdanne seg hurtig, gå ut i arbeidslivet, og bli i samme jobb. Selv om de skulle like arbeidet, er de tydelige på at de ville kjede seg etter en stund. Å være rastløs er en egenskap som informantene i stor grad setter et positivt likhetstegn ved. Ambisjonsnivået for yrkesvalg er høyt, både for foreldre og informantene selv. Andrea sier at hun har ønsket å bli frisør i flere år, men at hun først har turt å si det nå. Hun føler dette ikke var et legitimt valg å ta for mange rundt henne. Samtidig understreker hun at hun har som mål å starte egen bedrift, altså at hun ikke er fornøyd med «bare» å være frisør.

Utrykket «noe jeg trives med» går igjen når de unge voksne snakker om yrkes- og utdanningsvalg. Dette høres i utgangspunktet ikke spesielt ambisiøst ut, men det er tydelig at man ikke *skal* trives med hva som helst.

Hjalmar: Jeg har jo tenkt på det, jeg kunne liksom... jeg hadde jo sikkert trivdes som rørlegger eller elektriker og sånne ting og. Men... Og jeg kan jo synes at sånne ting er litt spennende ikke sant, snekker eller sånt noe, bygge ting liksom, det kunne vært interessant, men... jeg ville jo tenkt med meg selv da at liksom, det ville vært den lette løsningen egentlig. Da er man jo liksom... Jeg ville følt at jeg ikke hadde, hva skal jeg si, gjort alt jeg kunne da, for å liksom... Nå så langt som mulig. Det er jo litt det og.[...]men, man vil jo liksom... altså, nå potensialet sitt da. Og jeg føler at... Jeg kunne jo godt tenkt meg... jeg kunne sikkert trivdes med noe helt annet, jeg kunne sikkert jobbe i den butikken jeg jobber i nå, resten av livet og, men jeg ville jo sikkert blitt litt sånn lei, følt at jeg ikke hadde gjort framgang.

At man stadig skal søke nye utfordringer for å utvikle seg, ser man også når de unge voksne snakker om utdanning. Når vi spør våre informanter hva de ser for seg at de skal ha gjort om ti år svarer nesten samtlige at de regner med å ha tatt en eller annen form for høyere utdanning. Dette er uavhengig av foreldrenes utdanningsnivå. De er ikke usikre på *om* de skal

utdanne seg videre, spørsmålet er heller *hva* de skal utdanne seg til. De unge vi har snakket med har alle gått fagretninger som gir generell studiekompetanse på videregående skole så at de representerer denne tankegangen er forventet. Likevel er det påfallende i hvor stor grad de lever opp til normen om at man skal ta høyere utdanning. Noen få gir uttrykk for at dette er en ren kost/nytte-vurdering for å oppnå en viss status på arbeidsmarkedet, og en viss økonomisk trygghet. Hos de fleste får man imidlertid inntrykk av at dette er en naturlig del av det å bli voksen i dag, og en selvsagt del av deres personlige utvikling. Ikke bare fordi det er utviklende i seg selv, men også fordi de ser på utdanning som åpning for flere muligheter på arbeidsmarkedet, og yrker som vil fortsette å stimulere dem videre også når de er ferdige med studiene.

Det er slett ikke bare rene ambisjoner som gjør at det er viktig for de unge voksne og sørge for endringer. De fleste av de unge voksne understreker at de trenger å føle at de beveger seg et sted, for at de ikke skal stagnere som mennesker. Mange ser også for seg at de kommer til å endre yrke eller arbeidsplass mange ganger. Ikke nødvendigvis for å klatre på karrierestigen, men snarere for å få luftforandring

André: Jeg er veldig glad i forandring da og jeg har ikke lyst til å sitte på samme kontor resten av livet. For meg er det helt greit med å reise litt rundt og, om det er usikkert med tanke på inntekt og sånt det er greit nok, men det syntes jeg bare er positivt egentlig. Litt variasjon.

Også blant de som sier at de kunne tenke seg å etablere seg permanent med en jobb legges det først og fremst vekt på at disse jobbene må tilby variasjon og nye opplevelser «At ingen dager er like» sier mange av våre informanter når vi spør hva som er det viktigste kriteriet for valg av yrke. Når vi spør hvordan det var å bli ferdig med videregående opplæring, svarer informantene ofte at det skal bli deilig med forandring. Stabilitet er et ord som ikke kommer ut av manges munn i mitt materiale. Man kan være redd for endringer, men aldri så redd som man er for rutine.

Ideen om at erfaring og opplevelser ikke er noe som kommer automatisk, men noe som må oppsøkes, ser man tydelig hos flere av de som orienterer seg mot utlandet for å lære språk eller studere. Aleksandra er revet mellom sine skuespillerambisjoner og utferdstrangen. Skuespillerdrømmen kan antagelig bare oppfylles enten i Norge eller i land som oppfattes som litt for «standard» for en som søker seg til annerledes opplevelser.

Intervjuer: Men hvilke planer har du liksom utover, nå sa du jo at du var litt forsiktig med å planlegge da, fordi du var litt usikker på hva du skal studere, men hvor er det du har lyst til å studere, helst?

Aleksandra: Det er det som er litt vrient. For om jeg velger å studere noe innenfor drama eller performing arts, så er det jo en fordel å gå på en skole som er ganske kjent, eller i hvert fall anerkjent for å ha gode studier, men ja. Jeg vet ikke, for jeg har så lyst til og også reise til et sted jeg ikke har vært før, og samtidig oppleve en helt ny kultur og alt, og det var ganske vanskelig å kombinere med en god studie da, og en god skole. For det er greit å dra til England for å studere drama. Men jeg har lyst til å dra litt lengre.

4.3 Strukturelle utfordringer -individuet ansvar

Et individualisert narrativ har mange positive konnotasjoner. Både mangfold i muligheter og et syn på mennesker som drevet av sin egen vilje og egne evner er tiltalende for de fleste, også mine informanter. Likevel kjenner de alle sammen på et ansvar som følger med denne fortellingen. Når man ser på alle aspekter av livet som det er et uttrykk for individets vilje og bare underlagt individets egen kontroll blir det dermed også individets eget ansvar. Dette beskrives på forskjellige måter i de moderne samtidsdiagnosene som den dystre siden av det individualiserte samfunnet. Med den nye moralen om at man skylder seg selv å realisere seg til sitt fulle potensiale, som jeg har beskrevet tidligere, sitter du i en dobbelt felle hvis du ikke lykkes. Du har ikke bare ansvaret for din egen ulykke, men må stå til ansvar for dine moralske brister i tillegg. Informantene mine har et todelt syn på dette. På den ene siden kjenner de på følelsen av at de er nødt til å skape sin egen lykke, samtidig som de gir uttrykk for en forståelse for at strukturelle og sosiale forhold fremdeles kan ha betydning for hvordan mulighetene er til å lykkes, også i dag. Jeg finner altså ikke igjen en falsk bevissthet om fullstendig individualisering av muligheter, slik Furlong og Cartmel beskriver, med henvisning til individualiseringstesene. Informantene har ikke bare en vag følelse av at individuell ulikhet kan ha sin rot i strukturell ulikhet, men kan gi konkrete eksempler på at dette er tilfelle.

Det interessante er at denne forståelsen enten ikke strekker seg helt til deres egen selvforståelse, eller at det er en annen grunn til at de sier at det bare er opp til dem å oppfylle sine fremstidsdrømmer. Det ser faktisk ut som individualisering her er mer en norm enn en virkelighetsbeskrivelse. Det er det moralske aspektet som påvirker mine informanter mest, at de skal ta på seg dette ansvaret fordi det er moralsk riktig, ikke fordi det nødvendigvis bygger på en korrekt virkelighetsbeskrivelse. Dette ansvaret får en nærmes verdirasjonell

begrunnelse, der «alle kan få til det de vil, for sånn burde det være». En av de synlige konsekvensene av dette ansvaret er at alle informantene synes det er vanskelig å ta de nødvendige valgene de står ovenfor. Muligheten til å velge feil, og ende opp med noe man ikke liker, eller ikke får til, gjør at mange sliter med å bestemme seg.

4.3.1 Et valg å lykkes

Mine informanter trekker på et meritokratisk narrativ når de blir spurt om hva som skal til for å lykkes i Norge i dag. Når de trekker frem sine egne fordeler og ulemper er det også personlige egenskaper som fleksibel og målrettet, eller for lite målrettet eller for lite selvdisciplin som nevnes. Alle muligheter ligger åpne for hvem som helst i Norge. Fordi alt kan velges, er det et valg å ikke lykkes. Selv når det blir påpekt at folk kan ha forskjellige utgangspunkt, er eksemplene som trekkes frem ofte ganske ekstreme motpoler som at noen er fra en «dritrik familie» eller at man har foreldre som er rusavhengige eller liknende.

Det personlige ansvaret får i flere av intervjuene en tydelig moralsk dimensjon. Dette skjer på to forskjellige måter. På den ene side er det flere som begynner med å prøve å beskrive hvordan de oppfatter at verden er, men ender opp med å snakke om hvordan den burde være, som André.

Intervjuer: Det er ofte prat om at ungdom fra øst eller vest har ulike utfall, eller at dem stiller litt ulikt på grunn av familiens ressurser eller om foreldrene har høyere utdanning et cetera, men du tenker ikke at det er noe hinder for hva du selv kan gjøre?

André: Jeg tenker at det er mange som skylder på det. Ved å si at det er det som er grunnen. Men jeg føler at det da er bare, da legger du skylden på andre ting, uansett om du kommer fra fattige kår eller kommer fra en rik familie i Hongkong og, eller om det er en fra østkanten så burde du, du har samme forutsetning, du kan gjøre det like bra hvis du vil det. Det er hvert fall min mening da. Det burde ikke ha noe å si hvor du er fra.

Den andre måten dette blir en moralsk diskusjon er at så mange av de unge driver en slags form for selvpisking, ved at de dømmer seg selv mye hardere enn de dømmer andre. Flere har historier om noen de kjenner som de opplevde ble diskriminert for eksempel fordi de var innvandrere. Ingen har liknende forklaringer å komme med til sine egne nederlag. Når de prater om sine fordeler og ulemper, kommer ytre faktorer som støttende foreldre, eller «foreldrene mine har også høyere utdanning», en gang iblant sammen med beskrivelsene av

deres personlige fortrinn. Det er derimot nesten ingen som noen gang nevner ytre faktorer som ulemper. Dette gjelder også de som har fortalt historier hvor de har blitt sviktet av voksenpersoner og hjelpeapparat. Dette kan selvfølgelig også settes i sammenheng med at man ikke har lyst til å fremstå som offer, og at man har et behov for å føle at man har kontroll over sin egen fremtid. Men det legger også klart igjen et inntrykk av unge voksne som føler at «å skylde på andre ting» er umoralsk. Line har slitt med mange problemer, som i aller høyeste grad involverte andre, med familie og på skolen. Likevel er det tydelig at hun oppfatter at det er hun alene som sitter med ansvaret for at vitnemålet ble for dårlig, og hvis hun ikke lykkes videre. Hun legger et enormt ansvar på seg selv, for svikt i flere ledd som hun knapt kan klandres for.

Intervjuer: Men tenker du at det er andre ting som kan gjøre det vanskelig for deg å oppnå det du vil?

Line: Nei, det er liksom vitnemålet mitt da. Som kan gjøre det vanskelig. Også er det jo litt. Man kan jo oppnå ting om man virkelig vil det, hvis man virkelig brenner for en ting så må du bare jobbe for det. Så jeg får jo, det er litt vanskelig å svare på egentlig for jeg er veldig sånn prøver bare å gjøre det beste ut av hverdagen liksom. Ender jeg på gata så er jo det min egen feil på en måte, men jeg tror ikke at jeg kommer til å gjøre det da.

Ideen om at det å lykkes eller å mislykkes i samfunnet er et individuelt ansvar, heller enn et tegn på et ulikt utgangspunkt finner gjenklang hos informantene. Konsekvensene av å ikke nå sine mål fremstår dermed som en personlig brist, som at man ikke bare svikter seg selv, men friheten som idé. Ved å ikke ta i bruk de enestående mulighetene vi har i dag, og realisere sitt potensiale, så har man ikke bare ikke brukt, men faktisk misbrukt den privilegerte situasjonen man er i som ung voksen i Norge i dag.

4.3.2 Uendelige muligheter - vanskelige valg

Som dette kapitlet har vist kan ung voksen perioden synes som en endeløs rekke av valg. Noen av de viktigste beslutningene i livet, tar man som ung voksen. Slik oppfattes det i aller høyeste grad av våre informanter, som alle uttrykker at denne fasen av livet er ekstremt viktig for hvilken retning livet tar, og ikke minst mulighetene de får senere. Konsekvensene av valgene vet man ikke. De unge voksne har mange krav til livet og høye forventninger. Som nevnt tidligere er det tydelig blant våre informanter at de på mange måter føler seg privilegerte, som har muligheter som ikke fantes for tidligere generasjoner. Det trekkes frem at alle kan ta utdanning, at man kan reise til andre siden av jordkloden. Likevel er det mye

stress og mange påkjenninger som knytter seg til ansvaret de kjenner på når de må ta disse viktige beslutningene.

Hjalmar: ...Det har liksom stressa meg litt da, man har jo så vanvittig med muligheter nå til dags, altså jeg kan gjøre hva jeg vil omtrent, som ung norsk person. altså ikke hva jeg vil da, men det er liksom så bredt spekter ikke sant, det var jo... Hvis man hadde råd så kunne man jo ta utdanning ikke sant, før i tida, men hvis ikke så var det jo, hva skulle man gjør, enten... bare fortsette å drive gården videre ikke sant. Det var liksom ikke så vanvittig med valg. Man kunne jo kanskje dra til Amerika eller sånt noe, men det er jo ikke sånn som nå at jeg kan... altså jeg kan jo velge å studere i Australia et halvår og så studere i Cape Town, og så liksom, komme tilbake hit og jobbe litt her og... Det er så mye flere valg da, jeg kan jo velge mellom alt og bli... Jeg kan jo melde meg inn i Al-Qaida i Jemen ikke sant, og jeg kan bli frisør på Island. Jeg har jo liksom... De mulighetene hadde ikke de i samme grad.

Intervjuer: Du har veldig lyst til begge deler selvfølgelig, sliter med å velge, mellom Al-Qaida og frisør på Island?

Hjalmar: Ja, det er akkurat det, er veldig sånn, så det er derfor jeg har havna liksom midt i da, Norge.

I enhver ny mulighet ligger også potensiale til en ny fiasko, og nettopp denne ambivalensen kjenner våre informanter på kroppen. Når personlig suksess oppfattes utelukkende som en konsekvens av at man har gjort de riktige valgene i livet legger det et enormt press på de beslutningene de unge voksne må ta. Mange er redd for å velge feil. Med friheten som kommer med valg kommer også en ufrihet fordi man ikke har muligheten til å ikke velge. Slik minner informantenes følelse om Baumans syn på identiteten som byrde. En fast identitet er en begrensning fordi den betyr at man er nødt til å velge bort noe (Baumann 2004b i Nielsen 2010: 175). Friheten er også utrygghet, og mange av valgene fremstår som endelige og irreversible, i en virkelighetsforståelse der sikkerhetsnettet oppfattes som mye mindre finmasket enn det i realiteten er. Det finnes ulike strategier for å takle denne utryggheten, og mange av informantene sier rett ut at de har tatt flere valg utelukkende for å ikke risikere å velge bort så mye. De fleste av mine informanter gikk studiespesialisering på VGS, og mange sier at dette valget først og fremst var for å ikke begrense valgmulighetene sine for mye når de var ferdige.

Intervjuer: Var det noen spesiell grunn til at du valgte å gå studiespesialisering fremfor for eksempel medie- og kommunikasjon, eller andre alternativer?

Arild: Det var fordi jeg var litt usikker på hva jeg skulle velge, og da virka det som et ganske vidt spekter da. Så da tok jeg det, for å holde mulighetene åpne.

4.4 Fristilt til det samme

Informantene i dette prosjektet deler en tanke om at man skal leve livet autonomt, originalt og autentisk. Derfor er det svært påfallende at de bruker tiden sin likt, mener mye av det samme om store verdispørsmål som angår dem akkurat nå, og i stor grad drømmer om yrker som har tydelige fellestrekk, og tradisjonelt har hatt høy status. Dette kan virke som en selvmotsigelse, og et tegn på at de ikke er helt sannferdige med meg, eller kanskje ikke med seg selv. Jeg forsøker her å vise at ingen av delene er tilfelle.

I dette kapitlet har jeg presentert tre viktige aspekter av fortellingen om unge voksne i Oslo i dag. Utdanningssamfunnet manifesterer seg ved at bare en av informantene ikke ser for seg mer utdanning, og at utdanningsløpet former livsløpet. Dette ser vi både i forhold til familiedannelse og frigjøring fra foreldrehjemmet, og ikke minst med friåret som har blitt et standardinnslag etter videregående utdanning. Mest påfallende er likevel hvordan det aller meste av erfaringer settes inn i en pedagogisk kontekst, slik at aspekter av livet som vanligvis ville stått i kontrast til formell læring, blir innlemmet i et pedagogisk narrativ.

Individualiseringen er tydelig når man ser hva informantene legger vekt på som nøkkelfaktorer i sin voksenidentitet. Utdanning og yrke har blitt hovedarena for selvrealisering og livsutfoldelse og grunnsteinen i identitetsdannelsen, selv om de unge har sine rollemodeller litt nærmere enn det Bauman antyder at de skal være i det flytende samfunnet. Individualiseringen kommer også i aller høyeste grad til uttrykk ved at de unge føler seg ansvarlige for alle aspekter av sine liv, også de som tidligere har vært felles utfordringer i storsamfunnet eller i familien. Mange har en følelse av å balansere uten sikkerhetsnett.

Selv om informantene legger stor vekt på at de ubegrensede muligheter når det kommer til framtidvalgene de skal ta fremover er, ved nærmere ettersyn, den frie historien preget av relativt sterke moralske føringer. Mange av de normative utsagnene som kommer frem i intervjuene er godt gjenkjennelige fra teorier om det individualiserte samfunnet. Det mest overraskende er faktisk i hvor stor grad informantenes holdninger gjenspeiler teoriene som er lagt til grunn. Deres meninger og handlinger fremstår som naturlige tilpasninger til et arbeidsliv og et samfunnsideal som ikke er skapt av deres generasjon. Informantene ser ut til å se på dem som forbedringer fra tidligere tider, eller som mer eller mindre naturgitte og evige

sannheter. I den grad de ikke kan eller vil leve opp til idealene de har, er den vanlige responsen å legge valget inn i en ramme som gjør at det passer bedre med idealet, eller ta dette innover seg som et personlig nederlag eller negativ egenskap hos seg selv. Informantene fremstår som svært reflekterte over sin egen plass i samfunnet, og sine egne verdier og egenskaper. Samtidig setter de i mye mindre grad spørsmålstegn ved, og reflekterer over om de individualiserte idealene de har fått overlevert er hensiktsmessige og moralsk riktige. Den kulturelle motstanden som man ofte har lagt vekt på i kvalitativ forskning på unge tidligere er bare til stede i svært beskjeden grad hos mine informanter. Når de viser motstand mot verdier de oppfatter at eksisterer i dagens samfunn er det ofte antatt «gamle» verdier, ikke de nyere verdiene som jo er de som i størst grad påvirker dem. De «moderne» verdiene tas for gitt, eller gis et positivt fortegn.

Informantene er altså individualisert i den forstand at de ilegger ytre markører som sosial status, økonomiske fordeler eller frykt for å stikke seg ut relativt liten betydning når de planlegger fremtiden. Et tydelig felles verdisett og valg preget av noen sterke normer er, heller enn selvbedrag i en statuskonkurrans, årsaken til at informantene blir «frisatt til det samme».

5 Grenser for individualisering?

I kapittel fire beskrev jeg hvordan informantene dro veksler på en individualisert fortelling når de reflekterte over sitt syn på samfunnet, og verdier de la til grunn for sine valg. I dette kapitlet skal hovedvekten ligge på en modifisering av denne fortellingen. Det er nemlig ikke på alle områder informantene følger individualiseringens idealer i praksis. Og interessant nok følger denne «manglende individualiseringen» klare mønstre basert på klassebakgrunn og kjønn. Informanter fra øvre middelklasse er opptatt av status når de velger studiested, jenter i arbeiderklassen gjør utdanningsvalg for å følge med kjæresten. Felles for dem likevel er at de opprettholder det individualiserte narrativet, og omtaler valget som et utslag av egen personlighet.

5.1 Noen utdanninger er høyere enn andre

I kunnskapssamfunnet ligger det en forventning om at alle skal ta høyere utdanning. De unge selv føler dette, og uttrykker også at foreldrene ønsker at de skal gjøre dette. Dette er likt på tvers av foreldrenes egen utdanningsbakgrunn, men høyere utdanning er en sekkebetegnelse som omfatter et stort mangfold av utdannelser og yrkesmuligheter. Derfor er det nødvendig å gå nærmere inn på detaljene for å se om informantene faktisk mener det samme når de snakker om det, eller om det er forskjeller mellom dem som ikke kommer frem ved første øyekast. I teorikapitlet beskrev jeg hvordan Marianne Nordli Hansen har funnet at begrepet høyere utdanning ikke betyr det samme for ulike samfunnssjikt (2011), og dette finner jeg igjen hos mine informanter også.

Når man ser på de eksplisitt uttalte forventningene fra foreldrene og informantene selv, kan man se at de følger et mønster som i stor grad går langs skillene mellom foreldrenes utdanning og yrke. Foreldre som har høy utdanning ser for seg at barna skal ha en utdanning fra en etablert utdanningsinstitusjon, med tilsvarende status som deres egen, og en lengre utdanning. Et eksempel på dette er moren til Astrid, som ikke støtter Astrids planer om markedsføringsutdanning på Norges Kreative Fagskole, og mener at utdanningen er bortkastede penger, og kanskje verre, bortkastet tid.

Astrid: Man vil jo... Jeg føler at hvis jeg bestemmer meg for å jobbe et år la meg si på Body Shop da, at det er der jeg har fått mitt kall og at det er skikkelig spennende, og at mamma syns at det er helt på bærtur, så vil jeg jo allikavel gjøre det, eller om

jeg vil studere markedsføring da, og mamma syns det er å kaste bort et år hvis jeg bruker masse penger på å gå på Norges kreative fagskole liksom, hvis Mamma syns det er bare tull å bruke penger på, og jeg velger at det vil jeg gjøre uansett, og tar opp lån på det så, ja jeg gjør det jo, men jeg syns jo det er kjipt at Mamma ikke er enig i at jeg burde gjort det, for det hadde vært enda bedre om jeg hadde hatt hennes støtte, for da føler jeg at det jeg gjør er mer riktig og da.

Denne ideen om at statusen både på studiestedet og faget gjenspeiles også i informantenes konkrete fremtidsplaner. Filip vurderte å ta opp igjen fag for å komme inn på NHH eller det mest prestisjefylte økonomistudiet på BI, fordi han ikke ville gå på en utdanning som ikke hadde like høy status. Når han endte opp med Copenhagen Business School skrinla han planene, fordi denne skolen har et svært godt rennommé.

Filip: Jeg vil helst bo i Oslo etter hvert, men nå skal jeg studere ute i København i tre og i hvert fall så får jeg se hvordan det er. Også, fordi jeg ville ikke studere på noe annet sted enn NHH eller BI i Norge på siviløkonom, for jeg føler det er det som liksom er, det er de som har de beste ryktene eller, det er der, de har kanskje ikke de beste resultatene men det er de skolene som puttes frem i media, det er de skolene som jeg har hørt om da. Også er det litt kjedelig å bo hjemme i tre år til, og NHH har så forferdelig høyt snitt, så da blir det å ta opp en del fag og da når jeg kom inn på en bedre skole i Danmark så var det ganske greit.

Statusen på utdanningen og utdanningsstedet kommer aldri opp i samtaler med informanter med klassebakgrunn fra lavere klassebakgrunn enn øvre middelklasse. De fleste virker ikke som de har reflektert over statusforskjeller på forskjellige fagretninger og utdanningsinstitusjoner, og det er ikke en faktor i deres utdanningsvalg.

Derimot er det flere med arbeiderklasse- og lavere middelklassebakgrunn som forteller at en viktig faktor i deres yrkesvalg er at utdannelsen leder til et yrke som blir oppfattet som trygt, i den forstand at det er uttalt behov for yrkene, og derfor innebærer liten risiko for arbeidsledighet. Nina oppgir jobbtrygghet som den viktigste grunnen til at hun vil bli sykepleier.

Det virker som et trygt yrke, det var derfor jeg valgte det.(Nina)

De fraviker altså begge den individualiserte tankegangen, men på to forskjellige vis. Dette er et eksempel på horisontal stratifikasjon i utdanning, som jeg beskrev i kapittel 2. De tar i utgangspunktet en treårig utdanning begge to, men det vil ikke nødvendigvis gi dem samme status og lønn. Som en profesjonsutdanning har sykepleieryrket en trygghet, som også knytter seg til det store behovet vi har for helsepersonell i dag. Samtidig er potensialet for høy status i

arbeidslivet og høy lønn, større med en økonomiutdannelse fra en kjent utdanningsinstitusjon i utlandet (Wiers-Jenssen: 2005).

5.2 Studier som mål eller middel

Hvilken type studier man orienterer seg mot er ikke den eneste forskjellen blant informantene i hvordan de forholder seg til samfunnets krav til høyere utdanning. Faktisk er det klar uenighet om målet med utdanningen i seg selv. Noen ser på utdanning som et middel for å få den jobben de vil ha, mens andre ser på utdanning som et mål som har en egenverdi utover muligheter på arbeidsmarkedet. Denne tillagte verdien av høyere utdanning følger i stor grad øvre middelklasse. De fremstår derfor også mer komfortable med både tanken om å ta en lang utdanning, og mindre bekymret for å prøve ut fag, og eventuelt bytte fag hvis det skulle dukke opp noe mer interessant, selv om dette ville forlenge studietiden betraktelig.

Intervjuer: Du var fast bestemt på sykepleien?

Nina: Ja, jeg tenkte litt på jobbing, men det er greit å bli ferdig med studiene så fort som mulig. [...]

Intervjuer: Har du lagt noen planer for de neste årene? Fire, fem år fram i tid.

Nina: Bli ferdig med studier, begynne å jobbe og flytte hjemmefra. Eller, flytte hjemmefra og bli ferdig med studier.

I kontrast til Nina, som er aller mest opptatt av å bli ferdig med studier tidlig, står Hjalmar. Han har tilsynelatende ikke noen hast med å slutføre studiene og gå ut i arbeidslivet.

Hjalmar: Jeg trivdes godt da, med skolegang. Men det var litt deilig å bli ferdig med å liksom... Føle at man tar et steg videre og. Og det var litt deilig å komme hit og liksom, lære noe nytt og. Men jeg merka liksom at jeg vil fortsette med utdanning og skole, og ikke liksom... Gå ut i jobb, fordi... Det er det her jeg vil da, for å si det sånn. [...]Hvem vet, kanskje jeg tar en bachelor her, og så finner jeg ut at jeg vil studere juss, for eksempel, Ikke sant, så plutselig så sitter man jo og er 28 år og er ferdigutdanna.

Hjalmar og Nina har to helt ulike utgangspunkt for sin utdanning. Hjalmar gir tydelig uttrykk for at han liker å studere, og gå på skole. Selv om han har jobbet hardt for å komme inn på et prestisjestudium, er han ikke fremmed for å bytte til noe annet hvis det virker mer interessant etterhvert, eller i tillegg, for å oppnå sin ambisjon om jobb i utenriktjenesten. Han lot være å ta friår fordi han gledet seg til å begynne med studier, mens Nina lot være fordi hun gledet seg

til å bli ferdig. Dette har konsekvenser for utdanningsvalgene informantene har tatt allerede, og for fremtidsplanene. De færreste av informantene med middelklassebakgrunn ser for seg en treårig utdanning, med mindre de vil bli utøvende kunstnere. Samtidig er det mange av de unge voksne med nedre middelklasse- eller arbeiderklassebakgrunn som ser for seg at de skal ta en treårig profesjonsutdanning.

5.3 Selvrealisering- På jobb eller på fritida?

Én ganske liten gruppe av informanter gir uttrykk for at de ikke bare ser på utdanning som et middel for å få et yrke, men også forkaster ideen om at selvrealisering, må skje gjennom yrkesvalg. Alle bortsett fra én av disse har arbeiderklassebakgrunn. Flere har det til felles at de har interesser de ikke ser muligheten eller poenget med å ha som levevei, og ser på arbeid som en mulighet til å finansiere fritidsinteressen. Det er også flere av dem som trekker frem familieliv, kjæresten og ferieturer som primærmotivasjon for arbeid. De har ingen ambisjoner for yrkeslivet annet enn dette. De aller fleste av disse er jenter. Dette betyr selvsagt ikke at de ikke vil ha en jobb de trives i, men at dette for dem er sekundært, og at de ytre omstendighetene rundt jobben som jobbtrygghet og fleksibilitet for å kunne benytte seg av mulighetene livet ellers har å by på er viktigere enn å lande «drømmejobben».

Arild: Ja, det må være et av hovedpunktene at det er, liksom, at det ikke, jeg har ikke lyst til å bli karriereslave, for å si det sånn. Så lenge jeg klarer å leve av den lønnen og gjøre det jeg har lyst til, sånn på fritida, så er det greit for meg.

Intervjuer: Selve jobben som får vil ikke være det viktigste, det er heller..?

Arild: Nei, da er det heller hvor lenge jeg må jobbe, som er det viktigste.

Intervjuer: Hva tenker du med karriereslave, hva legger du i det?

Arild: Nei, at du jobber fra 7 på morgenen til 7 på kvelden, det har ikke jeg noe interesse med. For å tjene 100 000 ekstra i året, det er ikke noe for meg.

Dette står i skarp kontrast til alle de fleste av informantene, som i hvert fall på dette tidspunktet i livet ser på sitt fremtidige yrke og studier som den fremste arenaen for mestring og selvrealisering. De fleste av informantene med bakgrunn i høyere middelklasse som har en liknende historie om en interesse de har hatt lenge, har enten valgt dette mer eller mindre bort, for å fokusere på det som «betyr noe» som Christian eller Petter, eller vil forsøke å gjøre dette til en levevei. For Johannes har det vært åpenbart at han skulle forsøke å bli musiker, selv om

han er klar over at dette er en usikker levevei. De som ikke ser på jobben som en arena for selvutvikling vil at jobben skal oppfylle deres krav til fleksibilitet, i motsetning til de andre som er opptatt av om de er fleksible nok for det yrket de vil inn i.

5.4 Ulike relasjoner, ulike muligheter?

I forrige kapittel beskrev jeg hvordan de unge voksne satte opp noen idealer for hvordan relasjonene mellom foreldre og barn burde være. Dette idealet er faktisk et av de som blir holdt så høyt av de unge voksne at det ikke er så stort rom for de fleste av dem, til å vike fra den. Flere av informantene har gått så langt som å flytte fra sine foreldre, fordi de ikke følte at den rene relasjonen kunne eksistere når de bodde under samme tak.

Andre relasjoner og tilknytninger er mindre problematiske for de unge voksne, enten de opptrer i individualisert form eller ikke. Men også her er det et mønster at informanter med ulik klassebakgrunn legger vekt på forskjellige aspekter av sine relasjoner, og også forholder seg forskjellig til dem i sin praksis. En tendens i materialet vårt er at unge voksne med øvre middelklassebakgrunn har løsere bånd til omgivelsene. Dette skjer ikke av nødvendighet, men av valg. De tilpasser sine relasjoner til venner og kjente sine ambisjoner, mens unge voksne med bakgrunn i lavere middelklasse og arbeiderklasse tilpasser sine fremtidsplaner etter venner og kjærester. Man ser derfor en klar ulikhet allerede nå, i hvor stor mobilitet og fleksibilitet de har i forhold til fremtidige yrkes- og livsvalg.

Interessant nok er det flere av informantene som er med i organisasjonslivet, også i tradisjonsrike ungdomspartier. Det overraskende er ikke nødvendigvis at de er med i slike organisasjoner, men at det er jenter fra øvre middelklasse som står for samtlige medlemskap i ikke-religiøse organisasjoner blant informantene. Dette er en gruppe som de aller fleste forskere på unge voksne hevder i sterkest grad lever etter individualiseringens verdier. Like fullt viser mine informanter på dette området seg som diametrale motsetninger til denne beskrivelsen.

5.4.1 Venner

I sin bok «The strength of weak ties» fra 1973 viser den amerikanske sosiologen Mark Granovetter fordelene med det han kaller svake bånd, og som minner veldig om vennsapsrelasjonene de unge voksne med bakgrunn i den øvre middelklassen beskriver. Veldig nære vennskap krever konstant pleie, og gir da en tydelig begrensning i hvor mange mennesker man kan knytte til seg. Teorien viser at antallet bekjente er viktigere enn kvaliteten på disse vennskapene. Denne teorien har stått sterkt empirisk over lang tid. Svensk statistisk sentralbyrå (SCB) har meldt at av alle eksterne nyansettelser i første halvår i 2011, hadde 78 prosent av de nyansatte fått jobben gjennom bekjente (Nilsson og Bergström 2013). Omgangsformer som tillater mange bekjente heller enn få nære venner, øker sjansen for at man får karrieremessige fordeler av vennskap. Denne måten å knytte seg til andre på kan minne om den livsstilen man forventer i et fleksibelt arbeidsliv og en globalisert verden. Selv om løsere og mindre avhengige forhold mellom venner kan lønne seg både rent økonomisk og sosialt, fremstår det ikke som en bevisst strategi. Informantene viser at dette er en vennsapskultur som er vanlig i deres miljø, som de ikke knytter til noe annet enn det rent sosiale. I materialet er det bare Christian som sier at han har tenkt over at han burde jobbe aktivt for å få kontakter i den bransjen han vil inn i. De andre deler ikke dette perspektivet.

Generelt er det overraskende hvor lite venner blir nevnt i materialet. Dette er selvfølgelig til en viss grad grunnet formen på spørsmålene våre, som sjelden spør eksplisitt etter dette, og i stor grad legger opp til at man skal snakke mest om seg selv. Likevel er det tydelige forskjeller på ungdommene, og informantene med middelklassebakgrunn snakker minst om sine venner, selv om de virker som de har mange. De virker som de lett får nye bekjentskaper, men at vennskapene ikke alltid stikker så dypt. Det er selvfølgelig ikke slik at ungdom med middelklassebakgrunn ikke former varige eller viktige vennskap. Man kan imidlertid få inntrykk av at vennene deres også lever dette livet der man setter ambisjoner og muligheter foran konstant pleie av disse relasjonene. Man kan også se dette ved at alle som ble spurt om å rangere viktigheten av forskjellige aspekter ved livet rangerte venner så høyt det var mulig. Venner er viktig for alle ungdommer, men hvilke egenskaper ved vennskapet man verdsetter kan være forskjellig.

Linnea: Det er sånne folk, politisk engasjerte. En sterk... veldig mye sterke personligheter med store ambisjoner. Men jeg er ikke så mye sammen med de lenger. Vi er veldig gode venner, men vi mistet litt kontakten på videregående. Det

synes jeg egentlig er litt deilig, jeg trengte å bytte ut litt. Men det er hyggelig at man fortsatt kan møtes da og jeg er veldig glad i alle som jeg kjenner derifra. Og når vi møtes så er det jo akkurat som om det ikke har skjedd noe. Så er vi bare en stor gjeng som bare er glade i hverandre.

Linnea er glad i vennene sine, samtidig har hun ingen kvaler med å si at hun syns det er fint å ikke være så mye sammen med dem lenger, da hun har møtt nye mennesker som kanskje passer bedre inn med hennes interesser akkurat nå. Det virker heller ikke som hennes gamle venninner syns at det er et problem at de ser lite til hverandre, selv om de fremdeles er venner. Som kontrast valgte Petter en mindre renommert skole enn den han ellers ville valgt, som også hadde lengre reisevei, for å få lov til å gå på videregående skole sammen med kompisene fra ungdomsskolen.

Petter: Det er lettere å komme til Foss enn Manglerud, da tar du bare bussen rett ned til byen så er du der. Mens Manglerud må jeg busse tre ganger. Så det var litt kronglete, men alle bestekompisene mine skulle også til Manglerud.

I tillegg til å gi dem sosial kapital ser man også at de som har løsere bånd til venner og kjente også opplever at de står friere i sine valg. Dette gir dem litt mer av den fleksibiliteten som er verdsatt høyt både av informantene, og på det moderne arbeidsmarkedet. Fleksibilitet gir muligheter, og gjør det at man kan ta dem i bruk. De fleksible relasjonene til de nærmeste kan være en viktig del av nettopp den frisettingen det moderne samfunn premierer. Filip's forhold til vennene sine fjerner en opplagt hindring for å flytte til Danmark for å ta økonomistudiene der.

Filip: Jeg har allerede byttet fra ett miljø til et annet miljø, så jeg har holdt det gamle miljøet mitt, samtidig som jeg har fått et nytt miljø. Jeg liker å komme i kontakt med nye mennesker, så jeg har venner som ikke gjør det, sånn som liker å være der de er og det er greit, de er vennene mine de og men. For eksempel de fra ungdomsskolen valgte en skole som var mer lik den og holdt liksom sin vennegjeng og studerer hjemme i Oslo og.. Mens jeg hoppet jo over på en skole med nesten helt nye mennesker. Vi var vel 3 stykker som jeg kjente der når vi hoppet over, og da møtte jeg jo masse, mange mange nye. Og nå er jeg i militæret og jeg møter mange mange nye, selv om jeg kjenner noen som er der og. Jeg liker å møte nye mennesker og bytte beite.

I skarp kontrast ser vi at Katarina holder seg hjemme, av frykt for at nye steder vil bryte opp gamle relasjoner uten at hun får noen nye som erstatning. Hun blir mye mindre fleksibel, fordi hennes planer er knyttet til valgene til en rekke andre mennesker. Filip er uavhengige av andre i større grad, og friere til å følge sine innfall.

Katarina: Jeg liker veldig godt å bo her, veldig sentralt, ingen av de beste vennene mine skulle utenbys, og så er jeg kanskje litt sjenert av meg, så jeg er litt redd for å kanskje flytte til et sted og ikke få venner, ikke sant.

Katarina og Filip har fullstendig ulike prioriteringer og syn på hvilke aspekter av livet som er de viktigste i ung voksen-fasen de er på vei inn i. Om de i utgangspunktet begge hadde drømmer og ideer om sitt fremtidige yrkesliv ser man at Filip i mye større grad lar ambisjonene styre vennskapene sine, mens Katarina gjør det motsatte.

5.4.2 Kjærester

Kjærester er ikke så viktig for de unge voksne ennå. De er ikke en prioritet på dette tidspunktet. Men noen få har allerede tatt viktige valg utifra kjærestene sine, og det er gjennomgående at det er jentene som gjør dette. Nora flyttet til Hønefoss fordi hun ville flytte sammen med en kjæreste som hun nå har slått opp med.

Nora: Åja! (Ler litt)...at jeg har lyst til å studere økonomi og administrasjon i Hønefoss. Så det var vel mer valget av Hønefoss de reagerte på da.

Intervjuer: Men hvorfor falt valget på Hønefoss?

Nora: Det var fordi kjæresten min gikk der da.

Johannes er i kontrast tydelig på at han ikke kommer til å ofre sine egne ambisjoner for en kjæreste eller familienstiftelse. Han har lyst på familie etter hvert, men nå kan han i hvert fall ikke se for seg at han skulle ta valg utifra noen andre behov enn sine egne.

Johannes: Sånn barn, bikkje og volvo liksom?

Intervjuer: Ja det var vel faktisk akkurat de tre tingene jeg tenkte på.

Johannes: Nei, altså... Det har jeg ikke tenkt så mye på, egentlig. Hvordan det der skal gå. Så nei, jeg har vel alltid tenkt at skjer det noe så skjer det noe. Men jeg har aldri tenkt at det skal komme i veien for det jeg vil gjøre selv.

5.4.3 Familie

Familien virker svært viktig for de aller fleste, bare med de med store familiekonflikter som unntak. Også for de som har det som kan oppfattes som litt flyktige forhold til andre

mennesker bruker mamma og pappa, og ofte også søsken, som faste holdepunkter i tilværelsen. Likevel ser man at jenter og gutter har litt forskjellig måte og forholde seg til sine foreldre på. Astrid sier at hun føler at det er for viktig for henne hva moren hennes mener om beslutningene hun tar, men hun klarer ikke å slutte å bry seg av den grunn.

Astrid: Og det å ta et friår da, det var nesten uaktuelt da, følte jeg, fra Mamma og Pappa sin side, at var liksom å kaste bort et år da. Jeg tror at hvis jeg hadde følt at det hadde vært det jeg ville hadde jeg sikkert gjort det, men jeg hadde fått litt sånn negativ respons fra foreldrene mine tror jeg. Jeg tror de ikke hadde likt det helt. Og det er veldig viktig hva de mener. Jeg vil jo gjøre det bra vil jo at de skal være fornøyd med det jeg gjør. Så ja, absolutt. Jeg vil jo ikke at det skal være så viktig egentlig, men det er jo veldig viktig. Syns jeg da.

Johannes er i større grad i stand til å distansere seg fra foreldrenes synpunkter, og opplever dem dermed ikke som så problematiske.

Intervjuer: [Om mor]er det viktig for deg hva hun syns?

Johannes: Ja, Ja og nei. Altså det hun syns som jeg syns er viktig syns jeg er fint, men det som jeg syns hun sier som er bare tull er bare tull. Det er jo som når du skal ha en lærer, og så skal du spille noe for den, og så sier de en masse ting, og så er det noe du liker, og så er det noe som bare er helt "kast".

Dette at jentene i materialet føler seg mer bundet av oppfatningene til foreldregenerasjonen, kan være en av grunnene til at flere jenter enn gutter uttrykker at de gjerne vil flytte hjemmefra så fort som mulig. Det ser ut som gutter i mye mindre grad opplever foreldrenes formaninger som problematiske. De hører på, og så gjør de det de har lyst til, uavhengige av foreldrenes mening. Flere av de guttene som ikke har tenkt seg til utlandet for å studere uttaler at de kunne tenke seg å bo hjemme til de er ferdige med studier, for å spare penger, eller bare ha litt struktur rundt seg.

Arash: Nå bor jo jeg mer eller mindre hjemme, og jeg tror det hadde påvirket meg veldig om jeg hadde flyttet ut rett etter vgs med tanke på studier og sånt. Fordi jeg synes det er veldig greit å ha noen til å ta vare på deg mens du finner deg selv midt oppi studiene og har kjempe mye å gjøre. Så er det greit å bo hjemme.

Intervjuer: Ville du valgt å bo hjemme under studiet?

Arash: Ja, jeg gjør jo det nå.

Dette står i skarp kontrast til Nina, som vi tidligere i kapittelet så hadde det å flytte hjemmefra som sitt kanskje aller viktigste 5-årsprosjekt, viktigere enn å fullføre utdannelsen hun har begynt på.

Det kan se ut som foreldre og deres sønner i større grad holder seg til den foreldreassisterte frigjøringen i sin reneste form, slik jeg beskrev den i kapittel fire. Tidligere funn viser at det oftere stilles mer krav om å bidra praktisk og større kontroll med jenter enn gutter som bor hjemme (Texmon: 1996 i Hellevik 2005: 55). Dette stemmer godt overens med det inntrykket jeg får av mine kvinnelige informanter. Jentene forteller om foreldre som i mye større grad har tydelige uttalte meninger om hva de gjør. For jentene fører altså forskjellige forventninger til relasjonen mellom foreldre og barn til høyere konfliktnivå enn det gjør hos guttene. Dette ser ut til å bidra til at jentene i større grad uttrykker at de må flytte ut av foreldrehjemmet for å få den relasjonen de ønsker å ha til sine foreldre som unge voksne.

5.4.4 Organisasjonsdeltakelse

Organiserte aktiviteter som organisert idrett, blir nærmest ikke nevnt når informantene forteller om sine interesser. Selv om de fleste trener, gjør de dette for seg selv på treningssenter. Dette passer godt inn i bildet man har av den individualiserte hverdagen. Derimot er det endel som engasjerer seg i interesseorganisasjoner eller politiske organisasjoner for ungdom. Beck skriver i «Frihetens barn» om hvordan individualiserte unge voksne ikke lenger engasjerer seg i politiske partier eller organisasjoner (2002: 58). Det interessante er at de som engasjerer seg i denne formen for organisasjonsliv stort sett er jenter fra øvre middelklasse. Disse jentene, som man vanligvis antar er mer individualistiske enn de fleste, er faktisk de som organiserer seg.

Kristine: [...] så har jeg jobbet frivillig veldig mye. Operasjon Dagsverk, i distriktskomiteen var jeg seminaransvarlig. Så jeg har reist rundt på skoler over hele Oslo og holdt foredrag selv, for opptil, jeg vet ikke, fem hundre mennesker var det vel, fem hundre, syv hundre. Ja fem hundre, syv hundre i en sal, da. Jeg stod alene og snakket om Operasjon Dagsverk og sånn. Så det gikk jo fint.

Det er ikke lett å vite hva slags fordeler den enkelte kan få ved å ha deltatt i slike fellesskap, men med teorien om svake bånd som utgangspunkt ser vi at organisasjoner av denne typen kan ha stor betydning, på grunn av omgangsformen slike organisasjoner legger opp til som gjerne resulterer i et stort nettverk av likesinnede i alle aldre. I tillegg får man erfaringer som

kan være aktuelle i arbeidslivet. De får ansvar som få har i så ung alder utenfor organisasjonslivet og noe som kan puttes på CV'en. Dette er det også flere av dem som allerede har dratt nytte av. Som jeg påpekte i kapittel fire er denne stadige akkumuleringen av uformell kompetanse og personlige egenskaper en viktig del av den individualiserte identitetsbyggingen. Og hos flere av jentene er det også tydelig at frivillig arbeid har gitt dem økt selvtillit. I tillegg får jo disse unge en mulighet til å påvirke samfunnet de er endel av, noe som de fleste opplever som en egenverdi.

Guttene fra øvre middelklasse er i liten grad organisert på den måten jentene er det blant mine informanter. De færreste av dem er med i en frivillig organisasjon. Det ser ut som jentene i større grad gjør sin selvutvikling sammen, mens gutta kjører sololøp, i hvert fall i ungdomsfasen og de første årene som ung voksen. Dette gjelder faktisk foreløpig også en gutt som Hjalmar, selv om han senere kan se for seg å gjøre karriere i en slik frivillig organisasjon når han er ferdig med studiene.

5.5 Konsekvensene av grensene

I dette kapittelet har jeg vist hvordan et individualisert narrativ av og til følges av en praksis som ikke harmonerer med hovedfortellingen om individualiserte verdier. Måten de løser denne konflikten på er å gjøre dette om til personlige fortellinger, hvor begrunnelsen for praksisen er personlig heller enn strukturell. Man kan lett se for seg at et vitnemål fra en svært prestisjefyllt utdanningsinstitusjon som Copenhagen Business School vil se bedre ut på CV'en, og gi Filip fordeler på arbeidsmarkedet. Likevel er det den personlige siden av det som trekkes frem, og det vektlegges at følelsen av en «dårligere skole» vil være et personlig nederlag. Nina omtaler seg selv som en person som trekkes mot det som er trygt. Likevel sier hun ikke at flere kanskje burde tenke på hvilke yrkesgrupper det er mangel på i samfunnet og velge utdanning etter andre kriterier. Dette rent personlige fokuset med lite blikk for mekanismene som ligger bak, gir sterke assosiasjoner til Becks berømte sitat om hvordan det individualiserte samfunn «krever biografiske løsninger på systemiske motsigelser eller problemer» (Beck: 1997: 1986 i Nielsen: 2010: 173). Det er sjelden informantene, som ellers er svært reflekterte, setter spørsmålsteget ved mekanismene som ligger bak disse valgene. De tilpasser seg slik at de idealene de holder høyest ikke brytes, og så bestemmer de seg for at en annen vei bare ikke ville passet dem.

Det påfallende når informantene tar disse valgene om å ikke til punkt og prikke følge sine egne idealer, eller opplever at de ikke får det til, er som vi ser i dette kapittelet at de følger et klassedelt adferdsmønster. Og konsekvensene av dette kan få betydning for hva slags muligheter de får senere.

I stor grad ser vi at når øvre middelklasse gjerne vil gå på prestisjeuniversitet, og jenter fra øvre middelklasse gjerne melder seg inn i et politisk parti så er dette, selv om ikke får stor plass i deres fortellinger, valg som kan øke sjansen for at de oppfyller sine egne ambisjoner og gi dem uttelling på arbeidsmarkedet senere. Man kan si at deres avstikker fra den individualiserte sti lønner seg økonomisk og sosialt.

Motsetningen finner vi til en viss grad hos ungdom i nedre middelklasse og arbeiderklassen. Man kan vanskelig si at det er en dårlig idé å tenke på hvilke yrker som trengs i samfunnet, men det er ikke til å stikke under en stol at årsaken til at rekrutteringen er vanskelig er at dette i noen tilfeller er jobber som krever relativt lang utdanning og likevel belønnes lavere enn annet arbeid som ikke krever investering i høyere utdanning. Det samme kan man si om jentene som tar utdanningsvalg for å følge kjæresten, eller andre som ikke reiser for å ta utdanning fordi de ikke vil forlate venner og kjente. Begge disse avgjørelsene er forståelige og på mange måter beundringsverdige, men de er ikke nødvendigvis de som gir størst uttelling i lønn og status i arbeidsmarkedet.

6 Ulike reaksjoner på en usikker tid

I tråd med Furlong og Cartmels påstand om at alle unge voksne i dag føler en større usikkerhet rundt sin egen fremtid enn generasjonen før (2007: 54), kjenner også mine informanter på følelsen av at utfallet i alle avgjørelser, utdanninger og småjobber ikke nødvendigvis fører dem dit de vil. De er i en alder og generasjon hvor de er forventet å ta risiko, i den forstand at idealet er å bytte jobb mange ganger. De skal forsøke å oppfylle sitt potensiale, og dette innebærer å søke seg til utdanning eller jobb som er vanskelige å få til. At de skal føle en viss utrygghet er dermed å forvente. Likevel er det overraskende i hvor stor grad informanter med gode karakterer og på papiret alle muligheter er så oppmerksomme på at de kan feile. Man ser det som nevnt tidligere, som ubehag knyttet til å ha for mange alternativer, men man ser det også igjen i informantenes språkbruk. Når de beskriver sine fremtidsplaner, særlig de utover de umiddelbare delmålene de har satt seg, benytter de seg gjennomgående av et risikovokabular. De snakker om å «satse på», «gamble på», «ta sjansen på» og «prøve på». De sier aldri at de *skal*. Men om alle føler en form for uvisshet, er det tydelig at denne usikkerheten om hva framtiden bringer ikke er fordelt likt utover informantene. Følelsen er ikke lik, og reaksjonen på den er i aller høyeste grad forskjellig.

Å vurdere risiko er i følge Scott Lash (1994 i Illeris et al. 2009) en av de viktigste egenskapene i det individualiserte samfunnet. At man klarer å vurdere sine egne evner og muligheter realistisk, og tar valg som gjør at man når så langt som mulig, men uten å gripe over for mye. Dette er kjennetegnet på de refleksive vinnerne. Noen av informantene fremstår som nettopp refleksive vinnere. De har den selvtilliten som trengs for nettopp «å satse» på det de har lyst til å gjøre, og ressursene som kreves for at det er sannsynlig å få det gjennomført. Det er ikke sikkert, men sannsynlig. Andre føler sterkt på muligheten for å ikke oppfylle sine drømmer selv om de fra et objektivt ståsted ikke skulle være noen større vanskelighet. Det som er interessant med dette risikoperspektivet er også at informantene lever i et land der det skal mye til for å ikke klare seg. De faktiske konsekvensene av å mislykkes er altså ikke så stor. Man skal selvfølgelig ikke undervurdere hvor vanskelig det kan være å skaffe seg et utkomme som ikke bare gir det nødvendige, eller hvor mye dagliglivet kan bli påvirket av at man blir sittende igjen i et liv man ikke liker fordi man gapte over for mye. Likevel ser det ut som det først og fremst er følelsen av nederlag, og alt dette fører med seg av skam og skyldfølelse, som er den største frykten (jmf. Kap 4).

I dette kapittelet har jeg identifisert 4 idealtyper som empiriske kategorier, med utgangspunkt i hvordan de blir påvirket av risikoen for å ikke lykkes i sitt livsprosjekt. Kategoriene har jeg kalt Kompetitive, Flinke piker, Realistiske og Uavklarte. Jeg kaller dem reaksjonstyper fordi de er inndelt på bakgrunn av hvordan de reagerer på de risikomomentene som er tydeligst i den ung voksen-perioden de er inne i.

De Kompetitive er de som kjenner minst på følelsen av risiko, og lar seg dermed ikke begrense i sine ambisjoner. Flere av guttene sier at de faktisk har behov for at ikke alt går glatt hele tiden, for at de skal få utfordringer. Både de Flinke pikene, de Realistiske og Uavklarte lar seg påvirke negativt av denne usikkerheten i ung voksen-perioden. Imidlertid reagerer de svært forskjellig. De Flinke pikene reagerer ved å overoppfylle alles forventninger til dem, for å minske sannsynligheten for nederlag. De Realistiske kommer nederlaget i forkjøpet, og tilpasser forventningene til nivå de er nærmest fullstendig sikre på at de ikke får problemer med å oppfylle. De Uavklarte er de som foreløpig sliter mest, og ikke klarer å bestemme seg for om de vil satse eller la være.

6.1 Fire reaksjonstyper

Kompetitive	Flinke piker	Realistiske	Uavklarte
André	Astrid	Andrea	Aleksandra
Arash	Lisa	Arild	Emil
Christian	Marte	Katarina	Line
Filip	Selma	Nina	Petter
Hjalmar	Zhara	Hanna	Silje
Jamal		Hilde	
Johannes		Nora	
Lars			
Pham			
Rikke			
Jenny			
Marit			
Maja			
Linnea			
Kristine			

8

6.1.1 Kompetitive

En av de tydeligste og mest fremtredende kategoriene i mitt materiale har jeg valgt å kalle for Kompetitive. Brorparten av informantene i denne kategorien har bakgrunn i øvre middelklasse. Grunnen til at jeg kaller dem kompetitive er at det går igjen et narrativ hos disse av en person som motiveres og trives med konkurranse. De har høye ambisjoner, og vil gjerne

---

⁸Fordi jeg i dette kapitlet forsøker å finne mønstre og trender i orienteringer har jeg valgt å ikke inkludere Hilde, Even og Olav i noen avgruppene. Jeg vurderte dette som hensiktsmessig, da de ikke delte et tilstrekkelig antall fellestrekk med de andre informantene til å høre klarthjemme i noen av kategoriene

inn i bransjer som har trangt nåløye for å være på absolutt topp. Likevel tviler de klart mindre på at de skal innfri sine egne drømmer enn de andre informantene. De har ofte hatt gode resultater både på skole og i andre sammenhenger, men de trenger ikke å være i toppsjiktet for å tro at de kan klare dette i fremtiden. Hindringer er til for å overvinnes, og hvis det var lett ville det ikke vært verdt bryet. Særlig guttene i denne kategorien forteller at de faller fra og mister motivasjonen hvis de oppfatter en utfordring som for enkel.

Johannes: Jeg tenkte at jeg skulle studere musikk, så da trenger jeg ikke R-matte, og ikke noen sånne kule realfag da, så da ble det bare at jeg ok jeg tar p-matte, og det er bare dødskjedelig. Så da var jeg på en måte, man får ikke utøvet seg da, man får liksom ikke, man får ikke....

Intervjuer: Utfordringer?

Johannes: Nei, ikke sant? ok, men jeg skal bare skyfles igjennom, og så skal du ut på andre enden og så... Du skal bare fordøyes, og så skal du på skole igjen, eller studere, eller søke[...] Så da hadde jeg en periode på to tre uker + vinterferien da, hvor jeg ikke var på skolen. Jeg var hjemme og tenkte eller.... gjorde noe annet og sånn. Så fikk jeg... og så var jeg heldig og fikk permisjon for det da, da jeg kom tilbake igjen.

Mange av informantene har opplevd perioder der de mister motivasjonen og lurer på hva de holder på med, men hos de fleste er dette knyttet til nederlagene, og at de sliter med fag. Johannes har opplevd det motsatte, og mistet motivasjonen fordi det var for lett, og føltes som bortkastet tid. Det er også tydelig at Hjalmar ikke mistet selvtilliten selv om han opplevde noen nederlag på skolen. Han mener at han kan gjøre det bra, og innretter seg deretter.

Hjalmar: Jeg er litt liksom litt konkurransemenneske, så i hvert fall, sånn som ungdomsskoleklassen min var det veldig mange flinke, det var veldig mange som fikk veldig gode karakterer. Og hvis jeg da plutselig falt tilbake og det var liksom... Det var litt sånn intern konkurranse da, og jeg skal innrømme at jeg følte meg litt sånn... Hvis jeg fikk en skuffende karakter, så følte jeg sånn revansjlyst, og det skal jeg innrømme at det motiverte meg litt å liksom... med å komme sterkere tilbake.

Det samme gjelder Marit, som ikke fikk så gode karakterer som hun håpet på, og derfor bruker dette året til å ta opp fag. Hun lar seg ikke stanse av at hun ikke har så gode karakterer som hun ønsker seg, og har ikke endret planene om å ta en doktorgrad. Hun er ikke sikker på i hva hun vil enda, men hun regner med at hun får til det hun har lyst til.

Stian: Kan du se for deg å være i en og samme jobb resten av livet?

Marit: Nei, det kan jeg ikke. Det kommer jo litt an på jobben, da, men jeg tenker at man som person forandrer seg såpass mye at man kanskje har lyst til å gjøre forskjellige ting på forskjellige stadier i livet, og at man er kvalifisert til å gjøre forskjellige ting på forskjellige stadier i livet. Så kanskje ikke hoppe rett på en PhD etter masteren, men etter hvert så er jo det noe man har lyst til å gjøre også, og da vil jeg jo sikkert gjøre noe annet enn det jeg gjorde før. Kanskje. Men jeg vet ikke.

De kompetitive guttenes selvtillit gir seg også utslag i en slags uavhengighet, hvor man trenger mindre bekreftelse utenfra enn mange av de andre. I den grad man er det likevel, er dette noe man ikke oppfatter som legitimt, og de er derfor raskere til å påpeke at de ikke bryr seg om hva andre synes enn de andre.

Johannes: ja, også fordi jeg... Altså etter min mening er det jo jeg som er perfekt, og alle andre som ikke er perfekte, på en måte, så er det sånn at det jeg vil bli... Eller når jeg syns jeg er bra nok, da syns jo jeg at det er perfekt. Alle andre behøver jo ikke synes det. Ikke sant? Ikke det at noen, noen gang kommer til å bli perfekt, men... Det er jo min egen oppfatning som bestemmer hva som er bra og hva som ikke er bra.

Alle informanter ble spurt om hvem som var deres rollemodell. Et rørende antall, både gutter og jenter, oppga sin mor som ledestjerne. Guttene i den kompetitive kategorien gjorde stort sett ikke det. De oppga folk de beundret, mennesker som var gode i noe de selv ønsket og prøvde å bli gode i.

Intervjuer: Men, altså har du noen forbilder?

Christian: Jimi Hendrix, John Mayer, Max Martin, Dr Luke. De er låtskrivere, du vet kanskje ikke hvem det er? Max Martin er låtskriveren som har skrevet, han skriver veldig mye popmusikk. Han er svensk, han skrev "Hit me baby one more time".

Christian har en drøm og en plan om å nå den. Hans idealer kretser rundt de egenskapene som skal til for å oppnå denne drømmen. Hjalmar sier rett ut at han oppfatter det å ha veldig tydelige «idoler» som litt barnslig og uselvstendig, men han lar seg også inspirere av Pionerer innenfor den verdenen han er på vei inn i.

Hjalmar: Jo... Man har jo.. altså forbilder som jeg kunne gå i fotsporene til, jeg vil jo si at Jan Egeland har hatt en ganske spennende karriere, uten at jeg ser på han som et

sånn veldig forbilde, men sånne ting kunne jeg tenke meg å drive med. Men det er jo litt sånn vel hårete mål, sånn gå i fotspora hans, syns jeg da, men sånn forbilde, jeg har ikke noe sånn konkrete... Det er jo liksom en... Folk som er inspirerende da, ikke sant, ta Nansen da, siden det er 150 siden han ble født i dag. Han er jo liksom... Hvis du kunne ha en person som inspirerte meg, så var jo han en litt sånn type, som gikk fra å være sånn polfarer, og så ende opp med Nansenpasset og FN-arbeid og sånn, det er skal jeg innrømme er litt stilig, men...

Frisettingen fra omgivelsene gjør at denne kategorien også inneholder mange som tar eller planlegger å ta utdanning i utlandet. Et av de viktigste fellestrekkene som deles av de kompetitive er at de sjelden eller aldri har noen plan B. Fordi de nettopp ikke er like redde for å mislykkes eller for å velge feil, så sikrer de seg ikke i første omgang. Det skal ikke forstås som de ikke kunne takle at noen av de ambisiøse planene måtte justeres litt etterhvert, men ingen av dem ser behovet for dette før de ser at det faktisk bærer galt avsted. De bruker altså alle sine krefter til å nå de målene de vil nå, heller enn å bruke tid og ressurser på å finne ut hva slags alternative veier som er mulig hvis det skulle gå galt. De er altså dem som bruker seg selv mest effektivt, selv om de også ofte skulle ønske de var mer målrettede. De skjærer igjennom der andre tviler. Dette gir dem noen klare fordeler på veien mot bransjer og stillinger som har hard konkurranse og trange nåløyer for å komme seg inn, og gjør det igjen mer sannsynlig at de når de ambisiøse målene de har satt seg. Jentene i denne kategorien er litt mer usikre på hva de skal gjøre senere, og har kommet litt kortere i planleggingen. Likevel tolker jeg ikke dette som en usikkerhet som dreier seg om usikkerhet om hva de kan få til, men heller en usikkerhet om hva de har lyst til.

6.1.2 Flinke piker

Flinke piker er en ambivalent kategori. På den ene siden er dette noen av de mest ambisiøse, og kan vise til gode resultater fra tidligere. Av de Flinke pikene blant mine informanter har tre øvre middelklasse-bakgrunn, og har gjort det bra på skolen. To av dem har arbeider- og innvandrerbakgrunn. De er ambisiøse, men har ofte et problematisk forhold til sine ambisjoner. Hovedforskjellen ligger i hvordan de forholder seg til omgivelsene og til sosialt press. Selv om de ofte har hatt minst like gode resultater som de Kompetitive til nå, har de en helt annen tankegang i forhold til konkurransen om å være best. De forteller ofte om konkurranse med negativt fortegn; som noe ubehagelig, som gir dem prestasjonsangst og

stress. De snakker lite om gleden ved å være best, og heller om frykten for å ikke være god nok.

Astrid: Og da var det sånn at jeg følte at hvis jeg ikke presterte, så ble mamma og pappa litt sånn skuffa da, at det.. Jeg skulle prestere, jeg har alltid hatt veldig høye forventninger fra mamma og pappa, men det er av meg selv også. Jeg har satt veldig høye forventninger til meg selv. Det har gjort at i noen situasjoner har jeg vinni veldig på det, men i andre situasjoner har jeg blitt veldig deppa rett og slett av det, at jeg har hele tiden hatt høye forventninger til meg selv, for noen ganger klarer jeg ikke helt å oppfylle de heller da ikke sant, så...

Som man kan se av Astrids utsagn jobber hardt for å være flinke, og gjøre folk rundt seg fornøyd. De oppgir i mye større grad enn andre at deres hovedmotivasjon til å få til noe var av redsel for at lærere eller foreldre skulle bli skuffet over manglende innsats. Flere av disse jentene forteller om foreldre og lærere som har vært bekymret for at de er for redde for å ikke lykkes. Dette blir tydelig når Lisa snakker om klassekontakten sin på ungdomsskolen som hun hadde et veldig godt forhold til.

Lisa: Passa litt på hvordan jeg hadde det, og brøy seg litt ekstra da kanskje. Og også da faglig da, at han så hva som var problemet i noen fag da, som jeg sleit med, for eksempel naturfag da. Han så det og sa for eksempel det, hvis jeg ble litt stressa, at "ikke tenk så veldig mye på den prøva her, nå bare gjør du det beste du kan, så skal du se at det faktisk går veldig fint. Og det gjorde det også, hvis jeg bare slappa litt av, ikke sant. At han kunne se litt sånne ting da.

Disse jentene er de eneste i materialet som forteller om at disse omsorgspersonene har måttet bremse dem, og si til dem at de ikke trenger å jobbe så hardt med skolen. De andre informantene har i større grad hatt behov for det motsatte. Astrid har reflektert over at hun kanskje var litt for redd for å mislykkes og følte sterkere press enn hun hadde grunn til tidligere. Likevel har hun konkludert med at hun hadde hatt vanskelig for å jobbe mindre eller bry seg mindre om resultatene. For henne var det nødvendig å føle at hun gjorde det bra nok hele tiden for at hun selv skulle føle seg bra.

Astrid: Jeg tror det hadde vært veldig feil å tenke tilbake at "hva om jeg hadde gjort det dritt på ungdomsskolen, men likevel hadde oppnådd det jeg hadde gjort", for det er jo ikke sånn jeg er, så det hadde vært så urealistisk at jeg skulle ligget på latsiden på en måte da, så...

Intervjuer: Du hadde kanskje blitt mer stressa, også, for det?

Astrid: Ja, jeg hadde nok det, og så... Ja, jeg tror at det.. Jeg er veldig... og det er det som kanskje gjør at jeg blir litt sliten da, for jeg er veldig opptatt av at folk skal like meg, og at folk skal syns jeg er ålreit, og at lærere ikke skal tro at jeg ikke er interessert i det de gjør da.

Når flere av de flinke pikene sier at de nå slapper mer av, og kjenner mindre på følelse av å ikke strekke til og prestasjonspress enn før, er det ikke ved at de har fått et mer positivt forhold til konkurranse. Det skyldes heller at de avviser den helt, og slutter å se seg selv så mye i forhold til andre, og heller fokuserer på egne prestasjoner uavhengig av hva de andre får til.

Astrid: Jeg tror det er mange jenter som er som meg, som skal være veldig pliktoppfyllende hele tiden, og kanskje kan gå på en smell og bli veldig slitne da, av å hele tiden skulle være best, skulle gjøre det bra. Sånne ting da. For jeg føler litt på det selv. Og jeg merker at jeg slapper litt mer av nå, enn det jeg gjorde før, at det er sånn at hvis én person er bedre enn meg, vet du hva "ja, la han være det da". At "hallo, jeg kan ikke være best i alt liksom", selvfølgelig "la han være best i det da".

Motivasjonen som kommer av sosialt press og forventninger er et tveegget sverd for de flinke pikene. På den ene siden er det ikke gitt at disse jentene hadde fått til så mye som de har, hvis de ikke hadde disse forventningene i ryggen, og arbeidet så hardt. Likevel gir presset dem også en lammende følelse, som kan være svært problematisk for de det gjelder. Det kan bli for stort fokus på begrensningene istedenfor på mulighetene.

6.1.3 Realistiske

Informantene i denne kategorien er de eneste som sier rett ut at jobben ikke er et mål i seg selv. For denne gruppen er jobben heller et middel for å kunne få til andre ting, som å flytte sammen med kjæresten eller holde på med hobbyer. De har ikke ambisjoner om yrkesveier som er risikable med stor konkurranse, men søker seg til trygge jobber som lærere og sykepleiere. Dette er grupper som det som regel er stor etterspørsel etter, og som de vet samfunnet trenger flere av enn de har i dag. De tilpasser kartet etter terrenget, der de andre prøver å sparke steiner rundt for å likne mer på det kartet de har i hodet. Dette er årsaken til at jeg har kalt denne kategorien Realistiske.

Når de snakker om hva de mener er viktig med jobber de vil ha, så er det ofte menneskene som blir vektlagt heller enn arbeidsoppgavene. De legger vekt på arbeidsmiljøet, og kollegene, ikke nødvendigvis jobben i seg selv. Dette vises tydelig når Andrea forteller hvorfor hun vil bli frisør.

Andrea: Jeg tror det er omgivelsene. Altså det er sosiale mennesker, og jeg tror også de... altså det er veldig viktig for meg å kanskje være sammen med noen som liker det de driver med, for jeg følte på en måte oppigjennom åra at det er jo egentlig ingen som liker å gå på videregående skole, jeg mener, det er jo bare masse stress, så kanskje å få lov å være sammen med noen som liker det de gjør, og kanskje mennesker som er litt... som er litt sånn kreative og litt annerledes kanskje, jeg vet ikke.

Det påfallende med intervjuet til Andrea er at hun aldri nevner det konkrete frisørarbeidet når hun snakker om å være frisør, selv om det sosiale selvsagt er viktig i et serviceyrke. Hun snakker om at det er spennende å jobbe med mennesker som er kreative, men aldri om at hun som frisør får utløp for sin egen kreativitet. Dette er en veldig annen måte å omtale arbeidet på enn de fleste i materialet. Informantene er tvert i mot stort sett klare på at det er selve arbeidet som tiltrekker dem, og at de syns det er viktig at de får brukt sine egenskaper best akkurat der de skal jobbe.

Særlig i Andreas tilfelle, men også i flere av de andres er det tydelig at dette fokuset henger sammen med lav selvtillit på skolearbeidet de har gjort tidligere. Det interessante er at dette ikke nødvendigvis har sin bakgrunn i at de har gjort det spesielt dårlig på skolen fra en utenforståendes ståsted. Hvis man sammenlikner de to informantene Andrea og Filip, så ser man at den ene har høy og den andre har lav selvtillit på sine teoretiske evner. De har akkurat like gode karakterer, og kommer fra samme videregående skole. Likevel er selvoppfattelsen svært ulik. Filip planlegger høyere utdanning, og sier rett ut at han mener at han er ganske flink. Andrea derimot har søkt seg til frisørutdanning, og begrunner dette direkte med at hun ikke er skoleflink nok til å ta høyere utdanning, og oppfatter frisørutdanning som enklere å få til.

Tre av realistene har hobbyer de bruker mye tid på. Likevel er det ingen av dem som har tenkt å forsøke å gjøre dette profesjonelt. I motsetning til Christian, Johannes, Aleksandra og Silje, som alle vil prøve å jobbe med det som tidligere har vært en hobby, så er Arild, Katarina og Hilde klare på at de ikke skal forsøke dette. Arild sier at det er umulig for ham å drive med

idretten han har som hobby på profesjonelt nivå. Til det er miljøet for lite. Likevel sier han at en av grunnene til at han studerer det han gjør, er at han kan få en jobb med fleksible arbeidstider som gjør at han kan fortsette å med idrett. Han vil altså fortsette med et slags dobbeltliv der han jobber for å få mulighet til å drive med det han egentlig vil, idrett. Katarina er i en litt annen situasjon. Hun har i utgangspunktet lyst til å bli forfatter, men er redd for at hun ikke er flink nok, selv om hun skriver veldig mye. Hennes omgivelser har oppfordret henne til å gå videre med skrivingen, og foreslått for eksempel folkehøgskole, og også foreldrene hennes har oppfordret henne til å gå videre med skrivingen. Det er altså ikke etter press fra dem at hun har valgt den trygge veien med lærerstudiet. Dette betyr ikke at hun slutter å skrive, men det forutsetter nødvendigvis at hun satser mindre på en forfatterkarriere, enn om hun hadde brukt mer av tiden sin på å forfølge drømmen og utvikle seg som skribent.

Intervjuer: Du har ikke vurdert skrivelinje på folkehøgskole?

Katarina: Nei. Eller, jeg tenkte på det, men så fant jeg ut at jeg heller ville begynne rett på lærerstudiet. Det er liksom noe av det folk har foreslått til meg siden jeg er så glad i å skrive, så har de sagt at det kunne vært en god ide.[....]

Intervjuer: Har familien din ytret noen andre ønsker om hva de vil at du skal bli?

Katarina: Ja, de ville at jeg skulle bli forfatter, men det er ikke akkurat noen utdanning på det. Og journalist og sånn snakka de også om at jeg ville bli bra som, men så synes de egentlig at lærer sikkert var et safer yrke.

De realistiske som ikke har en hobby nevner likevel andre ting som familie eller kjæresten som viktige faktorer når de velger utdanning og bosted. Det er rett og slett tydelig at de er mindre opptatt av å «bli noe», men heller kanskje opptatt av å «gjøre noe», for så å lete etter meningen med livet etter arbeidstid.

De realistiske er også mindre utenlandsorientert og spenningsøkende når det gjelder å oppleve andre land, eller flytte for en periode. Dette er noe mange i materialet drømmer om, men det er ingen av de realistiske som uttrykker noen interesse for å gjøre det. Arild synes at de korte turene for å spille turneringer med skytingen er nok. Nina vil gjerne dra en tur på ferie, men synes at det holder lenge med kortere turer. Å bosette seg i utlandet, selv for en kortere periode, er for henne helt uaktuelt.

Intervjuer: Kunne du dratt på to måneders rundtur i Latin-Amerika eller Asia med backpacking?

Nina: Ja, jeg kunne gjort det, men jeg har ikke akkurat store planer om det. To måneder, jeg tror kanskje jeg ville blitt litt... det er kanskje litt lenge, tenker jeg. Jeg liker å slappe av litt hjemme, ha det faste rundt meg. To måneder uten å vite hva man skal gjøre er kanskje litt lenge.[...]

Intervjuer: Etter tre år da ser du for deg at du skal jobbe to år. Her i byen da eller?

Nina: Eh, ja. Jeg har lyst til å i første omgang søke her i byen, men hvis jeg ikke får noen jobb her så må jeg jo flytte ut, finne et annet sted.

Intervjuer: I Norge?

Nina: Ja, jeg har lyst til å være i Norge. Jeg er ikke så stødig i språk, så da tror jeg det er best å holde seg her.

Trygghet og stabilitet er som man ser både på yrkesplanene og den hjemmekjære holdningen mye til stede hos informantene i denne kategorien. Dette er verdier som sjelden dukker opp ellers i materialet, så det er tydelig at de verdsetter dette mye høyere enn de fleste andre. Stadig nye opplevelser og forandring er ikke et mål i seg selv i like stor grad som hos de andre kategoriene.

Intervjuer: Ser du for deg å være i samme yrke resten av livet?

Hanna: Ja, jeg håper jo det! At jeg finner noe jeg trives så godt med at jeg kan drive med resten av tiden. Slik at jeg slipper omskolering og alle de greiene der.

Det kan se ut som yrkes- og utdanningsvalg i denne kategorien til en viss grad er basert på redsel for å mislykkes, heller enn basert på tro på egne evner. Slik kan man sammenlikne dem med de flinke pikene. Forskjellen er at de flinke pikene jobber hardt for å gjøre sjansen større for å oppnå det de vil. I kontrast til dette viser informantene i den realistiske gruppen på sin side en nærmest resignert holdning, og avviser heller ambisjoner, enn å risikere å mislykkes. Informantene i denne kategorien avviser altså i størst grad mange av de individualiserte idealene for sin egen del. Det er imidlertid bare én av dem som setter sin opplevelse av egne muligheter inn i en større sammenheng, hvor hun kritiserer den individualiserte diskursen. Katarina er en spesielt interessant informant, fordi hun ofte sier det diametralt motsatte enn de 33 andre.

Intervjuer: Kjenner du til uttrykket «Alle er sin egen lykkes smed?»

Katarina: Jeg har hørt det.

Intervjuer: Hva synes du om det uttrykket?

Katarina: Veldig amerikansk. Litt sånn derre «Yes, we can».

Intervjuer: Er du enig i det?

Katarina: Det er jo selvfølgelig noe sant i det, men det handler jo også like mye om hvilke muligheter du har, da. Det er jo ikke like lett å komme seg opp og fram som alle skal ha det til.

Stian: Samfunnets krav til hva de krever av folk i arbeid har endret seg?

Katarina: Mhm. Men det har jo også blitt et problem nå at det blir for mange akademikere, i følge noen[...]

6.1.4 Uavklarte

Grunnen til at denne kategorien har fått navnet Uavklarte er at de i mye mindre grad enn de andre informantene har konsolidert sine ønsker med sine opplevde muligheter. Blant informantene i denne kategorien synes det som dette handler om at de er svært usikre på hva de opplever som sine muligheter. De oppgir et ønske, men gir samtidig uttrykk for at de er utrygge på om de kan oppfylle dette. De uavklarte har ofte høye ambisjoner, og ønske om å få innpass på studier som er vanskelige å komme inn på. De søker også i stor grad yrkesveier som er preget av ekstrem konkurranse og liten jobbtrygghet. Dette gjelder for eksempel Aleksandra og Silje, som vil bli skuespillere. I så måte kan de minne mye om de Kompetitive og de Flinke pikene. De minner også om disse kategoriene i verdier og holdninger, og har ofte lite av Realistenes ønsker. Forskjellen syns rett og slett å ligge i lavere selvtillit, og større opplevd risiko. Der de Flinke pikene og Kompetitive er usikre på hva de har *lyst* til å gjøre, er det denne kategorien som i størst grad uttrykker at de har mål og drømmer de er usikre på om de har *mulighet* til.

Denne usikkerheten, men som ikke ennå er gjort om til visshet i en eller annen retning, har ført til at de har satt opp alternative scenarier for seg selv. De har konstruert et som de oppfatter som drømmescenariet, og et som de ser som mindre attraktivt, men som oppfattes som mer realistisk å få gjennomført. Felles for alle i kategorien er at de ikke enda har tatt noen tydelige skritt verken for å oppnå det de helst vil, eller det de ser på som det realistiske

alternativet. De blir gående og være usikre på om de skal ta spranget for å prøve å få til det de vil, eller om de skal gi opp, og ikke engang prøve å skape seg det livet de helst ønsker.

Intervjuer: Du nevnte også at du har planer om å søke på politihøyskolen?

Emil: Ja, i hvert fall det som virker mest aktuelt nå. Men jeg har ikke helt bestemt meg.

Intervjuer: Har du andre alternativer du har vurdert?

Emil: Nja. Jeg har hatt lyst til å studere psykologi. Men jeg er litt usikker på om jeg kommer inn. Man må jo prøve å tenke litt realistisk også!

Intervjuer: OK. Så hvis du ikke kommer inn med karakterene du har nå, ville du vurdert å ta et år på Bjørknes for å forbedre de?

Emil: Ja, jeg kunne nok vurdert det. Men selv med ett år på Bjørknes, så er konkurransen ganske hard da. Om de få plassene som er. Hvert fall i Norge.[...]

Intervjuer: La oss si at når du skal søke på politihøyskolen da: er det noe du virkelig, virkelig vil?

Emil: Nei.

Emil er tydelig på at han egentlig har lyst til å bli psykolog, men av frykt for å ikke få til dette, vurderer han politihøyskolen. Han har imidlertid ikke søkt noen av stedene, eller forberedt noe for en søknad på politihøyskolen, som har opptak bare noen måneder etter vi snakker med ham, med harde opptaksprøver og flere intervjuer. Han skyver valget foran seg, fordi han egentlig ikke har lyst til det han tror han kan få til, og ikke tror han kan få til det han har mest lyst til. Istedenfor jobber han som lærervikar, mens han håper at det skal bli klarere for ham etterhvert, hva han burde gjøre.

Felles for alle de Uavklarte er at deres førstevalg av yrkesvei ville innebære en klassereise. Foreldrene til to av dem har nedre middelklasseyrker, som sykepleiere og lærere, mens de selv har aller mest lyst på en yrkeskarriere innenfor profesjoner som lege eller psykolog, eller økonomer. To andre har foreldre i høyere middelklasse, men de har et ønske om å bli utøvende kunstnere. Det fremstår som endel av usikkerheten har sin grobunn i at disse yrkene oppfattes som mer uoppnåelige for dem, enn for de som har foreldre som har liknende jobber som de vil ha selv.

Aleksandra: Fordi, for eksempel, hva slags muligheter man har etter å gå på videregående skole i altså, ved dramalinja, så er det så klart veldig mange på Nissen,

som har kontakter fra før av. Ikke fordi de er fra vestkanten, men de bor gjerne der fordi de har kontakter, eller fordi de har allerede foreldre i film eller musikkbransjen, da. Så sann sett så er det på en måte kanskje vanskeligere for meg å oppnå de samme tingene som mange andre som gikk på Nissen med meg kunne, eller kan.

Konsekvensen av at de uavklarte ikke klarer å finne balansen mellom drømmer og muligheter er at de i hvert fall i en periode fremstår som «refleksive tapere» (Lash: 1994). Fordi de ikke klarer å bestemme seg for hvor de hører hjemme og hva slags utfordringer de har mulighet til å løse, så tør de heller ikke ta viktige framtidvalg. De flyter heller rundt i ekstrajobber med liten jobbsikkerhet og lav lønn. Mangelen på avklaring fører til en ytterligere påkjenning fordi det oppfattes som ubehagelig og stressende å ikke komme i gang. Dette behøver ikke få så store konsekvenser på lengre sikt, men det oppfattes problematisk for dem nå.

6.2 Sosialt strukturert usikkerhet

Med bakgrunn i fortellingene til mine informanter finner jeg forskjell i den subjektive opplevelsen av risiko for å ikke klare å få til det de ønsker, og endatil flere som allerede har avskrevet det de regner som urealistiske fremtidsdrømmer. Det som også er tydelig er at kjønns- og klasseforskjeller spiller en rolle for hvordan mine informanter opplever, og reagerer på en slik usikkerhet. Selv om klassebakgrunnen ikke er fullstendig overlappende, så er det et klart mønster. Flere av informantene selv forteller også historier som gjør at det er lett å tro at de selv også til en viss grad tenker at deres bakgrunn har hatt en betydning for hva de kunne se for seg i fremtiden. Aleksandra sier rett ut at hun er redd for at hennes manglende nettverk i teaterbransjen kan bety at hun ikke lykkes i sin ambisjon om å bli skuespiller. Marit er like tydelig på at hennes søsken, som alle har tatt master og doktorgrader har gjort at hun ser for seg å gjøre det samme.

7 Konklusjon

I innledningen til denne oppgaven stilte jeg spørsmålet: Er det mulig å bli fristilt til det samme? Konklusjonen på dette spørsmålet er i stor grad ja. Jeg fant klare tegn på en restandardisering av ung voksen-perioden, med nye felles forventninger og verdier som former valgene de unge voksne tar. Disse verdiene er i stor grad verdier som minner om de som er beskrevet i de nye samtidsdiagnosene av blant annet Giddens, Beck og Bauman. Individualiseringen, som har skapt ung voksen-perioden og frigjort de unge voksne fra gamle normer om voksenliv, har samtidig skapt nye standarder og idealer som de unge voksne forsøker å leve opp til.

Individualiseringens idealer og verdier er viktige i de unge voksnes fortellinger, men jeg ser likevel at en del sosialt strukturerte praksiser fremdeles påvirker deres valg. Et gjennomgående mønster i disse praksisene er at informantene fra øvre middelklasse fraviker sine individualiserte verdier når dette er hensiktsmessig for å nå deres mål, mens de andre oftere ofrer sine egne ambisjoner når de fraviker de individualiserte idealene. Et sentralt tema i individualiseringstesene og Andy Furlong og Fred Cartmels avledede teori om den epistemologiske feilslutningen, er postulatet om at strukturelle problemer omformes i vår bevissthet til personlig risiko. Dette finner jeg igjen i mine informanternes fortellinger. Imidlertid er heller ikke frykten jevnt fordelt. Både kjønn og sosial bakgrunn ser ut til å ha betydning for både hvor stor risiko man oppfatter at man har for å feile i sitt livsprosjekt, og hvordan man reagerer på denne usikkerheten.

Jeg har reist tre forskningsspørsmål i denne oppgaven. I dette kapittelet vil jeg presentere dem med mine funn. Så vil jeg kort kommentere hvordan min empiri stemmer overens med mitt teoretiske utgangspunkt.

7.1 En normstyrt livsfase

Fører nye normer for identitetsbygging til en restandardisering av ung voksen-perioden?

Livsfasen ung voksen er en relativt ny livsfase, og har oppstått på grunn av individualiseringens mer kompliserte krav til identitetsdannelse. Jeg finner et ideal hos mine informanter, om at man skal leve et individualisert liv, som i deres beskrivelse kan oppsummeres som originalt, autentisk og autonomt. Dette gjenspeiler seg ikke i en original og

autonom ung voksen-periode. Det har oppstått sterke normer for hvordan man skal bruke tiden, og hvilke idealer man skal legge til grunn for valgene man tar. Når informantene ikke klarer eller vil oppfylle alle disse idealene krever det begrunnelse. Alternativt utløser det et behov for å redefinere avvik fra normen slik at de passer bedre inn i den dominerende fortellingen. De individualiserte idealene blir derfor en kilde til en restandardisering av ung voksen-perioden, som beskrevet av du Bois-Reymond (2009: 36). Resultatet har jeg valgt å kalle standardisert individualisering.

Frigjøringen fra foreldre og skole skal helst gjøres med et friår som skal brukes på å oppleve noe som gir erfaringer utenom det vanlige. I en tid der alle skal ta høyere utdanning er det allment akseptert at man må gjøre det man kan for å bli noe «mer» enn sin utdanning. Denne ideen om at man må lete etter kunnskap og erfaring på en rekke områder utenfor det formelle systemet, strekker seg langt utover dette ene året. Grunnen er at informantene er redde for å stagnere, og slutte å utvikle seg som personer hvis de ikke aktivt oppsøker nye erfaringer på flere områder av livet. Dette påvirker også i høyeste grad hva slags karriereveier og utdanningsvalg informantene ser for seg. De fleste har høye ambisjoner om lengre utdanningsløp og arbeid innenfor statusyrker med høy lønn, som juss og økonomi. Dette begrunner de med at disse yrkene gir mange ulike muligheter og en mangfoldig yrkeskarriere. Disse yrkene oppfattes også som de oppfyller de individualiserte idealene, fordi studiene fremstår som mer krevende, og selvutviklingspotensialet tilsvarende høyere, enn for yrker som regnes som mindre krevende og mer rutinepreget. Dette har også en moralsk dimensjon, da de unge voksne føler at deres generasjon har fått muligheter som ingen andre generasjoner før dem, og at de har en plikt til å bli den beste utgaven av seg selv. Status og lønn oppfatter de som sekundært for yrkesvalg, og de påpeker at dette ikke betyr noe for deres beslutninger. Å være opptatt av slike sosiale markører er informantene svært kritiske til, og flere tar eksplisitt avstand fra et samfunn de oppfatter som for materielt orientert.

De individualiserte idealene tilsier at enhver har ansvaret for sin egen livslykke, og at det ikke er noen andre som kan ta ansvaret hvis man ikke oppnår det man har satt seg fore. Derfor blir også valgene tilsvarende tyngende, når hele ansvaret hviler på enkeltindividet. Selv om de fleste informantene vet at ytre faktorer som bakgrunn og økonomisk situasjon kan skape begrensninger er det ikke noe de fokuserer på for egen del. Det er heller ikke noe de aksepterer på et normativt plan. De er klar over de strukturelle mekanismene, men føler på

tross av dette, et moralsk ansvar, som ikke tar hensyn til denne kunnskapen. I tillegg er det et klart mønster i at de som i størst grad har reflektert over dette er de med den mest privilegerte posisjonen, mens de som kanskje kjenner disse begrensningene på kroppen faktisk tillegger dem mindre vekt.

Å oppfylle de individualiserte idealene er langt fra gratis. Informantene er derfor i stor grad avhengige av foreldrene for både å ha råd til reising og andre prosjekter i friåret. Flere vil også ha behov for økonomisk støtte i form av muligheten til å bo hjemme i perioder eller støtte til studier i utlandet, som de har planlagt. Dette er ikke uproblematisk for informantene, selv om de aller fleste har foreldre som både har råd og lyst til å bidra. Grunnen til at støtten er en utfordring er at det strider i mot idealet om autonomi. En del av prosessen med å bli voksen er at de unge voksne ønsker å ha en relasjon til sine foreldre som minner om Giddens' begrep rene relasjoner, som jeg beskrev i kapittel 4. De unge voksne er derfor veldig tydelige på at foreldrenes bidrag ikke betyr at de har noen moralsk legitimitet i å kreve innflytelse over dem selv om de bor hjemme. Foreldrene skal ha minst mulig påvirkning på hvordan friåret brukes, og heller ikke være for involvert i barnas valg av utdanning. De skal først og fremst bare bidra praktisk, økonomisk og emosjonelt til barnas løsrivelsesprosess og livsprosjekt, uavhengig av hva det måtte bestå av. Dette viser seg å være en større utfordring for jentene enn guttene hos mine informanter. Rene relasjoner mellom foreldre og barn er også et av de aller sterkeste idealene de unge voksne har, og flere av jentene har fremskyndet sine planer om å flytte hjemmefra, nettopp fordi de ikke opplever at denne relasjonen er som de ønsker.

7.2 Ny modernitet -ny reproduksjon

To av mine forskningsspørsmål ble reist for å undersøke hvordan individualiserte samfunnsprosesser kan føre til strukturell ulikhet, og om en slik ulikhet er synlig i mitt materiale. Min empiri viser at den sosiale bakgrunnen til informantene blir reproduisert på flere måter. Det reflekteres gjennom hvordan informantene reagerte på usikkerheten som de opplevde rundt å velge utdanning og yrke, som de oppfattet som både komplisert og risikofyllt. Det viser seg også i hvordan de forholder seg til individualiseringsverdier i yrkesorientering og personlige relasjoner.

Følges de individualiserte verdiene alltid av individualisert praksis?

At de individualiserte verdiene er viktig for mine informanter og har stor innflytelse på deres valg er det liten tvil om. Likevel opplever jeg at de har et relativt pragmatisk forhold til verdiene, og ikke er så bundet av dem når de beskriver de valgene de tar, som når man prater om verdier på mer generelt grunnlag. Man ser altså at de tilpasser narrative de trekker på til de individualiserte normene, i større grad enn de tilpasser sin praksis. Alle informantene synes at det er viktig å ikke tenke for mye på hva omgivelsene gjør, for å komme frem til selvstendige valg, i tråd med sin egen personlighet og sine egenskaper. Likevel er mange av dem mer inspirert av sine nærmeste enn de vil være ved, og kanskje mer enn de har reflektert over. Flere av informantene forteller for eksempel at de har lyst til å ta utdannelse som foreldre og steforeldre har vært gjennom, eller at de har vurdert å gjøre det samme i friåret sitt som storebror eller venninner. Denne praktiske holdningen til de individualiserte verdiene finner man igjen på tvers av klassebakgrunn, men det er ikke alle områder av livet som utfordrer verdiene likt for informanter med ulik klassebakgrunn.

I mitt materiale ser jeg allerede tegn til horisontal stratifikasjon, som følger «gamle» klasseskiller. Flere informanter med arbeiderklassebakgrunn uttrykker trygghet som et kriterie for yrkesvalg. Denne formen for trygghetssøken i konflikt med de individualiserte idealene er det ingen av informantene fra høyere middelklasse som uttrykker. Til gjengjeld har flere av dem valgt utdanningsinstitusjon på bakgrunn av institusjonens status, som også er et brudd på de individualiserte idealene som de selv har gitt uttrykk for. I Norge, hvor utdanning på de aller mest prestisjetunge studiene er gratis, og lånekassen kan hjelpe til hvis man skal til utlandet, ser vi altså likevel tendenser til horisontal stratifikasjon.

Jeg finner også at det er en forskjell i hvordan informanter med ulik klassebakgrunn forholder seg til høyere utdanning. Idealet om konstant læring og utvikling er et sentralt individualiseringsideal i den store fortellingen til mine informanter. Likevel uttrykker noen få informanter at målet bare er å komme gjennom utdanningen, og ut på andre siden. Dette er et brudd på de individualiserte verdiene. Utsagnet går også tydelig på tvers av den forventningen vi har til at unge voksne skal se en egenverdi i ung voksen-perioden som noe annet enn et nødvendig onde for å «bli voksen». De to forskjellige synene har som konsekvens at det er flere fra lavere middelklasse og arbeiderklasse som ser for seg å ta utdannelse på tre år eller mindre, mens de færreste med bakgrunn fra høyere middelklasse ønsker det.

I informantenes personlige relasjoner ser man et igjen et klart skille i tankegang som følger de samme skillene i bakgrunn. Informantene fra øvre middelklasse er mer påvirket av de

individualiserte verdiene i praksis. Egne ambisjoner styrer måten de opprettholder vennskap på, der det motsatte er tilfelle for de aller fleste informantene som har nedre middelklasse- eller arbeiderklassebakgrunn. I tillegg til at de løsere relasjonene unge voksne i øvre middelklasse gjør dem fleksible og mobile i tråd med det individualiserte idealet, kan de få igjen mye i form av store nettverk som kan hjelpe dem i å lykkes med å realisere sine høye ambisjoner for yrkeslivet. Her ser vi også et kjønnsaspekt, der jenter i større grad enn gutter tilpasser sine valg kjærestene sine.

Opplever de unge voksne personlig risiko uavhengig av kjønn og sosial bakgrunn?

Samtlige av mine informanter uttrykker en viss bekymring for fremtiden. Muligheten for at ikke alt blir som man ønsker seg, er en følelse alle kjenner på i en periode der det er mange forandringer på en gang, og få faste holdepunkter. Alle har en frykt for å velge, fordi de oppfatter valg som tas i ung voksen-perioden som veldig betydningsfulle, og er redde for å velge feil. Det er også påfallende at de omtaler alle fremtidsplaner og ønsker som ikke er i den aller nærmeste fremtid i en risiko-terminologi. Det er tydelig at de ser på fremtiden som usikker. Det er imidlertid heller ikke på dette området slik at de unge voksne reagerer likt på denne frykten, eller kjenner på den i like stor grad. Min inndeling av informantene, både med tanke på hvordan og hvor mye de ble påvirket av denne usikkerheten og hvordan de håndterte den, har igjen vist at både kjønn og klassebakgrunn spiller en rolle. Det empiriske materialet delte seg naturlig inn i 4 typer. Disse typene kalte jeg *Kompetitive*, *Flinke piker*, *Realistiske* og *Uavklarte*.

7.2.1 Risikotypologien

De *Kompetitive* har minst følelse av risiko, og størst følelse av kontroll over sin egen situasjon. Samtlige har ambisjoner om utdanninger og yrkesretninger med stor konkurranse, men bekymrer seg ikke veldig mye for om de klarer det. Informantene i denne kategorien har i stor grad bakgrunn fra høyere middelklasse.

Flinke piker har omtrent de samme ambisjonene, men kjenner i stor grad på frykten for å mislykkes. Måten de håndterer dette på, er ved å arbeide veldig hardt, og overoppfylle omgivelsenes forventninger, for å minske den objektive muligheten for nederlag. Disse jentene er mer motivert av frykten for å skuffe andre, enn de er for å lykkes selv. De *Flinke*

pikene har en noe mer blandet bakgrunn enn de *Kompetitive*. Den består av norske jenter fra øvre middelklasse, og innvandrerjenter fra arbeiderklassen.

De *Realistiske* er de eneste av mine informanter som bare vil ha en jobb som man kan leve av, og muliggjøre andre interesser ved siden av. Flere av disse har interesser som andre kanskje ville håpet på å gjøre noe mer ut av, men de forteller at dette er vanskelig og utrygt, og at de derfor bruke fritiden på dette og ha en sikker jobb ved siden av. Alle de *Realistiske* har sin bakgrunn i nedre middelklasse og arbeiderklassen.

De *Uavklarte* er informantene i materialet som har kommet kortest i planleggingen av fremtiden. Dette er ikke fordi de ikke vet hva de vil, men fordi de har lyst til å gå yrkesveier og ta utdanninger som det er stor konkurranse om, og er redde for å mislykkes, og har alle derfor utarbeidet minst en plan B. Imidlertid er de ikke klare for å gi opp om drømmekarrieren ennå, så resultatet blir at de utsetter valget, uten å komme videre.

7.3 Epistemologisk feilslutning eller ufarlig illusjon?

I innledningen til denne oppgaven presenterte jeg ideen om at individualiseringen av samfunnet i stor grad dreide seg om en epistemologisk feilslutning. Vi blir blendet av mangfoldet av livsstiler og konsumkultur til å tro at våre liv er mindre sosialt strukturerte. Dette er en form for falsk bevissthet, som bare fungerer for å gjøre privilegier og sosiale ulikheter usynlige.

På mange områder finner jeg støtte for en slik tolkning av individualiseringen av de unge voksne i Oslo også, i fortellingene til mine informanter. Det er klart at individualiseringens verdier har stor oppslutning blant mine informanter. Det er også tydelig at det fremdeles er en del sosialt strukturerte praksiser. Jeg finner også igjen følelsen av personlig risiko, som påvirker dem i ulik grad og på forskjellige måter.

Imidlertid fremstår individualiseringen like mye som verdier og normer, som den fremstår som en virkelighetsforståelse. Jeg oppfatter derfor den epistemologiske feilslutningen, for mine informanter, mer som en relativt ufarlig illusjon. Den er et verdisett, som informantene klarer å forholde seg refleksivt til, i den forstand at de klarer å vurdere det opp mot andre verdier og virkelighetssyn. Informantene trekker på individualiserte narrativ når de snakker

om ideer og verdier. Samtidig har de også en forståelse av sosiale strukturer, som noen ganger trekkes frem når de beskriver konkrete situasjoner. Flere av mine informanter er også organisert i politiske partier. Dette oppfatter jeg som et tydelig tegn på at ikke bildet Andy Furlong og Fred Cartmel tegner av manglende strukturell bevissthet hos unge i det britiske samfunnet passer like godt på unge voksne i Oslo.

Selv om man ikke skal bagatellisere det presset unge voksne har i dag, om å prestere på ulike arenaer og ta ansvaret for om dette lykkes, så er ikke den individualiserte historien den eneste mine informanter har i sitt repertoar.

7.4 Veien videre

Denne studien omhandler verdier og valg som tilhører unge voksne i begynnelsen av ung voksen-perioden. De hadde på intervjuutidspunktet akkurat fullført videregående utdanning, og de fleste livsvalg var på planleggingsstadiet. De har derfor noen år igjen før de har fullført de utdannelsene de har planlagt, tatt en helt annen utdanning, eller gjort noe de ikke ville ha forestilt seg da vi pratet med dem. På det personlige plan vil både forhold til foreldre, venner og kjærester gå igjennom store endringer. En studie som tok opp igjen tråden der «Young Perspectives» slutter, og intervjuer disse unge voksne på nytt ville derfor gi spennende innsikter om hvordan prioriteringer og verdier kan endre seg i løpet av de neste årene, og hva slags erfaringer de har gjort seg om arbeidsmarked og høyere utdanning. Hvor mange av de individualiserte verdiene holder stand, og hvor mange er mer aldersbetonte?

På samme måte hadde det vært fruktbart å intervju noen av ungdommene som har vært med i Ung i Oslo 2012⁹, slik vi gjorde med LUNO-ungdommen i «Young Perspectives». I denne studien kommer det frem at ungdommen i dag har markant andre verdier enn '92-kullet som våre informanter var trukket utfra. Da ville vi kanskje få testet du Bois-Reymonds teori om at en restandardisering i ung voksen-perioden ikke kan vare i et samfunn som endrer seg så fort som det gjør i dag.

---

⁹ http://www.nova.no/asset/6066/1/6066_1.pdf

Litteraturliste

Arnett, Jeffrey Jensen. 2000. «Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties.» *American Psychologist* 55 (5): 469–480. doi:10.1037/0003-066X.55.5.469.

Arnett, Jeffrey Jensen. 2006a. «Emerging Adulthood in Europe: A Response to Bynner». *Journal of Youth Studies* 9 (1) (februar): 111–123. doi:10.1080/13676260500523671.

Arnett, Jeffrey Jensen. 2006b. «Suffering, Selfish, Slackers? Myths and Reality About Emerging Adults». *Journal of Youth and Adolescence* 36 (1) (desember 16): 23–29. doi:10.1007/s10964-006-9157-z.

Bauman, Zygmunt. 2000. *Liquid modernity*. Cambridge, UK ; Malden, MA: Polity Press ; Blackwell.

Bauman, Zygmunt. 2011. *Collateral damage: social inequalities in a global age*. Cambridge, UK ; Malden, MA: Polity.

Beck, Ulrich. 2002. *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. Theory, culture & society. London ; Thousand Oaks, California: SAGE.

Beck, Ulrich. 2004. *Globalisering og individualisering*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Bernstein, Basil, 2000. «From pedagogies to knowledges». *Towards a sociology of pedagogy: the contribution of Basil Bernstein to research*. 2001. History of schools & schooling v. 23. New York: P. Lang.

Biggart, Andy. 2009. «Young people's subjective orientations to education». *Handbook of youth and young adulthood: new perspectives and agendas*. 2009. Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York: Routledge.

Boudon, Raymond. 1974. *Education, opportunity, and social inequality; changing prospects in Western society*. Wiley series in urban research. New York: Wiley.

Bourdieu, Pierre. "15 The Forms of Capital." *Readings in economic sociology* 4 (2008): 280.

- Brannen, Julia, og Ann Nilsen. 2005. «Individualisation, choice and structure: a discussion of current trends in sociological analysis». *The Sociological Review* 53 (3) (juli 29): 412–428. doi:10.1111/j.1467-954X.2005.00559.x.
- Brannen, Julia, og Ann Nilsen. 2007. «Young People, Time Horizons and Planning: A Response to Anderson et al». *Sociology* 41 (1) (februar 1): 153–160. doi:10.1177/0038038507072288.
- Breen, R., og J. H. Goldthorpe. 1997. «Explaining educational differentials. Towards a formal rational action theory». *Rationality and Society* 9 (3) (august 1): 275–305. doi:10.1177/104346397009003002.
- Brown, Phillip, Anthony Hesketh, Sara Williams, Cardiff University College, og School of Social Sciences. 2002. *Employability in a Knowledge-driven Economy*.
- Butler, Patrick. 2012. «Is scrapping housing benefit for under-25s a good idea? | Politics | guardian.co.uk». *The Guardian*. juni 25. <http://www.guardian.co.uk/politics/reality-check/2012/jun/25/is-scrapping-housing-benefit-for-under-25-s-a-good-idea>.
- Cameron, David. 2013. «Welfare speech - Speeches - Inside Government - GOV.UK». Åpnet juni 19. <https://www.gov.uk/government/speeches/welfare-speech>.
- Du Bois-Reymond, Manuela 2009. «Models of navigation and life management». *Handbook of youth and young adulthood: new perspectives and agendas*. 2009. Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York: Routledge.
- Evensen, Heidimarie Steffensen: Masteroppgave i sosiologi - Universitetet i Oslo, 2007
- Fjellvang, Camilla. 2013. «Bidrar UDs praktikantordning til sosial dumping? · Radio Nova». *radionova.no*. mai 2. <http://radionova.no/artikkel/bidrar-uds-praktikantordning-til-sosial-dumping>.
- Florida, Richard L. 2004. *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York, NY: Basic Books.
- Frønes, Ivar og Ragnhild Brusdal. 2000. *På sporet av den nye tid: kulturelle varsler for en nær fremtid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Furlong, Andy, Dan Woodman, og Johanna Wyn. 2011. «Changing times, changing perspectives: Reconciling 'transition' and 'cultural' perspectives on youth and young

adulthood». *Journal of Sociology* 47 (4) (november 29): 355–370.
doi:10.1177/1440783311420787.

Furlong, Andy og Fred Cartmel. 2009. «Mass education». *Handbook of youth and young adulthood: new perspectives and agendas*. 2009. Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York: Routledge.

Furlong, Andy, og Fred Cartmel. 2007. *Young People and Social Change New Perspectives*. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press.

Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.

Goldscheider, Frances K., Arland Thornton, og Li-Shou Yang. 2001. «Helping Out the Kids: Expectations About Parental Support in Young Adulthood». *Journal of Marriage and Family* 63 (3) (august): 727–740. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00727.x.

Granovetter, Mark S. 1973. "The strength of weak ties." *American journal of sociology* (1973): 1360-1380.

Gudmundsen, Jenny, Anne Helseth, Axel Nygaard. 2013. «Søkerstorm til økonomifag – Universitas». Åpnet juni 30. <http://universitas.no/nyhet/58261/sokerstorm-til-okonomifag>.

Hansen, Marianne Nordli. 2011. «Finnes det en talentreserve? Betydningen av klassebakgrunn og karakterer for oppnådd utdanning». *Søkelys på arbeidslivet* (3). <http://www.idunn.no/ts/spa/2011/03/art02>.

Heath, Sue. 2007. «Widening the gap: pre-university gap years and the ‘economy of experience’». *British Journal of Sociology of Education* 28 (1) (januar): 89–103.
doi:10.1080/01425690600996717.

Heggen, Kåre, og Tormod Øia. 2005. *Ungdom i endring: mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt forlag.

Hellevik, Tale. 2005. *På egne ben: Unges etableringsfase i Norge*. Oslo.

Holdsworth, C. 2004. «Family Support During the Transition Out of the Parental Home in Britain, Spain and Norway». *Sociology* 38 (5) (desember 1): 909–926.
doi:10.1177/0038038504047179.

Illeris, Knud, Naomi Katzelson, Jens Christian Nielsen, Birgitte Simonsen og Niels Ulrik Sørensen. 2009. *Ungdomsliv: mellom individualisering og standardisering*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Kaspersen, Line. 2013. «Så lett ødelegger du din egen merkevare - DN.no». Åpnet juni 30. <http://www.dn.no/talent/article2610452.ece>.

Kinsey, Alfred C. 1998. *Sexual behavior in the human male*. Bloomington, Ind: Indiana University Press.

Klausen, Trond Beldo. 2013. «Catching up qualifications or fooling around? - Research - Aalborg University». Åpnet april 24. [http://vbn.aau.dk/en/publications/catching-up-qualifications-or-fooling-around\(e257056e-e04d-4a67-a7a7-771d005324ef\)/export.html](http://vbn.aau.dk/en/publications/catching-up-qualifications-or-fooling-around(e257056e-e04d-4a67-a7a7-771d005324ef)/export.html).

Krange, Olve og Øia Tormod. 2005. «Den nye moderniteten: ungdom, individualisering, identitet og mening». Oslo: Cappelen Akademisk.

Krange, Olve. 2004. *Grenser for individualisering: Ungdom mellom ny og gammel modernitet*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Kvale, Steinar, Svend Brinkmann. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Lareau, Annette. 2003. *Unequal Childhoods Class, Race, and Family Life*. Berkeley: University of California Press.

McLeod, Julie. 2006. *Making Modern Lives: Subjectivity, Schooling, and Social Change*. Albany, NY: State University of New York Press.

Nielsen, Torben Hviid. 2010. «De «frisatte». Om individualisering og identitet i nyere samtidsdiagnoser». Dahlgren, Kenneth, og Jørn Ljunggren. 2010. *Klassebilder: ulikhet og sosial mobilitet i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Nilsson, Emmeli, Anne Marie Bergstrøm. 2013. «mobil.naturvetarna.se - naturvetarna». Åpnet juni 29. <http://www.naturvetarna.se/Mobil-startsida/Aktuellt/?articleId=6616>.

Sennett, Richard. 2001. *Det fleksible mennesket: personlige konsekvenser av å arbeide i den nye kapitalismen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Stefansen, Kari, og Gunhild R. Farstad. "Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. Betydningen av klasse." *Tidsskrift for samfunnsforskning* 49.3 (2008): 343-374.

Swartz, Teresa Toguchi, O'Brien, Kirsten Bengtson «Intergenerational support during the transition to adulthood». *Handbook of youth and young adulthood: new perspectives and agendas*. 2009. Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York: Routledge.

«Søkertall 2013 - Samordna opptak». 2013. Åpnet juni 30.

<http://www.samordnaopptak.no/info/om/sokertall/sokertall-2013/>.

Wiers-Jenssen, Jannecke. 2005. *Utbytte av utdanning fra utlandet: overgang fra utdanning til arbeid blant nordmenn med høyere utdanning fra utlandet*. Rapport 3/2005. Oslo: NIFU STEP.

Wyn, Johanna. 2009. «Educating for late modernity». *Handbook of youth and young adulthood: new perspectives and agendas*. 2009. Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York: Routledge.

Thagaard, Tove. 2009. *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Øia, Tormod. 2007. *Ung i Oslo: levekår og sosiale forskjeller*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Antall ord i oppgaven 33 454.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Vedlegg 1 Utvalgsnotat

Notat: utvalgskriterier for kvalitativ undersøkelse i forlengelsen av LUNO

Jens Lunnan Hjort

Innledning

Longitudinell Ung i Oslo (LUNO) er en NOVA-undersøkelse der Oslo-ungdommer født i 1992 har svart på tre spørreskjemaer mellom 2006 og 2010. Spørreskjemaene dekker en rekke områder i de unges liv, med utdanning som det mest sentrale. 2470 ungdommer har vært med på minst en av de tre rundene. En kort presentasjon av LUNO finnes på NOVAs nettsider: <http://www.nova.no/id/10533.0>. Så langt har det ikke blitt publisert mye på bakgrunn av data fra LUNO. Ett unntak er en artikkel av prosjektleder Kristinn Hegna (2010) i *Tidsskrift for ungdomsforskning* om endringer i utdanningsaspirasjoner mellom T1 og T2.

Jeg var selv ansatt som forskningsassistent ved NOVA mellom 2008 og 2010, og jobbet store deler av høsten 2009 og våren 2010 med den tredje datainnsamlingen. Jeg var også med i prosessen med å utforme det tredje spørreskjemaet, som ungdommene altså svarte på i en alder av 17 år, mens de fleste av dem gikk i 2.trinn på videregående skole. I dette spørreskjemaet var det inkludert et spørsmål om de unge kunne tenke seg å bli kontaktet ved en senere anledning, med tanke på et kvalitativt intervju. Av 1865 ungdommer som var med i runde 3, svarte 965 ja til dette.

Jeg har fått anledning til å basere mitt doktorgradsprosjekt på en kombinasjon av datamaterialet fra LUNO og en kvalitativ undersøkelse som følger opp et mindre utvalg av respondentene. Hensikten med dette notatet er å finne frem til en fornuftig kobling mellom de kvantitative dataene og den kvalitative undersøkelsen. Eller med andre ord, å utvikle godt begrunnede utvalgskriterier for hvem vi skal intervjuer kvalitativt, basert på det kvantitative datamaterialet.

Den kvalitative undersøkelsen vil jeg gjøre sammen med masterstudentene Margrethe Gustavsen, Linda Pettersen, Stian Mathisen og Kine Paulsen. Professor Torben Hviid Nielsen er veileder for oss alle fem. Det overordnede teoretiske temaet for doktorgradsprosjektet er spenningen mellom individualisering og sosial ulikhet. Det empiriske nedslagsfeltet er hvordan ungdommene orienterer seg mot fremtiden. På hvilke måter er ungdommene preget av individualisering og selvrealisering? Hva er sammenhengen mellom sosial bakgrunn og ulike måter å orientere seg på? Innenfor denne brede rammen er det også meningen at masteroppgavene kan fokusere på mer spesifikke temaer.

Vi ønsker å bruke respondentenes svar på spørsmål vi anser som spesielt interessante for vårt prosjekt, til å strukturere respondentmassen. Individualisering er en (langsom) historisk samfunnsprosess. Det er ikke denne vi her har data til å kunne spore. Men i litteraturen

fremsettes det hypoteser om at denne samfunnsprosessen fremprovoserer og premierer bestemte tilbøyeligheter og orienteringer hos enkeltindividet. Typiske eksempler på slike tilbøyeligheter er høy verdsetting av selvrealisering, og en fleksibel og mobil fremtidsinnstilling. I LUNOs tredje runde var det med enkelte spørsmål som kan tjene som forsøksvise operasjonaliseringer av disse tilbøyelighetene.

I dette notatet presenterer jeg disse variablene, og slår dem sammen til en indeks. Denne blir således en grovkornet operasjonalisering av tilbøyelighetene som forbindes med individualiseringsprosessen. Jeg setter så et cut-off-punkt i hver ende av indeksen, slik at vi får et segment i hver ende. Den impliserte tolkningen blir da at segment 1 består av ungdommene som er mest opptatt av selvrealisering og fleksibilitet. De er dem individualiseringstesens presumptivt “passer best” på, mens det for segment 2 vil være motsatt. I neste omgang er planen å rekruttere intervjuobjekter blant disse to segmentene. Ungdommer som havner rundt medianen på en slik indeks havner utenfor målgruppen for den kvalitative undersøkelsen. Designet er dermed komparativt, og følger et “least similar design”. Det overordnede rasjonale blir at surveymaterialet antyder en spredning i hvordan ungdommene orienterer seg med hensyn til slike dimensjoner (selvrealisering, fleksibilitet, mobilitet), en spredning som den kvalitative undersøkelsen tar sikte på å undersøke nærmere.

Variabler

Det er særlig to spørsmålsbatterier i LUNOs tredje runde som kan relateres til den type tilbøyelighet og orientering det her er snakk om: et spørsmålsbatteri om hva man vil verdsette ved et fremtidig yrke (12 spørsmål), og et om hva slags planer man har frem til 25års-alderen (13 spørsmål). Ut fra disse igjen velger jeg 5 fra det første batteriet og 2 fra det andre. Indeksen får slik to komponenter, som jeg velger å gi lik vekt når de slås sammen til en indeks. Høy score på den første komponenten indikerer en *orientering mot selvrealisering og fleksibilitet* i arbeidslivet, mens høy score på den andre komponenten indikerer en *orientering mot utlandet* (evt. “kosmopolittisk” orientering) i ens fremtidsplaner. Det kan argumenteres for at de to komponentene fanger opp ulike, men beslektede dimensjoner av ungdommens fremtidsorienteringer. En orientering mot utlandet i ens fremtidsplaner kommer gjerne sammen med en orientering mot selvrealisering og fleksibilitet i arbeidslivet, men dette behøver ikke være tilfellet. Jeg kommer tilbake til implikasjonene av å slå sammen de to komponentene.

Variablene som inngår i indeksen er:

Hvor viktig er følgende for deg når det gjelder valg av yrke? (Svaralternativer: betyr ingenting – betyr nesten ingenting – betyr litt – betyr en god del – betyr veldig mye.)

- 1 At jeg hele tiden kan lære noe nytt
- 2 At arbeidsoppgavene er varierte slik at ingen dag er lik
- 3 At arbeidet er skapende og idérikt

4 At jeg får sjansen til å skape noe ut fra min egen fantasi og kreativitet

5 At yrket gir mulighet for ulike typer jobber i løpet av voksenlivet

Hvor sannsynlig er det at du vil komme til å gjøre noe av det følgende innen du er 25 år?
(Svaralternativer: helt usannsynlig – ganske usannsynlig – litt sannsynlig – ganske sannsynlig – svært sannsynlig.)

6 Dra på en lengre reise utenfor Europa (over 2 mnd)

7 Flytte for å studere eller jobbe i utlandet

Valget av variabler er i første instans teoretisk motivert. Til å begynne med vil jeg begrunne valget med utgangspunkt i litteraturen om individualisering. Videre vil jeg gjengi resultatene fra en faktoranalyse av hver av spørsmålsbatteriene, som kan understøtte valget. I tillegg har jeg gjort mange bivariate analyser av variablene, og av egenskaper ved de to segmentene, det vil si respondentene som havner henholdsvis øverst og nederst på indeksen. Sist men ikke minst har jeg hatt anledning til å undersøke hva respondenter i de to segmentene har svart på åpne spørsmål i LUNOs andre og tredje runde, om egne utdannings- og yrkesplaner, og om hva de oppfatter som egne fortrinn og hindringer. Slik har jeg kunnet etterprøve om forskjeller i hvordan respondentene krysser av på spørsmål om fleksibilitet, mobilitet og selvrealisering, svarer til forskjeller i hvordan de ordlegger seg om egne muligheter og valg.

Teoretisk bakgrunn

Det teoretiske bakteppet for dette prosjektet er sosiologiske debatter om klasse og individualisering. Begge begreper har fra tid til annen blitt trukket i tvil. Eksempler på skyttergravskriger om henholdsvis klasse og individualisering finner vi i Wrights forsvar av klassebegrepet (1996) mot Pakulski og Waters' angrep kjent som "the death of class" (1996), og i Becks forsvar av individualiseringsbegrepet (2007) mot Atkinsons innstendige kritikk (2007). Samtidig er det ikke mangel på bidrag som søker å integrere de to perspektivene (f. eks. Furlong og Cartmel 1997, Savage 2000, Adams 2006). Dette prosjektet tar som utgangspunkt at begge begreper fanger opp reelle samfunnsmessige prosesser, og retter fokus mot hvordan de kan forstås i sammenheng med hverandre.

Selv om vi kan lese klassiske sosiologiske teorier om overgangen fra tradisjonelle til moderne samfunn som teorier om individualisering, har klassebegrepet en lengre tradisjon enn individualiseringsbegrepet, i alle fall som omdreiningspunkt i empirisk arbeid. Mens vi er vant til operasjonaliseringer av klassebegrepet til bruk i empirisk forskning, kan vi ikke si det samme om individualiseringsbegrepet. Klasseperspektivet vil stå sentralt i prosjektet, selv om det ikke brukes som utvalgs-kriterium for den kvalitative undersøkelsen. Survey-materialet blir analysert med hensyn til klassebakgrunn, og i den kvalitative undersøkelsen vil betydningen av sosial bakgrunn bli undersøkt i hvert enkelt tilfelle. Det legges som nevnt heller ikke opp til en direkte operasjonalisering av individualiseringsbegrepet, men en grovkornet

operasjonalisering av visse tilbøyeligheter hos enkeltindividet, som hevdes å bli mer sentrale i kjølvannet av de siste tiårs individualiseringsprosesser.

Beck, Bauman og Giddens hevder alle at det er nye egenskaper, kompetanser og ressurser som blir viktige i et individualisert samfunn. Slik det legges frem handler dette om å være fleksibel og reflekssiv, og å kunne håndtere og mestre usikkerhet og risiko. Vi må regne med at noen får dette bedre til enn andre. Lash (1994) kontrasterer “reflexivity winners and losers”, slik Bauman (1997) kontrasterer “turister og vagabonder”. Individer som scorer høyt på en slik akse besitter kompetansen som skal til for å mestre risiko og kompleksitet i det individualiserte samfunnet, og utgjør samtidig den gruppen som teorier om individualisering “passer best på”. I tråd med litteraturen vil denne gruppen også være dem som er mest preget av selvrealiseringsideologi.

Selvrealisering, fleksibilitet og mobilitet

Teorier om individualisering tar gjerne utgangspunkt i institusjonelle og/eller kulturelle samfunnsendringer (Krange 2004, Aakvaag 2006), og går derfra videre med hypoteser om hvilke følger disse får for enkeltindividet. Beck anser endringer i arbeidsmarkedet som en sentral motor i de siste tiårs individualiseringsprosesser (Beck 1992: 92-5). Arbeidslivet har både gjennomgått betydelige institusjonelle omstruktureringer, og betydelig kulturell reorientering, siden etterkrigstidens industrisamfunn. På det institusjonelle planet har arbeidslivet blitt mer dynamisk, fleksibelt, kunnskapsintensivt og spesialisert. Den enkelte forventer ikke lenger å tjene karrieren ut i én jobb. På det kulturelle plan har den gjengse holdningen til arbeid gradvis blitt dreiet fra et syn på arbeid som plikt og som kilde til materiell overlevelse, over mot et syn på arbeid som kilde til selvrealisering. Grovt oppsummert har normen endret seg fra at man skal yte på jobben og nyte på fritiden, til at man også skal nyte jobben, som ideelt sett skal by på spennende, karakterutviklende utfordringer (Åkvik Nilsen 2007: 6-7, Sennett 1998; 2006, Boltanski og Chiapello 2007).

Sennett hevder at “idealmennesket for den nye kapitalismen” har fleksibilitet som sin fremste egenskap. Idealmennesket for den nye kapitalismen har evnen til å kunne håndtere usikkerhet og kortsiktighet, evnen til å improvisere og fokusere på potensielle ferdigheter (i motsetning til tålmodig innlærte håndverk), og evnen til “gi slipp på fortiden” (Sennett 2006: 3-5). Kravene gjelder først og fremst innen “the cutting edge” av dagens kapitalisme, men idealet har blitt akseptert og overtatt innen store deler av arbeidslivet, og samtidens kultur generelt (2006: 12). Jeg har her behandlet endringene i arbeidslivet fra etterkrigstiden og frem til i dag svært overflattisk. Det sentrale er at det finnes betydelig grunnlag i litteraturen for en tese om at endringene har visse konsekvenser for enkeltindividers holdning til arbeid: endringene trekker i retning av en mer fleksibel orientering og et sterkere fokus på selvrealisering i arbeidslivet.

Det er ikke noe langt sprang fra en orientering mot selvrealisering og fleksibilitet, til det å være mobil, “kosmopolittisk”, og orientert mot utlandet. Ut fra litteraturen om individualisering kan vi forvente at ungdommene som er mest lystne på erfaring fra utlandet,

enten det er i forbindelse med utdanning, arbeid eller “reising for reisingens skyld”, vil finnes blant dem som også er mest orientert mot selvrealisering og fleksibilitet. Sennets idealmenneske for den nye kapitalismen vil naturligvis ikke la geografiske avstander være et hinder for nye erfaringer som kan styrke ens CV og videreutvikle ens kompetanse. For Bauman (1997: kap. 6; 2000) er kjennetegn ved dem som mestrer den “flytende moderniteten” best at de er mobile, fleksible, holder muligheter åpne og ikke binder seg for fast til geografiske steder og langvarige prosjekter. Enten rasjonalet for å reise ut handler om å forsterke sin ressursbase eller å utsette seg for nye impulser og oppleve nye ting – i de fleste tilfeller vil det kanskje være en kombinasjon av de to – vil det harmonere godt med det individualiserte samfunnets idealer om fleksibilitet og selvrealisering.

Faktoranalyse

Faktoranalyse kan forenkle et datamateriale ved å redusere antall variabler til et mindre antall faktorer. Hensikten med faktoranalyse er å identifisere mønstre i korrelasjonene mellom et sett variabler, slik at man kan undersøke om indikatorene måler en eller flere dimensjoner av et fenomen (Johannessen 2007: kap. 11).

Det første spørsmålsbatteriet jeg benytter angår preferanser ved valg av yrke. Spørsmålet respondentene ble stilt lød *Hvor viktig er følgende for deg når det gjelder valg av yrke?* I tabell 1 er alle de foreslåtte forholdene ved en yrkessituasjon tatt med i en faktoranalyse. Koeffisienter under 0,4 er ekskludert.

Tabell 1. Faktoranalyse: orientering mot arbeidslivet.

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
At jeg får sjansen til å skape noe ut fra min egen fantasi og kreativitet	.860		
At arbeidet er skapende og idérikt	.841		
At arbeidsoppgavene er varierte slik at ingen dag er lik	.609		
At jeg hele tiden kan lære noe nytt	.516	.505	
At jeg kan bruke mine spesielle evner	.496	.464	
At jeg kan gjøre noe for andre		.873	
At arbeidet er samfunnsnyttig		.760	
At jeg kan arbeide med mennesker		.668	
At arbeidet gir høy status og prestisje			.823
At arbeidet er godt betalt			.817
At det vil blir gode muligheter til å bli leder			.741
At yrket gir mulighet for ulike typer jobber i løpet av voksenlivet	.428		.490

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Tabell 1. Faktoranalyse: orientering mot arbeidslivet.

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
At jeg får sjansen til å skape noe ut fra min egen fantasi og kreativitet	.860		
At arbeidet er skapende og idérikt	.841		
At arbeidsoppgavene er varierte slik at ingen dag er lik	.609		
At jeg hele tiden kan lære noe nytt	.516	.505	
At jeg kan bruke mine spesielle evner	.496	.464	
At jeg kan gjøre noe for andre		.873	
At arbeidet er samfunnsnyttig		.760	
At jeg kan arbeide med mennesker		.668	
At arbeidet gir høy status og prestisje			.823
At arbeidet er godt betalt			.817
At det vil blir gode muligheter til å bli leder			.741
At yrket gir mulighet for ulike typer jobber i løpet av voksenlivet	.428		.490

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

Av de tre faktorene har faktor 1 en tydelig sammenheng med litteraturen om individualisering. Felles for variablene som lader på faktor 1 er at de indikerer en orientering mot selvrealisering og fleksibilitet i arbeidslivet. Variablene som lader på faktor 2 indikerer en orientering mot å være til nytte for andre og for samfunnet (altruistiske verdier), mens variablene som lader på faktor 3 indikerer en orientering mot mer tradisjonelle tegn på individuell suksess i arbeidslivet.

Variablene jeg har valgt å ta med i indeksen er markert med uthevet skrift. Når variabelen “at jeg kan bruke mine spesielle evner” er tatt ut, er det med begrunnelse i at spørsmålet kan tolkes ulikt, ut fra hvilke “spesielle evner” respondentene opplever at de selv har.

Det andre spørsmålsbatteriet jeg benytter angår planer frem til 25års-alderen. Spørsmålet lød *Hvor sannsynlig er det at du vil komme til å gjøre noe av det følgende innen du er 25 år?* I tabell 2 er alle de foreslåtte fremtidsplanene tatt med i en faktoranalyse. Koeffisienter under 0,4 er ekskludert.

Tabell 2. Faktoranalyse: Fremtidsplaner. Rotated Component Matrix^a

	Component			
	1	2	3	4
Få fast jobb	.816			
Bli samboer eller gifte meg	.789			
Få barn	.741			
Tjene nok penger til å forsørge meg selv	.672			
Kjøpe bil	.672			
Dra på en lengre reise utenfor Europa (over 2 mnd)		.773		
Flytte for å studere eller jobbe i utlandet		.728		
Ta opp studielån		.703		
Flytte hjemmefra		.653		
Ha en jobb mens jeg tenker på hva jeg skal gjøre senere			.701	
Ta opp fag for å forbedre karakterer			.694	
Avtjene verneplikt eller ta utdanning i militæret			.641	
Etablere eget firma				.751

Extraction Method: Principal Component Analysis.

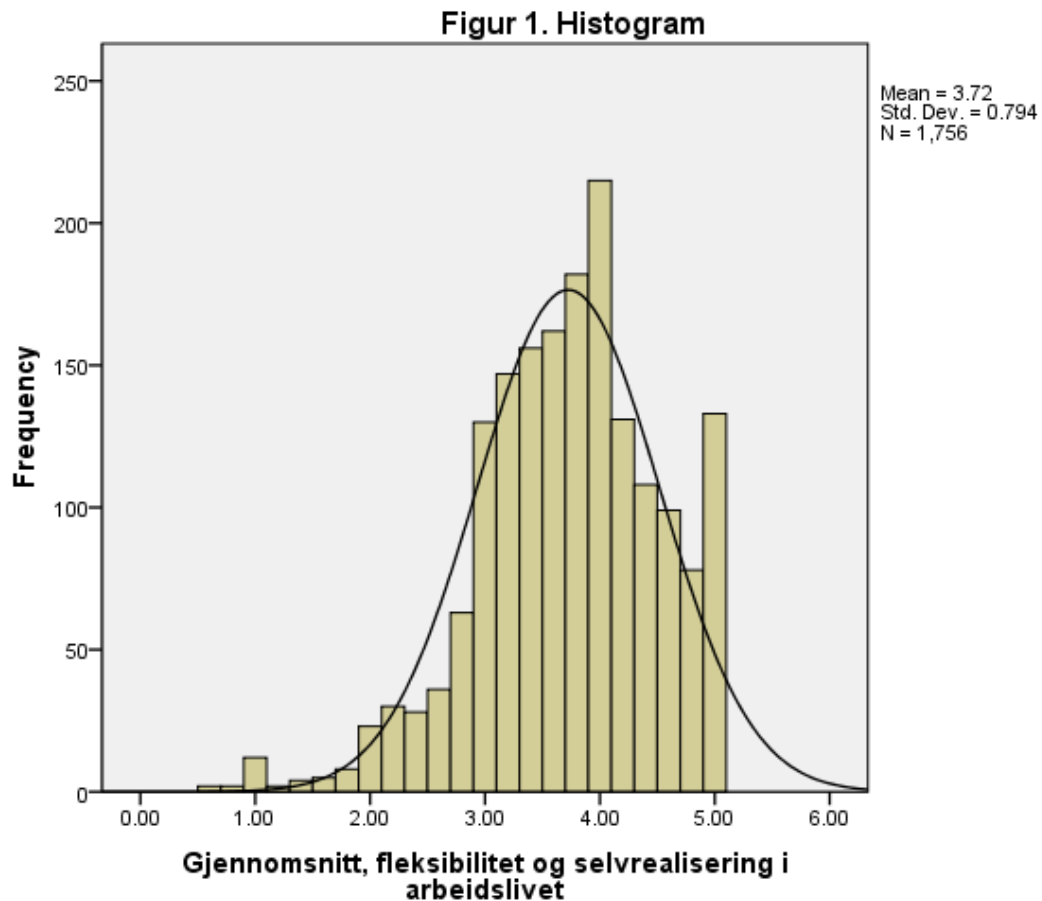
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 6 iterations.

Felles for variablene som lader på faktor 1 er at de er tradisjonelle markører for å bli voksen. Videre ser vi at de to variablene som indikerer en draging mot utlandet lader på samme faktor. Å ta opp studielån og å flytte hjemmefra kan ses på som forutsetninger for å få til lengre utenlandsopphold i ung alder for de aller fleste. Jeg velger likevel å utelate dem fra indeksen, i og med at de ikke er direkte relevante for det rasjonale jeg har lagt til grunn for utvalgsriteriene. En tolkning av faktor 3 kan være at den fanger inn fremtidsplaner som innebærer å utsette og/eller forbedre grunnlaget for veivalg som uansett vil komme senere.

Fleksibilitet og selvrealisering i arbeidslivet: frekvensfordeling og klasseforskjeller

De fem variablene jeg har plukket ut fra det første spørsmålsbatteriet ligner nokså mye på hverandre i formuleringene, og det er således ikke overraskende at de korrelerer sterkt med hverandre innbyrdes. Videre er det generelt nokså stor oppslutning om disse verdiene. Figur 1 viser fordelingen av gjennomsnittlig score på de fem variablene. Vi ser at det er et nokså lite mindretall som samler seg rundt verdiene 1 til 2, som indikerer at fleksibilitet og selvrealisering betyr “ingenting” eller “nesten ingenting” for deres yrkespreferanse.

Videre er det et interessant funn at det er svært små forskjeller med hensyn til sosial bakgrunn på disse variablene (tabell 3). Klasseskjemaet som er tatt i bruk er utviklet ved NOVA, og bygger på Goldthorpes skjema.

Tabell 3

Gjennomsnitt, fleksibilitet og selvrealisering i arbeid.

Sosial klasse basert på fars yrke, mors hvis missing. Etter Goldthorpe	Mean	N	Std. Deviation

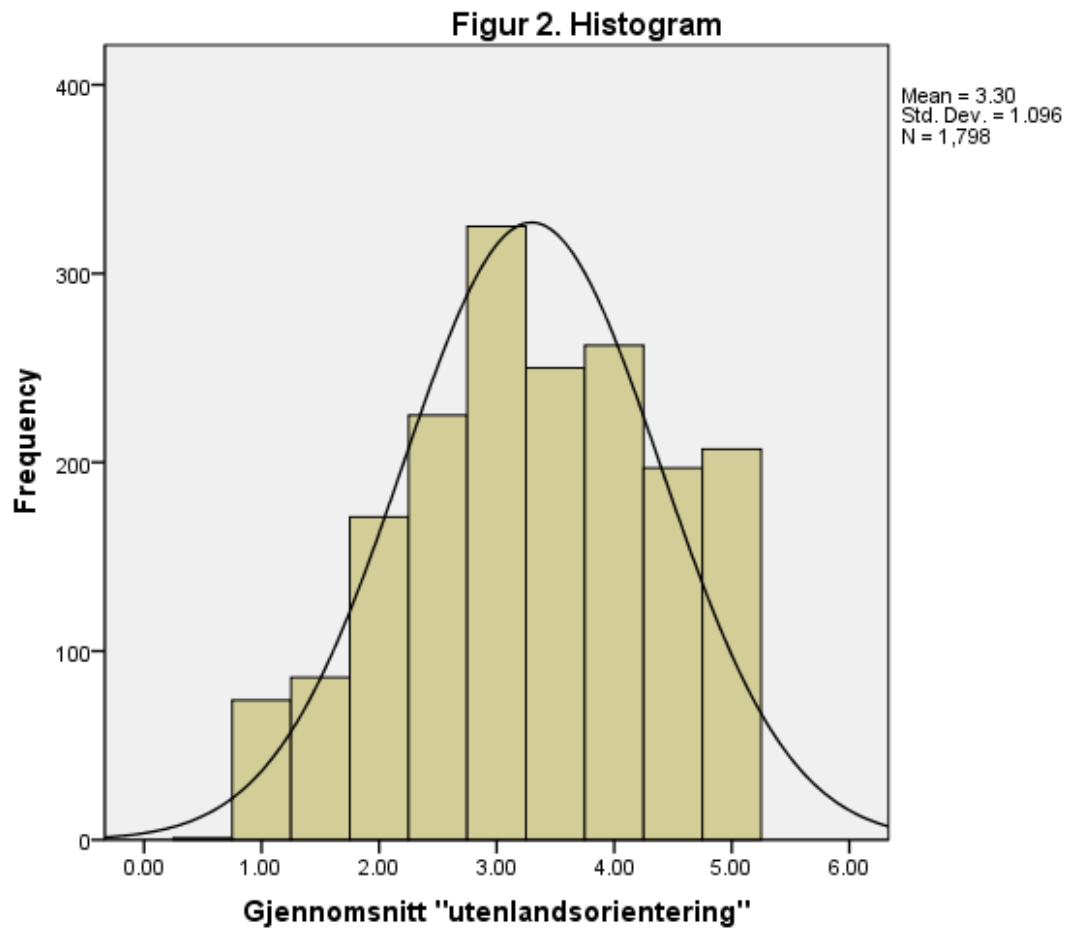
1,00 Øvre serviceklasse	3.7816	532	.72421
2,00 Nedre serviceklasse	3.6972	533	.78084
3,00 Lavere funksjonærer	3.5959	98	.85143
8,00 Faglærte arbeidere	3.7327	107	.78713
9,00 Ufaglærte arbeidere	3.7424	118	.89140
99,00 Uoppgitt/ikke kodet	3.7064	171	.91221
Total	3.7265	1559	.79194

Dette tyder på at selvrealisering og fleksibilitet er noe som verdsettes av de fleste, uavhengig av sosial bakgrunn. På figur 1 ser vi at de fleste respondentene ligger mellom verdiene 3 (betyr litt) og 5 (betyr veldig mye). Videre kan disse funnene ses i sammenheng med Furlong og Cartmels (1997; 2007) hypotese, som de har kalt “the epistemological fallacy of late modernity”, om at det er stor oppslutning blant ungdom om individualistiske verdier, mens skjevt fordelte materialle og sosiale ressurser blir utslagsgivende, på et dypereliggende nivå. Når klasse som uavhengig variabel derimot byttes ut med kjønn eller studieprogram, blir forskjellene betydelig større. Jenter og elever ved Musikk, dans og drama scorer gjennomgående høyere enn sine jevnaldrende på dette målet.

Utenlandsorientering: frekvensfordeling og klasseforskjeller

Figur 2 viser fordelingen for de to spørsmålene om utenlandsorientering (variabel 6 og 7). Også her er tyngdepunktet til høyre for den midterste verdien (3: litt sannsynlig), men spredningen er jevnere enn for variabel 1-5. Når vi undersøker fordelingen med hensyn til sosial bakgrunn (tabell 4), er det en slående forskjell til spørsmålene om arbeidsorientering. Her er klasseforskjellene tydelige. Ungdommer med en ressurssterk sosial bakgrunn anser det som mer sannsynlig at de kommer til å reise ut, enn ungdommer med en mindre ressurssterk bakgrunn.

Med andre ord, bakgrunn og ressursbase blir mer utslagsgivende når det er snakk om konkrete valg og planer, enn når det er snakk om abstrakte verdier om selvrealisering og fleksibilitet, som ser ut til å deles på tvers av sosiale skillelinjer. Igjen er dette et interessant funn i lys av Furlong og Cartmels tese.

Tabell 4.

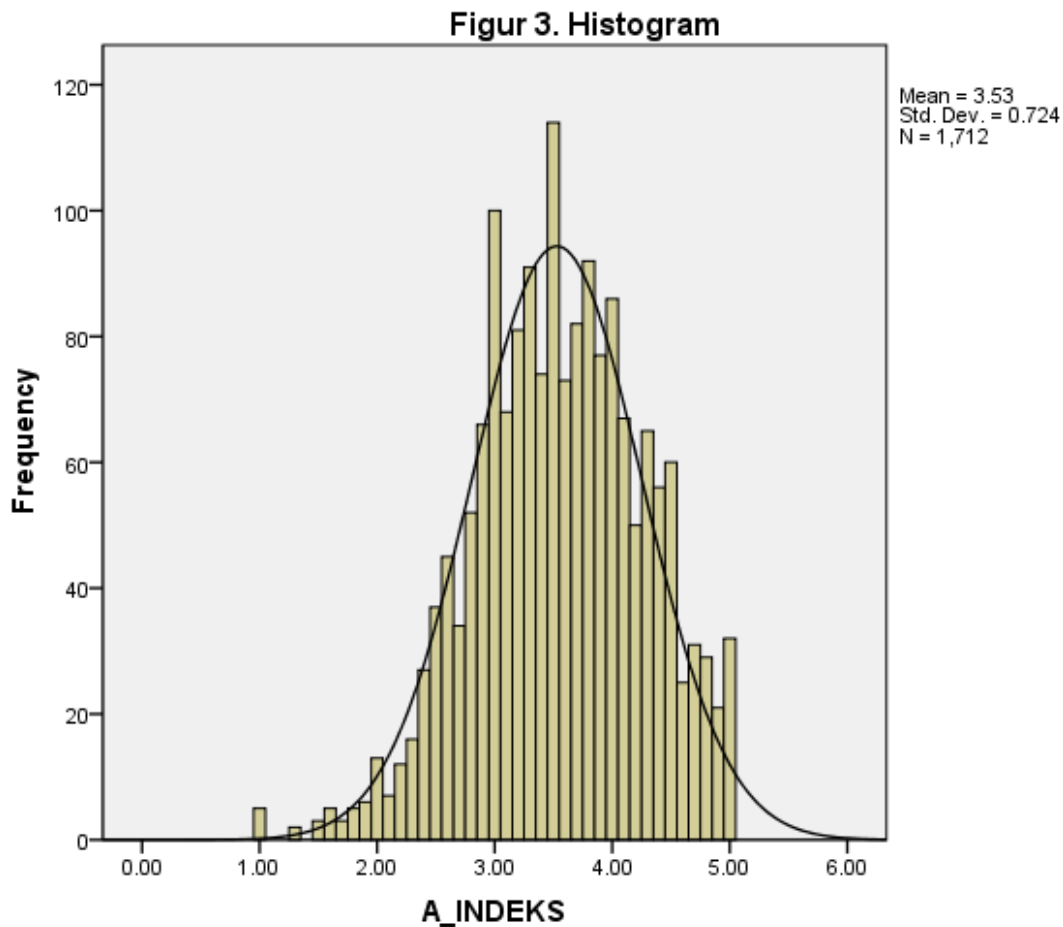
Gjennomsnitt, utenlandsorientering.

Sosial klasse basert på fars yrke, mors hvis missing. Etter Goldthorpe	Mean	N	Std. Deviation
1,00 Øvre serviceklasse	3.5721	534	1.03229
2,00 Nedre serviceklasse	3.4339	552	1.03245
3,00 Lavere funksjonærer	2.8812	101	1.18142
8,00 Faglærte arbeidere	2.7902	112	.93635
9,00 Ufaglærte arbeidere	2.6870	123	1.09656
99,00 Uoppgitt/ikke kodet	3.0170	176	1.12998
Total	3.2966	1598	1.09616

Indeks og segmenter

Når vi slår sammen variabel 1-5 og variabel 6-7 til en indeks, slår vi altså samtidig sammen variabler som ligger på litt forskjellige nivåer. Strategien innebærer at vi vil få respondenter som scorer høyt på både 1-5 og 6-7 i segment 1, og tilsvarende respondenter som scorer lavt på begge, i segment 2. Respondenter som scorer høyt på tilslutning til verdier om selvrealisering og fleksibilitet, men lavt på utenlandsorientering, eller vice versa, vil havne rundt midten av skalaen og dermed defineres ut av den kvalitative undersøkelsen. Tidligere i notatet har jeg argumentert for at det er en viss logisk sammenheng mellom de to aspektene av en orientering mot fremtiden. En kritikk kan imidlertid være at vi tar sammenhengen på forskudd, ved at ungdommer som scorer høyt på et aspekt og lavt på det andre, havner utenfor den kvalitative undersøkelsen. Det blir viktig å være obs på denne effekten av utvalgsstrategien. Analyser av surveymaterialet tyder dog på at sammenhengen er reell, i den forstand at de to målene er nokså sterkt korrelert med hverandre (Pearsons $r = 0,193^{**}$). Stilisert kan vi si at respondentene i segment 1 ikke bare slutter seg til verdiene, men også er klare til å sette dem ut i praksis ved å skaffe seg erfaring utenlands. Videre vil disse være dem individualiseringsteser passer best på, og nettopp derfor vil vi være interessert i å snakke nærmere med disse. Til slutt bygger som nevnt strategien på et komparativt “least similar design”, slik at vi bevisst går inn for å intervjuere respondenter som skiller seg fra dem i segment 1, både med hensyn til tilslutning til abstrakte verdier om fleksibilitet og selvrealisering, og med hensyn til mer konkrete planer og valg.

Indeksen beregnes ved å slå sammen de to gjennomsnittene (for henholdsvis variabel 1-5 og variabel 6-7). De to siste variablene teller dermed like mye som de fem første. Score på indeksen varierer fra 1 til 5. Jeg setter så et cut-off-punkt i hver ende, slik at jeg får ca. 180 respondenter i henholdsvis segment 1 og 2.

Tabell 5. Egenskaper ved segment 1 og 2.

	segment 1	segment 2
antall	180	185
score indeks 1-5	4,50-5	1-2,60
dikotom klassevariabel	62,4% "høy"	29,7% "høy"
kjønn	76,7% jenter	36,6% jenter

VGS-linje	Studiespesialisering 112, idrett 6, musikk dans drama 22, MK 17, elektro 2, teknikk 2, design 8, helse sosial 6	Studiespesialisering 93, idrett 11, musikk 3, MK 13, bygg 11, elektro 17, restaurant 6, teknikk 8, design 3, helse 11, service 8
andel yrkesfag	5,5 %	33,0 %
karaktersnitt	4,25	3,8
utd.aspirasjoner	56% lang høyere utdanning, 39% kort, 5% nei	34% lang høyere utdanning, 40% kort, 26% nei
delta i kvalitativt intervju?	63,3% ja	40,3% ja

Vi ser av tabell 5 at det er sterk overvekt av jenter i segment 1 og av gutter i segment 2. Den dikotome klassevariabelen er utarbeidet av Kristinn Hegna, og er basert på en kombinasjon av hva respondentene oppgir om foreldrenes yrke og utdanning. Det er tydelige klasseforskjeller, særlig er det overvekt av "lav" klassebakgrunn i segment 2. Som vi har sett bør vi huske på at det særlig er variabel 6 og 7 som skaper klasseforskjellene her. Det er også verdt å merke seg det betydelige innslaget av yrkesfagelever i segment 2.

Modifisering av segmentene

Neste steg er å luke ut respondenter som har takket nei til å være med på et kvalitativt intervju, samt å luke ut respondenter som går på yrkesfag. Det siste er et vilkår som NOVA stiller, i forbindelse med at de har søkt om midler til et prosjekt der de vil gjøre intervjuer med respondenter i LUNO som går på yrkesfag. Det er et begrenset antall av respondentene som både har takket ja til å bli kontaktet for et intervju og som går på yrkesfag, og på de enkelte studieprogrammene blir antallet svært lavt. Om vi ikke skulle gjøre dette grepet, fryktet NOVA at vi kunne komme til å "bruke opp" disse respondentene som potensielle intervjuobjekter. Grepet har naturligvis visse implikasjoner for hva slags utvalg vi får til den kvalitative undersøkelsen. Jeg skal diskutere disse etter først å ha vist frem hvordan segmentene blir seende ut etter disse utlukingsgrepene.

Etter utlukning av yrkesfagelever og respondenter som har takket nei til å bli kontaktet for intervju, står jeg igjen med 103 respondenter i segment 1 og 57 respondenter i segment 2. Et antall rundt 100 anser jeg som passende til målet om å gjøre 20 intervjuer i hvert segment. Jeg utvider derfor segment 2 til å omfatte respondenter som har en score på indeksen mellom 1 og 2,85, slik at antallet i segment 2 blir 104.

Et tredje grep går ut på å luke ut respondenter som har avgitt "tullesvar" på de åpne spørsmålene, og/eller som virker å krysse av på spørreskjemaet på en utroverdig måte.

Jeg anser også et fjerde grep som nødvendig, nemlig kjønnskvoltering av gutter til segment 1. Etter de tre første grepene består segment 1 av 79,6 % jenter. Vi er også interessert i få

snakket med gutter som er orientert mot fleksibilitet, mobilitet og selvrealisering, selv om jenter jevnt over scorer høyere på målene vi bruker (forskjellen i gjennomsnitt er omtrent 0,3 på fem-punkt-skalaen). Grepet gjøres ved at 18 jenter med score 4,5 lukes ut av segmentet, mens 27 gutter med score mellom 4,25 og 4,45 rekrutteres inn i segmentet.

Rasjonalet bak designet her er som nevnt å intervju ytterpunktene på indeksen. Derfor vil det være logisk å starte henholdsvis øverst og nederst på indeksen, når vi setter i gang rekrutteringen. Respondenter som havner helt i ytterpunktene på indeksen vil dermed ha større sjanse for å bli kontaktet, enn respondenter i segment 1 og 2 som havner nærmere midten.

Tabell 6. Egenskaper ved segmentene etter modifikasjon.

	segment 1	segment 2
antall	110	104
score indeks	gutter 4,25-5, jenter 4,55-5	1-2,85
dikotom klassevariabel	66,1% "høy"	38,5% "høy"
kjønn	57,3% jenter	50,0% jenter
VGS-linje	Studiespesialisering 73, idrett 4, musikk 13, MK 10, design 5, natur 1	Studiespesialisering 79, idrett 6, musikk 2, MK 10, design 5, natur 2

Når yrkesfagelevne defineres ut av den kvalitative undersøkelsen, betyr det naturligvis at vi ikke får intervjuet en del av populasjonen, som på mange måter skiller seg fra resten. Det er blant annet velkjent at de fleste yrkesfagene har betydelig lavere opptakskrav og betydelig høyere frafall, enn de andre studieprogrammene. Sammenlignende analyser basert på surveymaterialet viser også tydelige forskjeller i de aller fleste henseender. Det er all grunn til å tro at spørsmålet om man går på yrkesfag eller ikke, også spiller en rolle for hvordan ungdommene orienterer seg mot fremtiden. Etter alt å dømme får dette konsekvenser for designet i den forstand at variasjonen vil bli mindre. Yrkesfagelevne er potensielt et ytterpunkt, nesten uavhengig av hvordan vi definerer dimensjonene vi er mest opptatt av.

Det kan være nyttig å stille seg spørsmålet, hva er forholdet mellom denne "eksternt pålagte" begrensningen av utvalget for den kvalitative undersøkelsen, og andre seleksjonsmekanismer som fra før av er i spill? Fra T1 til T2 til T3 kan vi forvente visse seleksjonsmekanismer, som kan formuleres slik at sjansen for fortsatt deltakelse i undersøkelsen er større for "veltilpassede" ungdommer, elever med gode karakterer, lavt fravær og så videre. Tilsvarende kan vi forvente at ulike former for *marginalisering* gjør sjansen for fortsatt deltakelse mindre. Vi kan videre sammenligne dem som ved T3 svarer ja til å bli kontaktet for intervju, med dem

som svarer nei. I den første gruppen er det blant annet en større andel av jenter, en større andel av ikke-yrkesfagelever og en større andel av ungdommer med en “høy” sosial bakgrunn, enn i den andre gruppen. I tabell 5 har vi sett at 63,3 % i det umodifiserte segment 1 svarte ja, mot 40,3 % i segment 2.

Kombinasjonen av seleksjonsmekanismer og utdefinering av yrkesfag gjør segment 2 mindre forskjellig fra resten av populasjonen. Fra tabell 5 til tabell 6 utvidet vi grensen for segment 2 til scoren 2,85 på indeksen, altså tett opptil midtverdien 3, som betyr at selvrealisering er “litt” viktig i arbeidslivet og at utenlandsopphold er “litt” sannsynlig. I tabell 6 blir fordelingen på studieprogram til slutt nokså lik i de to segmentene. Karaktersnittet går også litt opp, og fordelingen med hensyn til sosial bakgrunn blir litt jevnere.

Det kan argumenteres for at den “ekstern pålagte” begrensningen trekker i samme retning som seleksjonsmekanismer vi uansett hadde måttet regne med, slik at disse på et vis blir forsterket. Som et resultat av dette bør vi i liten grad forvente å få intervjuet ungdommer hvis liv er preget av marginalisering, kulturell motstand og risiko for frafall fra skolen. Vi bør heller forvente at segment 2 består av helt normale, veltilpassede ungdommer, som likevel knytter litt andre forventninger til arbeidslivet og eventuell utenlandserfaring. Sannsynligvis vil designet likevel få frem en viss variasjon i hvordan ungdom orienterer seg mot fremtiden – en variasjon som vil være enda større blant populasjonen “alle ungdommer født 1992 i Oslo” sett under ett. Når dette er sagt, må vi naturligvis være åpne for muligheten for at intervjuene ikke får frem noen særlig variasjon. Dette vil i så fall være et interessant funn i seg selv.

Svar på åpne spørsmål i spørreskjemaene

I spørreskjemaene er det åpne spørsmål om utdannings- og yrkesplaner (T2 og T3), samt om egenoppfattede fortrinn og hindringer (T3). Svarene varierer fra blankt, til 5-6 linjer. Underveis med arbeidet med å utvikle designet, har disse svarene vært en nyttig ressurs. Arbeidet har involvert flere alternative varianter av indeksen og segmentene. Det har ikke vært noe skarpt skille mellom trinnene i arbeidet: teoretisk begrunnelse, faktoranalyser, analyser av frekvensfordelinger og krysstabuleringer, og analyser av de åpne svarene som korresponderer til fortløpende inkarnasjoner av segmentene.

Her vil jeg nøye meg med å gjengi noen hovedtrekk av hva som kjennetegner de åpne svarene i henholdsvis segment 1 og 2, og å legge ved et utsnitt av de åpne svarene som et appendiks. En fullstendig gjengivelse av hvordan drøye 200 respondenter har svart på 6 spørsmål, vil ta for mye plass, så jeg vil begrense appendikset til kun å omfatte de 30 som scorer henholdsvis høyest og lavest på indeksen, og hvordan disse har svart på de åpne spørsmålene ved T3.

Svarene på de åpne spørsmålene speiler ikke overraskende variablene som tas med i indeksen. I segment 1 nevner flere planer om å reise eller studere i utlandet, og verdsetting av selvrealisering og fleksibilitet skinner gjennom. Det er generelt et høyt ambisjonsnivå, og en høy representasjon både av typiske statusyrker som advokat og lege, så vel som mer artistiske

ambisjoner. Respondentene i segment 1 svarer generelt mer villig og ekstensivt på disse spørsmålene, enn sine jevnaldrende.

I segment 2 er det færre som velger å svare på spørsmålene overhodet, og noen “køddesvar”. Noen nevner konkrete planer som er mer avdempet enn dem i segment 1, som for eksempel sykepleier eller førskolelærer. Flere uttrykker at de rett og slett ikke aner hva de har tenkt å gjøre. Samtidig er det mange som har høye ambisjoner også her.

Forskjellene mellom segment 1 og 2 blir mindre tydelige etter at yrkesfagelevne, og dem som ikke ønsker å bli kontaktet på nytt, lukes ut.

Bibliografi

- Adams, M. (2006). Hybridizing Habitus and Reflexivity: Towards an Understanding of Contemporary Identity? *Sociology* 40(3): 511-528.
- Atkinson, W. (2007). Beck, individualization and the death of class: a critique. *The British Journal of Sociology* 58(3): 349-366.
- Bauman, Z. (1997). *Postmodernity and its Discontents*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, U. (2007). Beyond class and nation: reframing social inequalities in a globalizing world. *The British Journal of Sociology*, 58(4):679-705.
- Boltanski, L. og E. Chiapello (2007). *The New Spirit of Capitalism*. London: Verso.
- Furlong, A. og F. Cartmel (1997). *Young People and Social Change: Individualization and Risk in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Furlong, A. og F. Cartmel (2007). *Young People and Social Change: New Perspectives*. Maidenhead: Open University Press.
- Hegna, K. (2010). Endringer i utdanningsaspirasjoner gjennom ungdomsskolen – kjønn, klasse og minoritetsbakgrunn. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 10(1), 89-104.
- Johannessen, A. (2007). *Introduksjon til SPSS*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Krange, O. (2004). *Grenser for individualisering: Ungdom mellom ny og gammel modernitet*. *NOVA Rapport* 8(4).
- Lash, S. (1994). Reflexivity and its Doubles: Structure, Aesthetics, Community, i Beck, U., Giddens, A. og S. Lash, *Reflexive Modernization*, 110–73. Cambridge: Polity Press.
- Pakulski, J. og M. Waters. (1996). *The Death of Class*. London: SAGE.
- Savage, M. (2000). *Class Analysis and Social Transformation*. Buckingham: Open University Press.
- Sennett, R. (1998). *The corrosion of character : the personal consequences of work in the new capitalism*. New York: W.W. Norton.
- Sennett, R. (2006). *The Culture of the New Capitalism*. Yale: Yale University Press.
- Wright, E.O. (1996). The Continuing Relevance of Class. *Theory and Society*, 25:693-716.
- Åkvik Nilsen, R. (2007). Før var alt for fast, nå er alt for flytende: En kritikk av Zygmunt Baumans samtidsdiagnose. *Sosiologisk tidsskrift* 15(1): 3-28.

Aakvaag, G.C. (2006). Individualisering – en sosiologisk modell. *Sosiologisk tidsskrift* 14(4): 326-350.

Appendiks: svar på åpne spørsmål

Spørsmål:

Hvilke utdanningsplaner har du? Hvilket yrke ser du for deg at du vil ha når du blir voksen?

Hvilke ressurser gjelder deg? Mine ressurser er... (+)

Hvilke hindringer gjelder deg? Mine hindringer er... (-)

Segment 1

Utvalg: de 25 respondentene med høyest score på indeksen.

1 Har lyst til å bli politi. Å komme inn på politi høyskolen etter eventuelt å ha vært i militæret.

2 Jeg skal studere psykologi eller journalistikk eller jus. psykolog.

+Jeg har ambisjoner og innsatsvilje. Jeg vet at jeg kommer til å klare med bra

-Jeg vil for mye innimellom, og blir lett skuffet over meg selv

3 Generalsekretar i FN

+Jeg er smart.

-Jeg er lat.

4 Advokat.

+At jeg har høye ambisjoner. At jeg har talenter. At jeg er villig til å jobbe hardt. At jeg er flink i Norsk

-At jeg er ubeslutsom. At jeg tenker for mye på hvordan andre opplever meg

5 statsvitenskap. human resources

+ambisjoner. Samarbeidsvillig. gode karakterer. selvstendig og egenrådig

-norsk. Hijab

6 bli rik. Kunstner.

7 Jeg vil gaa paa universitet innenfor et spesielt felt, kanskje psykologi. Journalist eller psykolog.

8 Bli finansmegler! Askjemegler!

+ Kreativ, sosial og engasjert!

- Dårlig musikk smak!

9 advokat

10 Ganske uklart, men noe innenfor økonomi og markedsføring.

+ Gode kontakter mellom foreldrene mine. Jeg jobber hardt og får nokså gode karakterer. Jeg er i godt humør og liker mennesker.

- Jeg er ganske glemsk og kan være litt sjenert

11 jeg har planer om å begynne å studere i utlandet. gå på et universitet som har interiør. vet ikke så mye om forskjellige skoler, men jeg har lyst til å bli interiørarkitekt.

+ at jeg er en selvstendig persjon, jeg kan snakke godt norsk og engelsk. jeg er kreativ og sikker på meg selv.

- jeg har ikke topp karakterer. det kan kanskje være en hindring. jeg er ikke like flink i norsk skriftlig som i muntlig.

12 videregående skole

+ Jeg er ærlig og pålitelig, og kan påta meg ansvar.

- Hvordan kan man skaffe seg erfaring uten erfaring?

13 Enten se hvor skuespillerkarrieren fører meg, eller politihøyskolen. Skuespiller, Krimteknikker, En eller annen jobb som lar meg jobbe med ungdom

+ At jeg er utadvent og kommer lett i kontakt med mennesker. Jeg liker å jobbe med mennesker, og jobbe med ting som gjør at jeg må samarbeide. Jeg liker også veldig godt å bli utfordret, er skjelden redd for å prøve nye ting, og selv om jeg er det så gjør jeg det likevel.

- Jeg er ekstremt skolelei, og veldig perfektjonistisk. Når jeg gjør noe gjør jeg det fullt og helt! (Noe som kan være både en fordel og ulempe) Jeg kan også bli veldig stressa hvis jeg har mye å gjøre, og ta alt innvoer meg.

14 Jeg haaper jeg kan fortsette i 3. klasse naar jeg har fullfoort utvekslingsaaret, og dermed fortsette paa dramalinja. Etter dette har jeg oonsker om aa fortsette med aa studere

teater/film/skuespill/regissoring o.l. gjerne i utlandet. Og aller helst faa jobb innen dette. Skuespiller, film-/teater-regissoor. (evt. turist-/reiseguide)snarest mulig.

+ Jeg har alltid hatt støttende, motiverende og intelligente foreldre i hjemmet som hjelp/hjelper meg med skolearbeid, forstaaelse og valg. Etter utvekslingsaaret jeg tar naa, kommer jeg til aa ha vokst mye mentalt= ta med meg unike opplevelser videre og ha et annet syn paa samfunnet og verden. Ved hjelp av dette og at familien min er ungarsk, er jeg rik paa kultur og snakker 4 spraak flytende o.s.v.

- Familien min er ikke rik, og jeg har heller ingen gode kontakter gjennom den. Jeg bor paa oostkanten, i et miljø grovt sagt dominert av innvandrere. Jeg har ingen sikret fremtid paa dramalinjen naar det gjelder tilbakekomsten min (etter teaterfag-mangel

15 Dersom ting går som de bør gå, ønsker jeg med det første å studere medisin, etterfulgt av en doktorgrad i nevrologi, altså forske på synapsedannelse i hjernen til voksne mennesker, samt bruken av stamceller til å kurere nevrologiske lidelser. Deretter ønsker jeg å ta ett år i leger uten grenser, hvor jeg reiser til et u-land og jobber i et feltsykehus. Etter det vil jeg spesialisere meg nevrokirurgi. I skrivende stund skriver jeg en roman, og romanskrijving er noe jeg for all del kunne ha tenkt å fortsette med videre. Både med tanke på karriere og fritid. Forsker, lege, nevrokirurg, gestaltterapeut og forfatter. Alt på samme tidspunkt. Ikke le. Det er lov å ha ambisjoner.

+ At jeg er en spontan person, som setter meget høye mål, og er vandt til å nå dem.

- Ingenting. Jeg er villig til å gå _langt_ for å nå målene mine...

16 psykolog, barn og ungdom, innen utviklingsland og fattigdom, barn, barnehjem, frivillig. psykolog eller annen form for terapaut, jobbe med mennesker og dyr, frivillig basis også

+ ambisiøs, modig, selvsikker, vet hva vil, tror på mennesker, bryr ikke om hva andre mener, positivt innstilt, "føler" eller ser hva andre føler, drømmer

- bryr ikke om hva andre mener, stoler for mye på mennesker, "naiv", emosjonelt engasjert, mange tanker, mye av meg, distre og drømmende

17 Jeg skal bli ferdig med utvekslingsåret (vg2) mitt i Berlin, deretter fullføre videregående skole. Så vil jeg gjerne studere noe samfunnsfaglig, kanskje senere journalistikk. kanskje journalist?

18 Kokk. Hotellfagskole

+ kreativ

- ukonsentrert

19 Fullføre IB-linjen med gode karakterer, ta friår og jobbe til jeg finner ut hva jeg vil bli (sannsynligvis noe innen internasjonalt hjelpearbeid) og så finne noen interessante kurs og studier som trengs for å oppnå det jeg vil. Tenker å ta PhD etterhvert. Mye forskjellig, interesserer meg for nesten alle fag, klarer ikke bestemme meg. Kanskje forsker av noe slag, eller noe internasjonalt hjelpearbeid. Verdens fremtid ligger i vår generasjons hender, heter det jo. Må vel gjøre noe stort.

+ Intelligens, ambisjoner, konkurranse-innstilt, kreativitet, humor, styrke, utseende,

- Sesongavhengig depresjon, abandonment- & commitment anxiety issues

20 ønsker å fullføre vgs, deretter søke meg inn på en mediarettet høyskole/universitet. Noe inn film/mediafaget.

+ kreativ, utadvent, engasjer

- kan til tider bli ukonsentrert

21 et utvekslings år i usa under vg2. fullføre vgs. fri år - jobbe, spare penger. dra til hellas eller kypros for å studere gresk for et år. språklærer og forfatter

+ kreativitet, god kontakt med foreldre, egne erfaringer, idèrik, at jeg tenker godt gjennom valg jeg tar, jeg har god husk, flink i språk.

- jeg har vanskelig heter med teoretiske fag, ikke så flink med faglige begreper. må lese lenge og ofte få enkle forklaringer for å kunne forstå ting.

22 sivil ingeniør

23 Jeg har lyst til å gå inn i forsvaret, men vet ikke helt. Har en liten drøm om å bli journalist, eller noe innenfor tv...men er veldig veldig usikker.

+ Har bra karakterer, utadvendt, glad i mennesker

- Kan være litt lat

24 noe kreativt,skapende, eller forskning på mennesker i forskjellige miljø...

+ at jeg har en støttende mor. At jeg er målbevisst. At jeg er sosial, og ambisiøs.

- usikkerhet

25 Jeg vil ta en liten pause og kanskje ta enkeltfag som Religionshistorie, språk og filosofo, så vil jeg ta sivilingeniør master i bygg eller produktdesign. Jeg er usikker, men jeg vil skape noe og være kreativ.

+ Gode Karakterer, Selvstendig, Høye ambisjoner, lærer fort

- Utolmodighet, Dårlig kontaktnett, for mange valgmuligheter

26 Markedsfører eller politi

27 ta en lang utdannelse og få en bra jobb. Lege, arkitekt eller noe innen business

+ foreldre som støtter meg og hjelper meg med skolearbeidet

- jeg er ikke veldig selvstenidig

28 noe innenfor naturfag, ingeniør eller liknende

29 jeg vil studere historie og kultur, muligens også filosofi, i utlandet (london). deretter vil jeg arbeide for å bli journalist, kanskje for en avis eller et magasin

+ jeg har høye ambisjoner. jeg er målbevist. jeg har foreldre som støtter meg . jeg planlegger fremtiden

- jeg kan være ukonsentrert

30 Jeg vil ta master i utøvende musikk på Norges musikkhøgskole. Musiker

+ Jeg jobber hardt, og målrettet. Jeg oppfører meg. Jeg er opptatt av disiplin og jobbe best mulig sammen med andre.

- Jeg overdriver. Er ikke alltid hyggelig mot andre.

Segment 2

Utvalg: de 25 respondentene med lavest score på indeksen.

1 bli sykepleier

+ vet ikke

- vet ikke

2 Kanskje bli lærer, tannlege, veterinær. Kanskje lærer

+ Jobber mye. Har god orden. Er ærlig.

- At jeg ikke må bekymre meg så mye over småting. Få en bedre balanse mellom fritid og skole.

3 Jeg vil studere på universitet fordi jeg vil først bli sykepleier, deretter har jeg tenkt å utdype meg til operasjonssykepleier. Operasjonssykepler

+ støtter meg

- kan snakke norsk, men ikke flytende som meg

4

5 Spesialjeger

6

7 jeg skal ta ferdig videregående så skal jeg ta svennebrevet i frisør, og senere i livet starte min egen frisør salong vhis jeg har pengene til det. Frisør

+ jeg er en bli og arbeidvillig persjon.

- jeg kan bli lei meg når jeg får kritikk.

8 Å ta utdanning som Dataingeniør i HiO, Høgskolen i Oslo. Dataningeniør, kanskje vaktmester eller securitas/vakt.

+ Arbeidvillig, utholdende, har spesielle kunnskaper om ting som andre ikke kan, kunne fremmedspråk

- Har innvanderforeldre, er Muslim (kan være hindring i noen tilfeller, hvis arbeidsgiver/lærer osv. er rasist o.l.), snakker ikke 100% flytende norsk, har en del feil med å snakke norsk muntlig

9 politihøgskolen

+ er godt fysisk trent

- kjeder meg når det blir mye ensformig papirarbeid

10 Psykologi. Juss

+ Støtter i valg

- Vanskelig med jobb

11 Nå går jeg på Videregående skole og har Studiespesialering i retningen Språk, samfunnsfag og økonomi. Planlegger å avslutte vgs og studere videre, tenker enten innen revisjon eller siviløkonom. Revisor eller siviløkonom

+ Fordelen min er at jeg er "naturlig" smart, at jeg ikke trenger å jobbe stort for å oppnå det jeg ønsker. Jeg har høye ambisjoner. Jeg er selvstendig. Har gode karakterer og er god i norsk.

- At jeg har innvandrerforeldre som ikke er særlige gode i norsk og som verken vet så mye om skolesystemet her i Norge. At foreldrene mine ikke har norsk utdanning

12 Juss, UIO

13 Kjøre varebil

14 jeg aner ikke

+ støtte og hjelp fra mamma og pappa

- vet ikke

15 Jeg aner ikke hva jeg vil, men jeg har lyst til å jobbe med mennesker, og har tenkt litt på psykologiutdanning på universitetet. IT-rådgiver, psykolog, barnehageassistent, sykepleier. Egentlig så aner jeg ikke.

+ familien støtter meg uansett,

16 Ta eksamen som interiørkonsulent våren 2011. Påbygg ett år. arkitekthøyskolen i 3-4 år.
Sanger

+ pen

- bitch

17 Har tenkt å studere økonomi, mest sannsynlig samfunnsøkonomi eller noe innenfor ingeniørstudiet. Satser å ta master i det jeg skal ta studere. Samfunnsøkonom eller ingeniør.

+ Jeg jobber hardt, oppnår gode karakterer, har foreldre som støtter og hjelper meg med å fullføre utdanningen jeg vil ta,

- Har, Innvanderforeldre, foreldre som ikke har høy utdanning som kan hjelpe meg med leksene,

18 jeg skal gå et år i militæret eller folkehøyskole etter vgs, etter det skal jeg gå 3 år på politihøyskolen. Politi

+ om jeg skal inn i rytterkorpset er det en fordel at jeg kan ri

19 Fotograff

20 Fullføre vgs... jeg vet ikke mer. Vet ikke.. noe innen mediefag eller politi

21 operasjonssykepleie, eller bare sykepleie

22 Studiespesialisering, realfag. Noe innenfor helse, som Bioingeniør, 5 års farmasi osv...

23 Informatikk. Programmerer

24 vet ikke... kanskje interiørarkitekt

+ sosial.. lett for å snakke og forklare

- vet ikke.. liker ikke å skrive

25 Jeg har tenkt å ta sykepleieutdanningen. Deretter jobbe i praksis 1-2år og så ta jordmorutdanningen. Intensivsykepleie eller jordmor.

+ At pappa har vært mattelærer og han har hjulpet meg mye i forhold til de fagene som jeg har, som omhandler mye matematikk.

- At foreldrene mine snakker dårlig norsk og da får jeg veldig lite hjelp i dette området.

26 Studere økonomi etter videregående, eller studere førskolelærer. Lærer på ungdomsskolen, konsulent, finansrådgiver..

+ Sankekr god norsk, står på og satser, tar utfordringer

- Har innvanderforeldre, er selv utenlandsk bakgrunn kanvære hindringer.

27 Har ikke peiling, man blir det man blir til slutt. Det er ikke alltid man blir det man har bestemt seg for å bli så jeg velger å holde dette åpent.

+ Tålmodig, stresser ikke.

- Kan være litt treg.

28 Bli IKT lærling. IKT arbeider

+ kan norsk.

- ingenting kan stoppe meg.

29 Universitetet frister. Spesielt Informasjonsteknologi eller medisin. Har også sett på kiropraktikk, dog det ikke er mulig å ta en slik utdannelse i Norge. Ingeniørvitenskap og IKT ved NTNU 5årig master program for å bli siv-ing. Sivilingeniør med hovedfelt innen ingeniørvitenskap innenfor petroleum eller marin teknikk, kirurg eller forsker

+ Jeg er sosial, snill, smart, omtenkstom, liker å slite litt. Målbevisst

- Utsetter ting, tenker ikke alltid like godt i gjennom ting. litt slapp med fagene til tider

30 Skal ta sykepleierutdanning, eller førskole lærer

- At jeg ikke viser mitt potensiale

Vedlegg 2 Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i LUNO – Young Perspectives

Hei!

Du har tidligere deltatt i spørreundersøkelsen LUNO (Longitudinell Ung i Oslo), i likhet med om lag 2500 andre Oslo- ungdommer født i 1992. I forbindelse med oppfølgingsprosjektet LUNO – Young Perspectives, ønsker vi nå å intervju 40 LUNO- deltakere som har takket ja til å bli kontaktet på nytt. Du er trukket ut blant dem vi gjerne vil snakke med!

Utvalget er basert på hvordan LUNO- deltakere svarte på spørsmål om preferanser om fremtidig arbeid og utenlandsreiser. Formålet med intervjuene er å få et innblikk i Oslo- ungdommers egne perspektiv på fremtiden og veien videre etter videregående skole. I tillegg til at du bidrar til å styrke kunnskap om ungdom i din situasjon, er et slikt intervju en fin anledning til å tenke høyt om hvilke ønsker, forventninger og planer du har fremover. Kanskje lærer du noe nytt om deg selv?

I løpet av den nærmeste tiden vil vi kontakte deg på telefon for å spørre om du kan tenke deg å bli med på et intervju. Intervjuet tar 45- 90 minutter og finner sted ved UiO, eller et annet sted som passer deg bedre. Om du ikke bor i Oslo for tiden, kan vi gjøre intervjuet per telefon, eller vi kan avtale en tid du er hjemme på ferie.

Det er selvfølgelig frivillig å delta, og du har også rett til å trekke seg fra undersøkelsen både under og etter intervjuet uten forklaringsplikt. Intervjuerne er underlagt taushetsplikt og opplysninger fra intervjuet vil behandles konfidensielt. I fremtidige publikasjoner vil ingen deltakere navngis, og ingen opplysninger vil kunne spores tilbake til enkeltpersoner. Intervjuerne har heller ikke muligheten til å spore hva du har svart på enkeltspørsmål i spørreskjemaene.

LUNO – Young Perspectives gjennomføres av Institutt for sosiologi ved UiO, etter tillatelse fra NOVA, som gjennomførte spørreundersøkelsen. Hovedansvarlig er doktorgradsstipendiat Jens Lunnan Hjort, som tidligere har jobbet som forskningsassistent ved NOVA. Hjort samarbeider med masterstudentene Kine Paulsen, Linda Pettersen, Stian Mathisen og Margrethe Gustavsen. Veileder for dem alle er professor Torben Hviid Nielsen.

Ta gjerne kontakt med Jens Lunnan Hjort på j.l.hjort@sosgeo.uio.no eller 22 85 52 64 / 94 100 119 dersom du har spørsmål.

Med vennlig hilsen

Kristinn Hegna

Prosjektleder LUNO

NOVA

www.nova.no

Jens Lunnan Hjort

Ansvarlig LUNO – Young Perspectives

Universitetet i Oslo

www.sv.uio.no/iss

Vedlegg 3 Intervjuguide

Bakgrunnsinfo.

- Navn, alder, VGS, bosted, søsken

Nåtid

1. Hva gjør du nå?

Andre muligheter/alternativer. Påvirkning.

2. Hvilke tanker har du om stedet der du vokste opp?

Tilknytning (konkret/generelt). Tilbakeflytting?

3. Hva tror du er grunnen til at noen velger å flytte etter endt videregående, mens andre blir boende hjemme?

Forskjellige holdninger, bakgrunn, mål?

4. Hva gjør foreldrene dine?

Utdannelse, jobb, forventninger, besteforeldre

5. Hvordan føles det å være ferdig med skolen?

Ulikt fra overgangen fra ungdomsskolen, fordeler/bakdeler

Fremtid

6. Hvilke planer har du lagt for de neste årene?

7. Hvor ser du deg selv om 10 år?

Etablering, “voksenhet”, utdanning, forventinger, oppnåelser.

8. Hvis du kunne få gjøre hva som helst, hva ville du da gjort?

Drømmejobb (karakteristikk, endringer), stabilitet vs fleksibilitet (jobb for livet?), “drømmeliv”, reiser.

9. Er det noen ting som gjør det vanskelig for deg å oppnå det du vil?

Fordeler, ulemper, like muligheter (ressurser/øst-vest, VGS, foreldres bakgrunn)?

10. Hva mener du er viktig for å oppnå sine mål?

11. Har du noen forbilder?

Hva er det med de du beundrer?

Fortid

12. Kan du fortelle litt om tidligere jobberfaringer du har?

Økonomisk uavhengighet, hvorfor, hva var bra/dårlig, CV (bevisst planlegging), organisasjoner

13. Hvordan opplevde du skolen?

Hva var bra/dårlig, Karakterer, tilbakemelding/ambisjoner fra andre, relasjon til lærere og andre ressurspersoner, foreldrenes innvolvering, venner og søsken.

Bilder:

-Man er sin egen lykkes smed

-Man må kjenne sine styrker og svakheter og holde seg til det man kan.

14. Er du på facebook?

Hva bruker du det mest til?

Blogger du?

Kropp og kroppsideal

Skolen

16. Synes du det var mye fokus på utseende da du gikk på skolen?

positive eller negative kommentarer, ungdomsskolen

Kroppsidealer:

17 . hvordan vil du beskrive en fin mann og kvinnekropp?

kroppsidealer, krav, konsekvenser av ikke å være opptatt av utseende i dag?

Normalkropp:

18. Hvordan vil du beskrive en normal gutt/jentekropp?

hva er normalt?

Egen kropp og utseende:

19. Har du noen gang prøvd å forandre ditt eget utseende ved for eksempel å slanke deg eller å forsøke å legge på deg?

motivasjon, måloppnåelse, selvfølelse

20. trener du?

motivasjon, konsekvenser av å slutte?

21. Hvilke morgenrutiner har du før du drar på skole eller jobb?

følelser rundt rutinene, konsekvenser dersom du ikke gjorde det?

22. Synes du det er viktig å være opptatt av utseende?

konsekvenser

23. Om du kunne forandre noe ved ditt utseende eller kropp, ville du gjort det?

hva, hvorfor

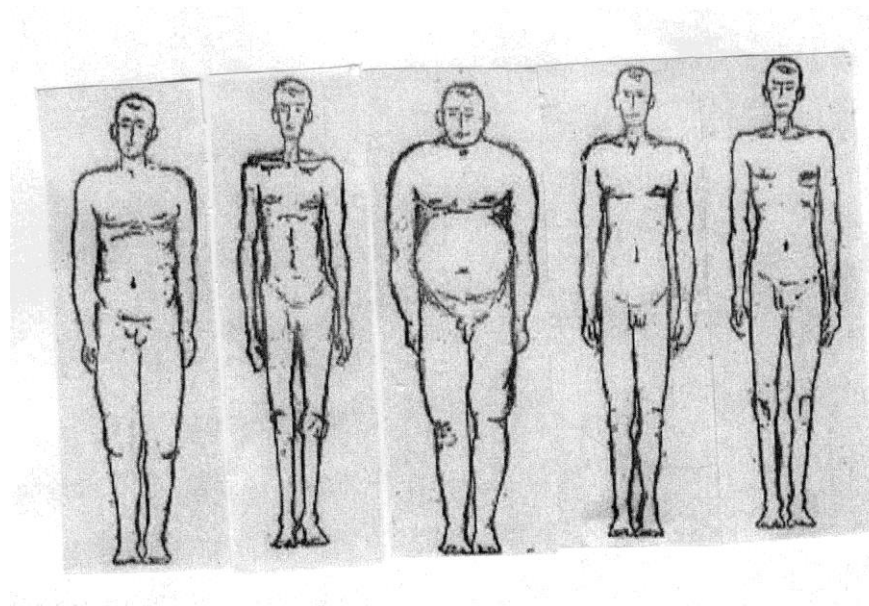
24. Tror du at utseende er like viktig for gutter og jenter

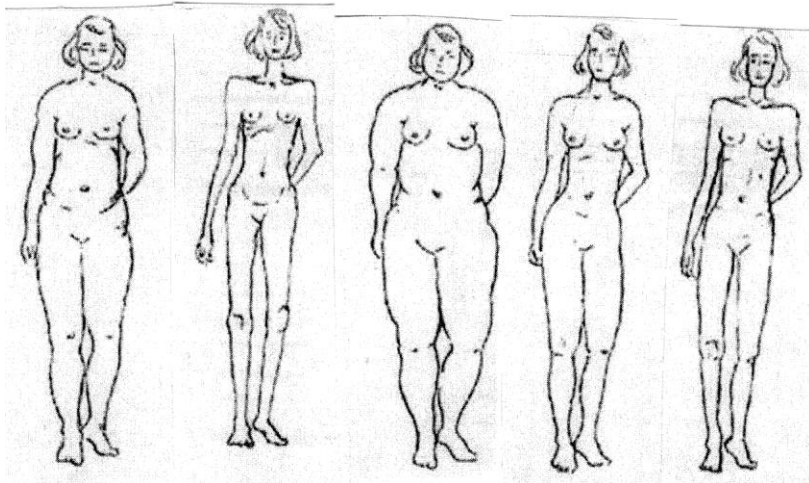
hvorfor?

25. Hvis du skulle lignet på en kjendis, hvem ville det ha vært?

Bilder som ble vist under intervjuet

“Hvilke av disse kroppene mener du er den mest normale/ideelle”?

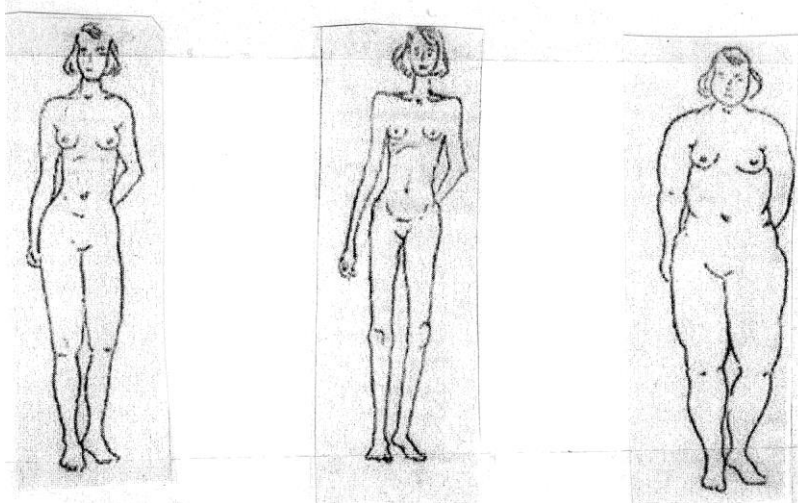

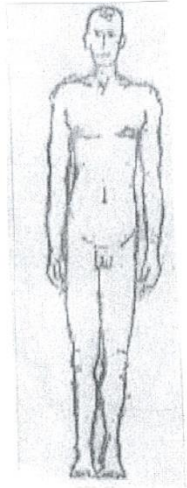
“Her kan du plassere de adjektiv du mener passer best til hver kropp.”

Adjektivene er som følger: målrettet, viljesterk, viljeløs, stygg, vakker, lat, aktiv, selvsikker, usikker, omsorgsfull, egoistisk, ideal, unormal, normal, grådig, bestemt, interessant, uinteressant, kjedelig, attraktiv, u-attraktiv, pålitelig, upålitelig, sexy, usexy.

Det blir tatt et bilde av resultatet.

Tilslutt bes informanten om å diskutere hvorfor hun satte adjektivene der hun gjorde.

26. Er det noe vi ikke har vært innom som jeg burde ha spurt om eller som du vil legge til?